

Holland=
Falsters
Historiske
Samfunds
HARBOG

for
MCMXIV

Lolland-Falsters
historiske Samfund

Aarbog II
1914

Indhold.

	Side.
<i>Forord</i>	VII
<i>Camillus Nyrops</i> Selvbiografi :	
Fra Riserup Præstegaard.....	1
Frk. cand. mag. <i>Johanne Skovgaard</i> :	
Den hellige Birgitta og Maribo Kloster.....	34
Fhv. Apoteker <i>Reddelien</i> :	
Stubbekøbing Apotek 1814—1914.....	135
Fhv. Kantor <i>Viggo Holm</i> :	
Fra Erhvervslivet — Skræddere.....	145
<i>Bognyt</i> :	
Bering Liisberg: „Stubbekøbing“ ved Stiftsfysikus <i>C. A. Hansen</i> ..	152
„Det lollandske Digelag 1873—1913“ ved — <i>k</i>	155
<i>Meddelelser</i> :	
„Løftet Feststemning i Nysted 1824“ ved <i>V. H.</i>	157
„Et Bidrag til Forstaaelse af Befolkningens Vækst“ ved Overlærer <i>Hans Rasmussen</i>	159
„Industri 1823“ ved <i>V. H.</i>	160
„Lidt om nedlagte Byer — Grænges Historie“ ved Lærer <i>Karl Ras-</i> <i>mussen</i>	161
„En liden poetisk Skolemester-Ansøgning fra 1808“ ved Lærer, Brand- direktør <i>Nordlund</i>	164
„Et Pergaments-Mindeblad“ ved fhv. Viceinspektør <i>P. Petersen</i>	166
Aarsberetning.....	168
<i>Love</i>	170
Tillæg til Medlemslisten i Aarvog I.....	172
Generalforsamling 26. Marts 1914.....	Omslagets 3. Side

Aarbogen fremtræder denne Gang i mere omfangsrig Skikkelse, end vi sædvanligvis tør love den, naar vi skal sætte Tæring efter Næring.

Det er særlige Forhold, der i Aar har sat os i Stand til at byde vore Medlemmer nogle Ark og adskilligt Billedstof i Tilgift.

Maribo Kirke fejrede sidste Efteraar sit 500 Aars Jubilæum ved en Kirkefest, men det var Tanken, at der tillige skulde udgives et Mindeskrift. Kirkens Styrelse var enig med os i, at dette Skrift burde optages i vor Aarvog og derigennem naa ud i videre Kredse, og under godt Samarbejde og gensidig Støtte blev da Afhandlingen indpasset i vor Aarbogs Rammer, idet den samtidig skulde udgives særtrykvis som selvstændigt Skrift.

Da denne Ordning kom i Stand, var vi allerede godt i Gang med Trykningen af Aarbogen. Men adskillige Afhandlinger, der var tiltænkt Aarvog 1914, maatte nu lægges hen til næste Aar til Fordel for Jubilæums-Afhandlingen „Den hellige Birgitta og Maribo Kloster“, der jo ikke kunde vente.

Vi har paa den Vis sparet ikke saa lidt Stof op til senere Brug. Det kan maaske interessere Aarbogens Læsere at se, hvad de bl. a. har i Vente. De fleste nedennævnte Afhandlinger foreligger allerede i Manuskript; andre er endnu paa Bearbejdelsestrinet:

Premierløjtnant Aage Bremerholm: „Begivenhederne i Nakskov 1658“. — Kredslæge Carøe: „Bartskærer og Kirurger paa Lolland-Falster“. — Højskoleforstander Povl Hansen, Vallekilde: „Om Dorte Skov fra Havreløkkegaard, hendes Venner og hendes Fjender“. — Fhv. Kordegn V. Holm: „Musiklivet paa Lolland-Falster i det 17. og 18. Aarhundrede“; samme Forf.: „Thingsted som et Tingsted“; samme Forf.: „Byfoged Gierlew endnu en Gang“; samme Forf.: „Enke og Embede“. — Højskolelærer Andreas Larsen: „Af Chr. D. F. Reventlows Liv“. — Fhv. Viceinspektør P. Petersen: „Byen med de 3 Havne“; samme Forf.: „Fra Saxkjøbing Fortid“. — Assistent i Rigsarkivet, cand. mag. W. Norvin: „Oversigt over

VIII

historisk og topografisk Litteratur m. v. om Lolland-Falster“. — Gaardejer Ole Rasmussen: „Nørre Ørslev By for 100 Aar siden“. — Højskolelærer Karl Rasmussen: „Bidrag til de lolland-falsterske Krongodsers Historie“; samme Forf.: „Ole Villumsen og Vestensborg Bønders Frihedskamp“. — Gaardejer Jens Stub: „Fra Nørre Alslev Sogns Historie“.

Denne lille Oversigt skulde dog nødvendig skræmme Forfattere, der allerede har taget Pennen i Haand eller har det i Sinde, fra at forsyne os med Bidrag. Der er jo Emner nok, og med lidt Taalmodighed mer end Plads nok.

Vi vil ogsaa gerne lægge et godt Ord ind for Aarbogs-Rubrikken „Meddelelser“, der efter Erfaringerne fra i Aar synes at være slaet godt an. Smaating, der ikke efter Emnets Art egner sig for en Afhandlings mere afrundede Form, eller som Forfatteren ikke har Stunder til at give en dyberegaende Udformning, hører hjemme her og kan maaske passes ind i en sildig Time, selv om Pladsen i øvrigt maatte være kneben.

Medens vi da maa belave vore Medlemmer paa, at de følgende Aargange næppe vil faa et saa anseligt Omfang som nærværende, haaber vi paa den anden Side at kunne udvide vor Virksomhed, saavidt vore smaa Midler tillader det, ved Afholdelse af Møder.

Vi har Underhandlinger i Gang herom. Men det var heldigt, om vi her kunde faa Støtte ogsaa fra Medlemskredsen. Forslag er velkomne.

Det er vel ikke saa svært at udpege forskellige historisk kendte Steder, hvor det kunde være rart at faa afholdt Møder. Sværere at faa Møderne gennemført paa rette Maade under Hensyn ikke blot til Valg af Foredragsholder, men ogsaa til Mødeplads, belejligt Tidspunkt m. v.

Derfor vilde de Forslag være de mest velkomne, der ikke kun blev en Ønskeseddel om Møde paa det eller det historiske Sted i Forslagsstillernes Hjemstavn, men tillige gav lokalkyndig Anvisning med Hensyn til Mødets praktiske Tilrettelæggelse.

Paa Forretningsudvalgets Vegne:

A. Holck.

Fra Riserup Præstegaard.

Camillus Nyrops Selvbiografi.)*

Alderdommen gemmer i Reglen med en højst mærkværdig Sikkerhed paa de allerubetydeligste Smaabegivenheder, som stammer fra Barnealderen, de er søm uudslettelig knyttede til Hukommelsen, og da jeg derfor endnu i min høje Alder ser og hører saa at sige alt, hvad der har interesseret min lille Person baade i Barne- og i den noget højere Drengalder, saa levende, som om det var sket i Gaar, føler jeg Lyst til i Tankerne og ved Pennen at fremkalde nogle af disse kære gamle Minder, som klarest viser sig for mig.

*) Professor *Camillus Nyrop*, den bekendte kirurgiske Instrumentmager, var Falstring. Han blev født 18. Februar 1811 i Riserup Præstegaard og døde i København 24. December 1883. Med Hensyn til de nærmere biografiske Oplysninger om Nyrop, der nød stor Anseelse herhjemme og i Udlandet for mange genialt konstruerede Instrumenter, henvises til: *C. Nyrop*: „Camillus Nyrop og det kirurgiske Instrumentmageri i Danmark“ (trykt som Manuskript, København 1884). *C. Nyrop*, „Slægten Nyrop“, (trykt som Manuskript, 2. forøgede Udg., Kbhvn. 1908, S. 85—96). „Til Minde om kir. Instrumentmager, Professor Camillus Nyrop. Paa Hundredeaarsdagen for hans Fødsel den 18. Februar 1911“ (trykt som Manuskript, Kbhvn. 1911), Dansk Biografisk Lexikon, Salmonsens Konversationsleksikon m. v.

Hans paabegyndte Selvbiografi (trykt som Manuskript 1884) gives her, forsaavidt Opholdet paa Falster angaar, tillige med de af Sønnen, Prof. C. Nyrop, forfattede Noter, efter indhentet Tilladelse fra Familien. Enkelte personalhistoriske Bemærkninger og Noter, der i denne Sammenhæng har mindre Interesse, fordi de angaar Personer, som ikke er særlig knyttede til Lolland-Falster, er udeladte. Et Par andre Noter er tilføjede, mærkede „R. A.“

I Virkeligheden var mit Fødested, Riserup Præstegaard, en styg gammel, halvt forfalden Gaard*) med et stort, yderst daarligt brolagt Gaardsrum. En Brønd med Vippe var anbragt paa et for Indkørslen fra Porten højst ubelejligt Sted. Desforuden fandtes i Gaarden et Hundehus paa en Pæl, som kunde løbe rundt; der boede vor store sorte Lænkehund „Vagtmand“, der ofte morede sig selv og mig ved at løbe rundt med sit Hus, naar jeg med en Pisk i Haanden sad paa tværs over det. Og endelig var der et meget stort Duehus paa to Pæle. Jeg var, som ældre Dreng, Ejer af en stor Mængde Duer og forsynede ofte Køkkenet med disse Fugle, hvis Steg især Fader holdt meget af. Midten af Gaarden var i Reglen opfyldt med store, tykke, hjemskovede Kævler, som brugtes dels til Gavntømmer, dels efterhaanden til Brændsel ved Bagning. Bag ved denne Brændestabel laa to store Møddinger, som havde deres Basis flere Alen dybt i Jorden, de var adskilte ved en Stenbro, der dannede Indkørslen til den store Ladebygning, som laa parallel overfor Stuebygningen.

Senere har det ofte undret mig, at den Stank, som utvivlsomt i varme Sommerdage har maattet udvikle sig fra disse Dynger, som jeg erindrer at have set dampe i Solvarmen, og som kun en Gang om Aaret, ved det saakaldte „Møggilde“**), blev udførte, ikke generede; i hvert Tilfælde mindes jeg aldrig i denne Retning at have hørt Beklagelse,

*) I April 1883 ophørte den at være Præstegaard og solgtes ved Auktion til en nærboende Avlsbruger.

***) G. Begtrup fortæller (Agerdyrkn.s Tilstand i Fyn, Langeland, Ærø, Lolland og Falster, 1806, S. 826—7), at der paa Falster foruden Højtsaftenerne fandt i det mindste fire Gilder Sted: Legildet (efter Høslet), Møggildet, Mikkelmessen eller Høstgildet og Kartegildet. „Af disse,“ hedder det, „er næsten Møggildet det fornemste. Bonden faar sædvanlig al sin Gødning ud paa en Dag. Han beder til den Ende saa mange af sine Venner i og udenbyes, som behøves til Hjælp. Arbejderne bestaa af tre Klasser, nemlig Bryderne, som læsse Vognene, Drengene, som køre Vognene i fuld Trav, og Spredterne, som udsprede Gødningen, som den udføres. Ofte staar Spillemanden i Møddingen for at opmuntre Folket, og efter fuldendt Arbejde dances og suppes der ofte hele Natten.“

J. W. Nyrop

uagtet vi saamænd ofte havde Besøg af fine Næser, som tilhørte baade Kammerherrer, Kammerjunkere, Proprietærer og andre fine Folk. Maaske ansaa den daværende Hygieine den Sort Lugtestoffer for sunde at indaande? Det forekommer mig, at jeg hørte noget saadant omtale, saa at man altsaa resigneret oversaa deslige Bagateller som uundgaelige Smaaonder.

I Sidelængen mod Nord, som forenede nysnævnte store Ladebygning med Beboelselængen, var nærmest denne Køkken, Spisekammer, Borgestue, Bryggers med Bagerovn,

Mælkekammer, og efter Indkørselsporten, som her gik gennem Længen, kom Hestestalden, Skæreloen, Ko-, Faare- og Svinestalden lige ud til Møddingen, saa at det var bekvemt at muge Stalden. I den tilsvarende Længe mod Syd var nærmest Beboelseshuset Faders Skolestue for Konfirmander og et saakaldt Jernkammer; derefter kom Huggehuset og for Resten Vognskure. Imellem Brønden og Stuehuset var Gaarden brolagt med smaa spidse og runde Sten, dog saaledes, at dette Gaardsrum var inddelt i parallelløbende Rækker af større Sten med et Par Alens Mellemrum; disse Stenrækker stod alle højere end den egentlige Brolægning til stor Gene for Kørslen; men især var der to Sten, som jeg endnu erindrer saa aldeles tydeligt, at jeg gerne kunde angive deres Dimensioner. Den største var rødlig af Farve og konveks, lignende et Landrugbrød, den anden blaa med en Hulning i Midten; i Barnealderen var det et af mine Yndlingslejer ved disse Sten, det var nu ikke videre haardt, thi Græsset groede nok saa frodigt mellem Stenene. Paa den røde Sten knuste jeg Rødsten, som derpaa med Vand modtog en rivende Behandling i den blaa Stens Hulning, hvorved der fremkom en gulrød Suppe, hvormed jeg bemalede Hundehuset, de kalkede Vægge osv. med skønne Figurer.

En lille Begivenhed indtraf en Gang under min Syslen ved mine kære Sten, som jeg mindes saa tydeligt, uagtet jeg ikke kan have været mere end fire Aar gammel. Min ældste Broder*) stod tæt ved mig med en stor Hyldebøsse, som han, idet han holdt paa Skaftet, rimeligvis med stor Kraft svingede rundt i Luften, Hyldebøssen fløj af Ladestokken og traf mig lige midt i Panden; at jeg blodig og besvimet kom under Moders Behandling er rimeligt, thi hun var Doktor for mange i Faders Menighed.**)

*) Christopher Nyrop, f. 1805, død som Pastor emeritus 1879 i København.

***) 1839 sender hun (hun levede dengang som Enke i Nykøbing F.) sin Svigerdatter „hele sin Visdomsbog samt 2 Recepter, som jeg tror ikke staar i den“, da hendes Søn, Christopher N., søger Præstekald paa Landet. „Kommer du paa Landet at boe, saa vil den være dig og Christopher nyttig, thi Bønderne siger dog i Almindelighed,

store Kærlighed, sin blide og rolige Godgørenhed og sin store Indsigt i mange kirurgiske Tilfælde ofte til megen Trøst og Lindring navnlig for den lidende fattige. At min Behandling har været rigtig god, kan endnu ses af det pæne lille Ar, den har efterladt. Medens denne lille Tragedie forefaldt, kom Fader efter Sigende i stor Sindsbevægelse ridende hjem med Aviser, som meldte: Slaget ved Waterloo er tabt. Min Blessure skriver sig altsaa fra 1815; og naar Moder vilde erindre sig noget fra dette Aar, har jeg ofte hørt hende sige paa sin sædvanlige spøgende Maade: „det var samme Aar, at Camillus og Napoleon faldt.“ — Fader var en ivrig og stor Tilhænger af Napoleon, jeg har ofte hørt ham tale sig varm til hans Forsvar.*)

vi maa først snakke med vores Præst, og det er virkelig en stor Behagelighed at kunne hjælpe en Syg med et ringe og uskyldigt Middel.“ Senere skriver hun spøgende: „Jeg haaber dog, at Doctoren ey faar at vide, at jeg er i Qvaksalver-Lauget“ („Slægten Nyrop“, S. 68). R. A.

*) *Christopher Nyrop* blev født 22. September 1752 i Norderhov (i Norge) og døde 20. September 1831 i Riserup. Decbr. 1804 blev han kaldet til N. Vedby og N. Alslev Sogne. Han var en dygtig og anset Præst. I Biskop Balles Visitats-Indberetning fra 1785 opføres Vallensbæk, Pastor Nyrops daværende Sogn, blandt de bedste: „Sognepræsten Hr. Nyrop udviser berømmelig Flid og haver Talenter til at prædike., Femten Aar senere lyder Biskoppens Indberetning (Nyrop var da i Glostrup): „Provst Nyrop prædikede opbyggeligt og rørende, katekiserede godt og messede nogenledes, men hans Maal falder mig vanskeligt.“ Det sidste staar vistnok i Forbindelse med, at Nyrop hele sit Liv talte Norsk (se nærmere „Slægten Nyrop“). Jævnfør Fru Tschernings Udtalelse i Bogen „Af Eleonore Christine Tschernings efterladte Papirer“, at hendes Moder Bodil Rasmussen, f. 1790 i Ønslev, „altid med dyb Veneration omtalte den fortræffelige Provst Nyrop, der konfirmerede hende og gav hende saa mange gode Lærdomme med i Livet.“

Nyrop var to Gange gift og havde 18 Børn. Sit andet Ægteskab indgik han 1795 med Lise (Elisabeth) Heilmann (født 1765 i Lunde Præstegaard paa Fyn, død 1842). Camillus Nyrop var den yngste af de 8 Søskende i dette Ægteskab.

Som Tegn paa Pastor Nyrops impulsive Karakter anføres følgende Træk i Bogen „Slægten Nyrop“: Da Nyrop havde hørt en fynsk Præstedatter omtale paa en saadan Maade, at hans Interesse for hende var bleven vakt — hun var munter, begavet i forskellige

Vor gamle Præstegaard frembød som sagt ikke i fjerneste Maade noget som helst, som kunde fryde eller nære Skønhedssansen, og dog! hvor mange for mig uforglemmelige Herligheder indeholdt den ikke, som stadig i fuldt Maal tilfredsstillede mine Drengetilbøjeligheder og forskaffede mig mange Glæder. Mit Drengeliv var et sjældent uafhængigt og frit Liv, alt, hvad der kunde fryde en Dreng paa Landet, stod saa at sige til min Disposition, sjældnen blev der lagt Hindringer for mine Ønskers Opfyldelse.

Til Præstegaarden hørte en sjældnen stor Have paa 10 Tønder Land; den var inddelt i en *Pilehave*, der bestod af store amerikanske Pile med en Park, hvori Karusser, en dejlig stor *Askeskov* med mange skyggefulde og i alle mulige Retninger løbende Gange, og en *Frugthave* (kaldet Blegelhaven), hvor der høstedes en stor Mængde udmærket Frugt. En 20 Alen bred og ca. 100 Alen lang Gang med en lige saa lang Græsplæne i Midten og med Spadseregange paa hver Side løb under store Almehække ret efter gammel fransk Stil fra Askeskoven til en bred Stakitport, der førte ud til Marken, og endnu er der at nævne en stor *Køkkenhave*, som stod under Moders specielle Opsigt; for hendes Grøntsager fik hun megen Ros. Da jeg nu en Gang er kommen i Haven, saa lad mig blive her lidt endnu — her er saa rart, her er saa dejligt. *)

Pilehaven havde en noget lav Beliggenhed, der var under-

Retninger og huslig —, skal han være rejst til hendes Hjemsted hvor han — hurtigt friede. Et saadant Frieri kom hende og hendes Forældre noget pludseligt, da Frieren var dem ubekendt, men saa blev der skrevet til Biskop Balle, og fra ham kom der et saadant Svar, at alt hurtigt kom i Orden; havde Pastor Nyrop, skal han have skrevet, begæret en af mine Døtre, vilde jeg ikke have betænkt mig paa at modtage ham som Svigersøn. R. A.

*) Med 3 af mine Sønner gjorde jeg for omtrent 10 Aar siden et Besøg i Præstegaarden, jeg havde glædet mig til at vise dem alle mine kære Steder, men jeg blev desværre skuffet i høj Grad. Haven var ikke til at kende, Skoven aldeles raseret, Pilehaven ligeledes. Ilde til Mode, ja helt bedrøvet, tog jeg derfra. [Rejsen gjordes i Efter-sommeren 1872, kort efter at Jernbanen fra Orehoved til Nykøbing med Station i Nørre Alslev var aabnet].

tiden noget fugtigt; dette afholdt mig imidlertid ikke fra at søge at faa udført en stor Plan, som jeg længe havde næret i mit Dreng hoved. Jeg var Ejer af, saavidt jeg husker, 5 Kaniner, men havde ingen Fornøjelse af dem, da deres Herberge var i et lille sort Hul, lavet til dem i et Hjørne af Huggehuset; min store Plan var, at jeg vilde være Ejer af en Grund i Pilehaven, bygge et Hus paa den, og da jeg vidste, at Kaniner graver Huler og snart vilde kunne forsvinde fra det eventuelle Hus, skulde der være Kanaler fyldte med Vand omkring den. Parken, som skulde bringe Vandet, laa ca. 20 Alen fra den udsete Grund. Nu gik det til Underhandling med Fader om Grundens Afstaaelse. Som jeg omtrent forud vidste, gav Fader straks sit Minde dertil; han opmuntrede mig med sin sædvanlige kærlige Mildhed til Udholdenhed, da jeg, mente han, vilde faa et svært Arbejde. Min gode Ven, Avlskarl Rasmus, en høj, kraftig, sværbygget Bondekarl med et rart, godlidende Ansigt (forhen Hestgarder), hjalp mig med Grunden til Huset i Huggehuset. Fire Fyrrebjelker blev samlede i Kvadrat, en Stolpe tappet fast i hvert Hjørne, og paa disse fire Stolper anbragtes en Bjælkeramme, hvorpaa Tagsparrerne blev rejst. Alt øvrigt: Opklining af Lervæggene, Indmuring af 2 smaa Vinduer, som jeg fandt i Jernkammeret, den senere Kalkning, Tækning med Langhalm paa Lægterne, Indsætning af Døren, som jeg oprejst kunde gaa ind ad, samt alt, som hørte til, da Huset stod færdigt, var mit egenhændige Værk. Faders Jernkammer med de saakaldte Skramleri-Skuffer havde givet mig et fortrinligt Bidrag med Søm, Jernskinner, Hængsler osv.

Ja nu stod altsaa Huset færdigt, men et besværligt Arbejde var i Udsigt, nemlig Kanalen — det kaldte Sveden frem, og rimeligvis har jeg arbejdet over mine Kræfter (jeg kan næppe have været over 11 Aar), thi en Aften mødte jeg med Hovedpine og Feber, det blev en Skarlagensfeber, og den har været heftig, thi jeg husker, at jeg i Rekonvalescens-tiden mistede flere af mine Negle; imidlertid havde jeg ligget og fantaseret om Robinson, Kaniner, Kanaler og Karusser, indklædte i forunderlige Billeder. Hvor lang Tid der hengik, forinden jeg atter saa mit kære Hus, kan jeg ikke sige, men

derimod kan jeg huske, at det var en stor Glædesdag for mig, da jeg en dejlig varm Sommermiddag blev fulgt ned i Pilehaven og tog Plads imellem Parken og mit Hus, som uberørt af stormfulde Dage stod der saa prægtigt, i det mindste for mine Øjne. Snart var jeg atter saaledes ved Kræfter, at jeg kunde tage fat paa Kanalarbejdet, som ved Hjælp af lille Hans (en Tjenestedreng, som lød dette Navn) skred rask frem. Jordarbejdet var ikke saa ringe — efter mit nutidige Skøn maa Kanalerne have været 5—6 Alen i Firkant, og Grøften, som skulde føre Vandet fra Parken til Kanalen, var vistnok 18—20 Alen lang. Den store Begivenhed, at lade Vandet løbe omkring Huset, nærmede sig. Dagen forud var det saaledes forberedt, at der med nogle faa Spadestik kunde aabnes for Vandets Indstrømning. Til selve Udførelsen havde jeg indbudt Fader og Moder, min kære Jagtkammerat Dyrlæge Hansen, Avlskarl Rasmus og naturligvis lille Hans foruden nogle Legekammerater; det maa sikkert have været i stor Spænding, at jeg saa Rasmus med Spaden løsne den Dæmning, som endnu holdt Vandet tilbage. Da Vandet rask strømmede ind og begyndte at fylde Kanalerne, klappede Fader i Hænderne og raabte Bravo. Det var en stor Triumf og Glædesdag for mig, kun savnede jeg mine 2 Brødre i Vordingborg Skole*); Moder overraskede mig og mine Legekammerater med Frokost i det nye Kaninhus — men min Glæde skulde blive endnu større — i mit Hus fandt jeg en dejlig ny Hagelbøsse hængende med et paahæftet beskrevet Papir (gid jeg havde bevaret dette Papir). Det var med en inderlig Taknemlighedsfølelse, at jeg løb til Faders Kontor og faldt ham om Halsen (han var ikke nylig barberet; han rev svært, kan jeg huske).

Ikke saa let kan jeg gaa fra denne min kære Foræring uden at fortælle lidt om den. Det viste sig snart, at den skød udmærket godt. Fader havde købt den af Skovrider Ulrick**), paa 60 Skridt samlede den Kernen af Haglene i

*) Den ovennævnte Christopher (f. 1805) og Broderen Ernst (f. 1807), der blev Læge og til 1880 virkede som saadan i Nykøbing paa Mors. De begyndte deres Skoleliv i Vordingborg 1820.

**) Justus Sigismund Ulrick (f. 1790), død 1875 som Skovrider ved 2det københavnske Distrikt, Forstraad og Justitsraad.

en Hattepulds Omkreds, og de, der faldt udenfor, spredte ikke meget, den slog godt og dræbte derfor i Reglen straks.

En Foraarsdag slap en af Faders Kalve ud af en „Fold“ (et af Lægter sammenslaaet langagtigt Rum paa 4 Hjul, som flyttedes, efterhaanden som Græsset blev afædt) og var i længere Tid sporløst forsvunden, indtil det rygtedes, at den var set snart her og snart der i de omkring liggende Bøndermarker, uden at det lykkedes at faa fat paa den. Den var bleven vild som et Daadyr og skyede enhver Tilnærmelse af Mennesker. Saaledes hengik flere Maaneder, og Høsten var forhaanden, da en Bonde fra Lommelev kom til Fadermarker og beklagede sig over, at Kalven huserede i hans Kornmarker og gjorde ham megen Skade. En Klapjagt blev da besluttet, og en skøn Morgen mødte Rasmus Avlskarl, hvem det var overdraget at skaffe Delinkventen død eller levende, Dyrnlæge Hansen og jeg i Lommelev, naturligvis væbnet hver med sin Bøsse; endnu stødte nogle Jægere til fra Byen, en Del Klappere var ogsaa samlede. Under denne Forsamling blev imidlertid min Jægerstolthed saaret paa det gyseligste. Bonden, som havde klaget hos Fader, rakte efter min kære Bøsse og sagde: „Lad mig faa den, Kalven kunde let løbe ham overende, han kan gaa ind til vor Moder og faa noget Mad, medens vi skyde Kalven,“ — men min gode Ven Rasmus tog Ordet: „Lad ham beholde sin Bøsse! han er god nok! Kalven kommer snarere til ham end til os andre, da den ikke kan se ham over Kornet,“ — og mærkeligt nok gik det, omtrent som Rasmus havde udsagt. Altsaa Skytterne blev placerede for Enden og noget op paa Siderne af en Rugmark, hvor Kalven sidst var set; som paa en almindelig Klapjagt gik Klapperne igennem fra den anden Ende imod Skytterne, men der kom ingen Kalv. Den er i Krattet! raabtes der fra Klapperne. Et Tjørnekrat tæt ved blev saa belejret ligesom Rugmarken. Jeg var veltilfreds med den Plads, som blev mig anvist, jeg stod i en Grøft med en Markvej mellem mig og Krattet, ligefor en i Krattet løbende smal Sti; det var en passende Skudlængde, dersom den kom ud paa min Side. Jeg tror nok, at jeg trak Vejret lidt hurtigt, da jeg i spændt Forventning og i halvt Anlæg stod og

ventede og hørte efter Klapperne Retning; for mit Skud var jeg i øvrigt rolig, min Bøsse var ladet med Omhu og med Rævehagel, Flintestenen hakket, Panden blank, og Fængekrudtet tørt — men her var jo ogsaa en Æressag at vinde, dersom Kalven vilde være saa artig at komme til min Side. Bondens haanlige Ord og Smil stod mig stadig i Tanken. Men rolig, Klapperne støjer nærmere og nærmere — den maa snart vise sig i en eller anden Retning. Nu hører jeg paa Afstand Krattet gennembrydes, og i strygende Fart med Halen til Vejrs viser den røde Kalv sig paa Stien, men standser pludselig, og lig et Daadyr vender den Hovedet om mod Klapperne. Standsnngen var imidlertid et Øjeblikks Sag, atter farer den afsted imod min Station, men inden den naaede Vejen, havde den min Bøsses Ladning i Hovedet; den modtog den med et kort Brøl, et Spring, og den laa stendød med udstrakte Ben.

Da Klapperne og Skytterne kom løbende efter Skuddet, fandt de mig rolig staaende, paa ny ladende min Bøsse. Jeg tror nok, at jeg modtog min Triumf, navnlig overfor den bevidste Bonde, med en vis Stolthed; for øvrigt havde jeg Rasmus mistænkt for, at han med Flid havde givet mig den efter al Sandsynlighed bedste Station, og ingen glædede sig mere end han over min heldige Bedrift. Dunkelt foresvæver det mig for øvrigt, at Fader havde en Sag med den omtalte Lommelev-Bonde om Skadeserstatning for, hvad Kalven skulde have ødelagt paa hans Kornmarker. Lommelev Bys Beboere havde i Almindelighed ikke noget godt Renommé paa sig. Følgende lille Historie skal være Grunden til, at de ofte blev kaldt Lommelev-Kvæg. En Fastelavns Mandag, da der skulde slaas „Katten af Tønden“, tog de fejl af en Kat og en lille puklet Skrædder, de tog Skrædderen, puttede ham i en tom Tjæretønde, hejsede ham op og slog løs paa Tønden. Skrædderen var nok lidt forstyrret, førend han kom ind i Tønden, men at han gik helt tosset ud af den, er rimeligt. Sagen kom for Øvrigheden, og Kaadheden blev straffet.

I Huggehuset tilbragte jeg flere Timer daglig, ogsaa her var Rasmus min Læremester. Dengang kendte man ikke

til de nu til Dags lette Støbejerns Plove og Harver, det hørte til Avlskarlens Bestilling om Vinteren at holde alt, hvad der hørte til Markredskaber, i Orden til Foraarsbrug, og Rasmus lavede de svære Træplove med Muldfjæl og to Hjul, det ene, som gik i Plovfuren, højere end det andet.*) For en saadan Plov maatte der altid spændes fire Heste, ja fem var ikke ualmindeligt, og en Dreng maatte, for at køre den, ride paa den bagerste nærmer Hest, det var et svært Optog for en Plov, men derfor var Hesteholdet ogsaa større end nu til Dags. Fader holdt 18 Heste for 80 Tdr. Land, men Fader var Hesteliebhaber og holdt Luksusheste. — Saaledes lærte jeg ganske godt at bruge: Tæløksen, Tingselen, Baandkniven, Stokkejernet og flere andre Huggersværktøjer, og jeg fik snart lavet mig en Plov, naturligvis af en betydelig mindre Dimension end Rasmus', ja fik den beslaaet hos vor Smed med ordentligt Plovjern og Skærejern. Mit Maal var at pløje for Moder i Køkkenhaven. Jeg fik det ogsaa bragt saa vidt med Trækketøj osv., at jeg en skøn Dag fik „Perrs“ spændt for Ploven og Gaasepigen Karen Marie til at køre for mig.

Men hvem var „Perrs“? Det var en lille, sort, langhaaret Hest med lang og svær Manke, som nok kan fortjene at omtales med et Par Ord. Den var godmodig, men ikke fri for Luner, og især gjorde den betydelig Forskel paa, hvilken Rytter den havde paa Ryggen. Den blev tit brugt af Tjenestedrengen til at ride i Ærinder paa for Fader i det store vidtforgrenede Sogn, men det var ikke til enhver Tid, at det konvenerede Perris. Vi (d. v. s. Perris og jeg) var rigtig gode Venner, og jeg kunde ofte se paa den, naar en Tjenestedreng kom op paa den for at ride til Købstaden, om den havde noget i Sinde, i saa Tilfælde lagde den Ørene ned og saa saa skælmsk ud, og rigtigt, Drengen kom op, den luntede ganske rolig ud af Porten, en 100 Skridt op til Madam Leths Gaard (det sædvanlige Sted for dens Gavtyve-

*) I Aarhundredets første Aar var Ploven paa Falster ganske af samme Beskaffenhed (G. Begtrup: Agerdyrkn.s Tilstand i Fyn, Langeland, Ærø, Lolland og Falster, 1806, S. 794).

streger), men her vendte den uden videre om, stak Hovedet ned imellem Forbenene, og i samme Luntetrav gik det tilbage; var Stalddøren aaben, gik den lige ind i sin Baas med Drengen paa Ryggen. Saa snart jeg kom med Brød og Salt, som jeg ved deslige Lejligheder altid mødte med, smaavrinskede den og saa paa mig med et saa listigt Udtryk, som om den vilde sige: „Det var Løjer“, og fortærede Brødet. Nu var der ikke noget i Vejen, det gik uden videre forbi Madam Leths Gaard i dens sædvanlige vuggende Trav, hvormed den kunde vedblive uden Ophør lige til Nykøbing (2¹/₂ Mil). Man blev ikke træt af at ride endog flere Mil paa den, man sad som i en Vugge. Perris havde nemlig den Ejendommelighed ved sin Traven, at den flyttede høire For- og Bagben samtidig, og naturligvis venstre do. do. paa samme Maade, hvorved der fremkom det vuggende Trav, som dengang kaldtes „Svinetrav“. I nogle Aar var Perris min specielle Ridehest, indtil mine Brødre kom i Vordingborg Skole; jeg arvede da min Broder Ernst's graa Ridehoppe med samt hans ungarske Sadel og Snogepandebidsel.

Men lidt mere om Perris, navnlig som Jagthest. En halv Milsvej fra Præstegaarden laa „Maderne“, som de blev kaldt. Det var et fladt Terræn paa maaske 100 Tønder Land eller mere; dengang et mislykket Inddæmningsforsøg af en Havbugt imellem Vedby og Østerkippinge*), der nu er frugtbar Eng og Agerland, men som i alle mine Drengaar henlaa med en gennembrudt Jorddæmning og en undertiden aldeles lav Vandstand, bevokset med Siv og Rør, saaledes at det afgav et udmærket Terræn for en Mængde Strandfugle. Tidlig paa Foraaret og om Efteraaret færdedes jeg næsten daglig nogle Timer til Hest paa Perris her paa disse Mader. Jeg tror nu ikke, at mit Jagtudbytte i Reglen var af nogen stor Betydning, men altid skød jeg dog af Mangel paa bedre Vildt Viber og Maager. Jeg fik stor Øvelse i at skyde fra Hesten, og Perris stod saa stille som en Mur, saa snart jeg lod Bidseltømmen falde.

*) Et saadant mislykket Inddæmningsforsøg synes ikke omtalt i Litteraturen (s. J. Ph. Hage: Ny Maribo Amt, 1844, S. 247 flg.)

Den kunde undertiden ryste lidt paa Hovedet, naar jeg havde sænket Bøssepiben lidt lavt ud over dens Hoved. I det hele viste den sig aldrig ulydig imod mig, den vidste straks Besked, saa snart den fik min Sadel paa, men blev derimod Ridedækket paalagt, da vidste den, at en af Tjenestedrengene skulde ride, og sjældnen undlod den da at udøve sin lunefulde Genstridighed ved Madam Leths Gaard.

Ved disse mine Ture til Maderne var jeg iført store Vandstøvler uden paa Benklæderne med smaa Skruesporer, en Grævlingeskinds Jagttaske, diverse Hagelpunge med Krudthorn og Krudtmaal og min dejlige Hagelbøsse. Jeg kunde da ogsaa ofte have Held til at faa godt Vildt i min Taske som Brokfugle, Hjejler, Regnsøver og paa Hjemturen ved at ride over Stubmarkerne Agerhøns. Regnsøverne viste sig ofte i stor Mængde i Maderne, men som bekendt er de af en frygtsom Natur og saaledes meget vanskelige at komme paa Skud, men her blev jeg hjulpen af Perris. Naar jeg fik Øje paa en Flok af disse Fugle, stod jeg af og ledte den ud ad til Flokken, idet jeg gik skjult ved dens Side. Naar jeg skønnede, at Afstanden var rimelig til Skud, skød jeg enten under Bugen paa Perris eller under dens Hals undertiden 3 à 4 Stykker i et Skud. Regnsøveren har den Egenskab, at den spredte Flok først løber sammen, inden den letter, og dette Moment maa man passe til Skud.

Her var ogsaa et ypperligt Andetræk, og ofte har jeg i Forening med Rasmus i stjerneklare Septemberaftener ligget i Timevis og ventet paa Træk. Det er en spændende og interessant Sport. Alt i Naturen saa roligt og tyst, et Hundeglam lyder derovre fra Kippinge, og paa den anden Side Maderne høres Aarerne i 5—6 Baade, hvorfra Fiskerne stange Aal ved Blus; det ser saa kønt ud. Da høres endelig fra det fjerne: vis, vis, vis; det er Vingeslaget af en Flok Ænder, der kommer nærmere og nærmere, et Rap — Rap høres imellem. Naar nu bare Flokken vilde komme lige over Hovedet og ikke stikke for højt — der har vi den — plaf, plaf, et Par Stykker faldt, voldsomt Spektakel med Rap, Rap imellem Flokken, hurtig Bøssen ladt igen og atter fuldstændig Ro.

Det var en Aften i Ferietiden, at mine to Brødre, *Chr. Baumann**), Rasmus og jeg laa i Grøften, hvorover Ænderne plejede at trække. Ked af at vente skyder Baumann, der ikke havde megen Jægertaalmodighed, sin Bøsse af i Luften for derefter at gaa hjem, og til hans og vor store Forbavselse falder der en Krikand! — „Det skal jo træffe et Sted,“ siger Rasmus, men Baumann gjorde sig til af det, da vi kom hjem; han var Aftenens Helt. Vi andre fik intet.

Men hvorledes gik det saa i Køkkenhaven? Ja jeg maa tilstaa, at mine sangvinske Drømme om at spare Niels Røgter (Moders Gartner) for Gravning hurtig spredtes som Avner for Vinden, da Niels brummende og skyndsomst kom til. Skydende sin rødstribede Hue til Side og kløende sig i Nakken udbrød han: „Vil Kornelius se til, at han kommer ud af Haven med samt sin Pløjmaskine og Sokke-Perrs.“ Perris, som jo ikke havde Menneskeforstand, havde ved hver Omdrejning, Karen Marie kørte den til, ugenert trampet i Bedene med nedlagte Ærter og Snittebønner. Slukøret fik jeg fraspændt, og med Ploven i Huggehuset følte jeg snart nogen Trøst ved Rasmus's Deltagelse i min Beklagelse over Niels Røgters skammelige Adfærd. Men ved Middagsbordet maatte jeg atter høre om min mislykkede Pløjning, og Moder foreholdt mig, at jeg forsømte mine Bøger, — ja det var sandt nok, men mere herom senere.

Cand. *Grundtvig*, den senere bekendte Biskop, som ofte besøgte Fader i den Tid, da han opholdt sig hos sin Broder, Provst *Grundtvig* i Torkildstrup**), var den Dag vor Gæst. Han holdt med Moder, grædende forlod jeg Bordet og udøste min Harm for Johanne Stuepige ved at titulere ham for „gale Grundtvig“, en Titel, som meget almindelig blev ham tillagt der i Egnen, uden at jeg naturligvis vidste af

*) F. 1806, død 1871 i Aarhus som pensioneret Militærlæge med Justitsraadstitel.

**) *Otto Grundtvig* var Præst i Torkildstrup fra 1800 til 1823; er det rigtigt, at N. F. S. Grundtvig her kaldes „Kandidat“, maa hans Besøg i Riserup alt have været i 1820, thi i Februar 1821 blev han kaldet til Præst i Præstø; det maa dog bemærkes, at han allerede fra 1811 til 1813 havde været ordineret Kapellan hos sin Fader.

hvilken Grund. Da der var drukket Kaffe, kaldte Fader imidlertid paa mig, og til min Forundring maatte jeg gaa med Fader og Grundtvig ned i Huggehuset. Fader fremtog min Plov og spurgte Grundtvig, hvad han syntes om den. Dens Udførelse blev rost i høj Grad, Fader bød mig at gaa op og stoppe deres Piber, hvad jeg gjorde med Glæde, og jeg tilsagde atter Grundtvig mit Venskab, men de forblev en lang Tid i Huggehuset — talte de maaske om mig? om min Fremtid? ja det Spørgsmaal kan jeg endnu gøre, men ikke faa det besvaret; dog er der Rimelighed for det.

I Egelev By, $\frac{1}{4}$ Mil fra Riserup, boede en ung Bonde, *Lars Høj*, en mærkværdig begavet og talentfuld Mand; det første, han blev bekendt ved, var, at han forfærdigede en Violin, som han efter Faders Indstilling fik en Præmie for af Frederik den 6. Han var Drejer og Urmager, spillede Violin og Klarinet til Bryllupper, ja han lagde sig efter Tandlægekunsten og lavede selv sine Instrumenter, som jeg, da jeg senere blev etableret, til hans store Glæde ombyttede med bedre Eksemplarer. Hos Lars Høj lærte jeg at dreje, og da jeg med stor Lyst greb fat paa denne Idræt, kom jeg snart saa vidt, at jeg kunde forære Moder en Vindepind og Fader en rund Hornknap til en Stok. Da Fader saa disse, vistnok meget simple Produkter, har han maaske tænkt paa, at Drejeriet kunde blive et Fremtidsspørgsmaal for mig; thi han spurgte mig, om det vilde være mig kært selv at eje en Drejebænk. Ja, det var naturligvis mageløs dejligt, og Lars Høj blev da den, som Fader købte den af, og som opsatte den i den store Skolestue tæt op til Gaardvinduet med samt en hel Række tilhørende Værktøj. Lars Høj kom jævnlig og underviste mig, og nu gik det lystigt og godt fremad med Drejekunsten. Til mine Søstre, ja til alle Byens Piger drejede jeg Vindepinde, store Naalehuse og deslige Sager, og drev det saa vidt, at jeg fik stillet en Garnvinde og en Rok paa Benene. Garnvinden faldt godt ud, Moder brugte den stadig, derimod havde jeg ikke Held med Rokken. Snoren fløj stadig af, Hjul og Ten har rimeligvis ikke korresponderet rigtigt. Naar jeg nu tænker paa den Tid, da maa jeg beundre den kære Faders Taalmodighed, jeg gjorde nemlig

ofte et grueligt Spektakel med Drejning, Hamren og Banken i den store Skolestue, som umiddelbart stødte op til Faders Studerekammer; han beklagede sig imidlertid aldrig. Jeg er vis paa, at den gode Fader nænnede ikke at forstyrre mig.

Undertiden fik vi Besøg af Skovrider Ulrick. Skovridergaarden laa tæt ved Færgestedet Gaabense, en Milsvej fra Riserup. Ulrick var en Mand, som jeg havde stor Respekt for. Med en vis beundrende Skyhed betragtede jeg den høje, kraftige Mand med det sorte, noget graasprængte Haar og Kindskæg, som fra begge Sider faldt sammen med et stort Overskæg; dette sidste var jo dengang en stor Sjældenhed, som kun turde bæres af uniformerede. Rimeligvis har det især været dette Skæg i Forbindelse med hans noget barske slesvigske Udtale, der gjorde, at jeg som sagt betragtede ham med særlig Respekt; medens jeg paa den anden Side følte mig tiltrukken af hans klædelige Forstuniform med Jagt-kniven i Bæltet, hans Hunde og smukke Dublet, som dengang var et sjældent Stykke. Det krænkede imidlertid min Jægerære noget, at Skovrideren aldrig henvendte sig til mig eller spurgte til Bøssen, som Fader havde købt af ham til mig, han burde dog, mente jeg, have at vide, at jeg med den havde nedlagt Regnspover saavel som Agerhøns og Harer. Men jeg generte mig og havde ikke ret Mod til selv at faa Sagen frem. Dog jeg fandt paa Raad; Ulrick holdt meget af at tale med min Søster Karen*), som ofte sang og spillede for ham, selv brummede han Bas til hendes Sang. Jeg bad Karen om at fortælle ham, at jeg ofte bragte Vildt til Køkkenet, og dette har hun rimeligvis paa sin sædvanlige veltalende Maade gjort, engang da jeg ikke var nærværende, thi en skøn Dag modtog jeg Indbydelse til en Klapjagt! Jeg blev meget glad, men følte mig noget benovet, det var nemlig den første Klapjagt, jeg skulde med til, naar jeg da undertager Kalve-Klapjagten i Lommelevkrat.

Paa den bestemte Dag tidlig om Morgenens mødte jeg i Skovridergaarden paa Ernst's graa Hoppe med fuld Oppakning og fik Hoppen i Stald. Jagtherrerne var nogle Forvaltere

*) Karen Nyrop, f. 1800, døde 1881 ugift i København.

fra Omegnen, Færgeforpagter *Ahrnkiel* fra Gaabense og den lille Kammerjunker *Thestrup* fra Valdnesse, som altid bar smaa Skruesperer og store Ørenringe. Valdnesse ejedes af to Brødre Thestrup, den ene meget høj og den anden meget lille*): Det var en meget kold Vinterdag, som op paa Formiddagen faldt i med Sne. Jeg husker godt, at jeg frøs meget paa min første Post; dertil maatte man holde Bøsselaasen under Frakken, for at Fængkrudtet ikke skulde blive vaadt. Jeg ved, at jeg blev glad, da Skovfogden kom og meldte Afløsning; der blev spist Frokost af, hvad enhver havde i Jagttasken, og jeg følte mig bedre til Mode paa min næste Post, men i det hele var det ingen heldig Klapjagt. Et Par Harer og en Ræv, tror jeg, var det hele Udbytte; jeg fik ikke Skud i min Bøsse.

Da vi ankom til Skovridergaarden, blev det foreslaet at skyde efter i Luften opkastede Genstande; dette hørte jeg med stor Tilfredshed, ja med Glæde, kan jeg sige, jeg havde nemlig stor Øvelse i denne Sport og brændte af Længsel efter, om Turen ikke skulde komme til mig, især da jeg ved at se paa Resultaterne af disse Jagtherrers Skydning just ikke fandt dem særdeles glimrende; men da der ingen Opfordring eller Tilbud kom til mig, tog jeg Mod til mig og bad Skovrideren om Forlov til ogsaa at gøre fire Skud ligesom de andre. Dengang brugtes denne Skydeøvelse meget, man havde til dette Brug runde Skiver (Jernplader) af omtrent 6 Tommers Gennemsnit, ogsaa mindre, som af en øvet Haand paa Kant kunde kastes meget højt op i Luften. Naar et Skud var gjort, blev de trufne Hagel, som stærkt markerede sig med blaa Pletter paa Jernpladen, talte og noterede, hvorpaa Pladen blev skuret ren med Sand og Vand for næste Skytte. Paa min Anmodning fik jeg et venligt Ja. Skovfogden, som var Skivekasteren, stillede sig paa sin Plads, og jeg paa min, men forinden Ulrick talte 1-2-3, sagde han: „Husk paa, min Dreng, at skyder du skidt, er det ikke Bøssens Skyld“. Efter

*) *Frants Nikolaj Thestrup*, Kammerjunker, f. 1782 (g. m. Gerhardine Tersling, f. 1786, † 1837) og *Peter Thestrup*, Kammerjunker, f. 1784 (J. C. L. Lengnick: Familien Thestrup).

mine fire Skud udviste Haglenes Antal, at jeg var imellem de bedste Skytter. At jeg har omtalt denne Dag saa omstændelig, har sin Grund deri, at den blev en Aarsag til mange store og højtflyvende Planer og Ønsker, som flere Aar fra den Dag krydsede sig i mit Drengehoved. Det synes nemlig, som om Ulrick efter at have set mig haandtere en Bøsse til hans Tilfredshed fik Interesse for mig — „kom til mig, naar du har Lyst, saa gaar vi i Skoven sammen,“ sagde han til mig som Farvel.

Jeg kom meget ofte til Skovridergaarden. Var Ulrick ikke hjemme, gik jeg til Skovfogden, som boede nogle Hundrede Skridt derfra, og som snart blev min gode Ven. Han lærte mig at sætte Doner for Kramsfugle, at dække Rævesaksen saaledes, at et Par Agerhøns-Vinger stilledes op i Midten af den, at blade imellem Fingrene for Dyr (man kendte nok ikke dengang Bladefløjter) og mange andre interessante Jægeridrætter. Som sagt, Ulrick viste sig stadig saa overmaade venlig imod mig, han tog mig med paa Jagt og paa sine Ture ved Udvisning af Træer, som blev mærkede for at fældes; ved Skovauktioner og ved Kævlesprængning med Krudt var jeg altid ved Haanden. Hvorlænge jeg saaledes huserede paa Skovridergaarden med stadig tiltagende sangvinske Drømme om at blive Skovrider, ved jeg ikke med Sikkerhed, jeg antager over et Aar, thi jeg husker bestemt 2 Vintre. Paa en af mine Ture med Ulrick betroede jeg ham dette mit store Ønske; jeg husker nok, at jeg blev lidt skuffet ved hans noget ligegyldige Svar: „Det maa Du tale med din Fader om,“ og ikke mindre skuffet blev jeg ved Faders Svar, thi jeg var saa aldeles sikker paa Faders Bifald og Samtykke. Han sagde usædvanlig alvorlig, at det kostede mange Penge at blive Forstmand, Penge, som han ikke havde Raad til at udrede.

Jeg var naturligtvis i nogle Dage utrøstelig og beklagede mig grædende for Moder og Søstre. Imidlertid fortalte Søster Karen mig en hel Del om Penge, som Fader havde laant vor Svoger Løjtnant *Brinck*, for at han kunde købe eller forpagte (jeg ved ikke hvilket) to Gaarde, Lisedal og Vilhelmshaab ved Holbæk; stakkels Fader maatte nok ud med mange

Penge, som aldrig kom igen. Brinck var ukyndig i Landvæsenet, Lisedal maatte han snart med Tab skille sig ved, og under meget smaa Forhold levede Søster og Svoger paa den lille Gaard Vilhelmsdal*).

Karen trøstede mig med, at jeg jo kunde komme til København, lære et Haandværk, leve sammen med Brødrene, naar de blev Studenter, og faa mange Herligheder at se og høre. Ikke heller tror jeg, at det skuffede Haab tyngede længe paa mig. Endnu en Tid lang kom jeg til Skovridergaarden og deltog i alt, hvad der tiltalte mig, men ogsaa i, hvad der kunde være til Nytte og Lettelse for Ulrick, som jeg kom til at holde mere og mere af. Hans ligegyldige Svar, da jeg lod ham vide, at jeg skulde lære et Haandværk, var ligefrem paataget; jeg har Grund til at tro, at han tænkte med Interesse paa min Fremtid. Karen har fortalt mig, at han engang sagde til Fader: „Det er Pinedød en Skam, at Camillus ikke bliver Forstmand.“ Den Interesse, og jeg tør sige det Venskab, som Skovrider Ulrick nærrede for mig, og som jeg var stolt og glad ved, ogsaa som voksen, vedvarede

*) Naar Provst Nyrop har været saa uheldig pekuniært stillet, at han ikke kunde bekoste sin yngste Søns Oplærelse til Forstmand til Trods for, at Nørre Alslev og Nørre Vedby maatte betragtes som et endog godt Kald (Koll.-Tid. 1831 S. 829-330; Jens Møller: Danm.s gejstl. Embeder, 6. H. 1844, S. 89-90; G. Begtrup: Agerdyrkn.s Tilst. i Fyn o. s. v., 1806, S. 774), maa Grunden hertil formentlig særlig være Forholdet til Svigersønnen Brinck, men ved Siden heraf maa dog ogsaa hele Tidens almindelige Misére erindres. Den Brinckske Situation blev ikke bedre, da Provst Nyrop i April 1827 købte Holgershaab i sit eget Sogn for ham; Brinck døde her den 30. September s. A. af Brystsye, og Skødet blev udstedt til hans Enke (s. Slægten Nyrop S. 52). Holgershaab, der havde Navn efter Hof- og Stadsretsprokurator Holger Foss († 1818, s. Personalhist. Tidsskr. III, 1882, S. 368), havde, før denne købte Gaarden, været Nørre Alslevs Annekspræstegaard (G. Begtrup: Agerdyrkn.s Tilst. i Fyn o. s. v., 1806, S. 829). I 1831 ægtede Enkefru Brinck Anton Krabbe (f. 1808, † 1881), og Holgershaab gik derved over til ham.

(Vilhelmine Nyrops anden Mand, den dygtige Landmand Anton Krabbe, forstod hurtigt at bringe noget ud af Ejendommen. Da han 1839 solgte den, var dens Pris stegen til 7000 Rd. (Slægten Nyrop, S. 57). Paa Holgershaab fødtes Politikeren, Minister Christopher Krabbe (f. 1833, død 1913). R. A.)

lige til hans Død. Medens jeg var Læredreng hos Schwartz, overraskede han mig oftere med sit Besøg, han var dengang forflyttet og bleven Skovrider ved Dyrehaveskovene; senere, i 1848, da jeg var etableret paa Købmagergade, mødtes vi i Steins Skytte-Korps, hvori han, ligesom jeg, var indtraadt uagtet sin høje Alder (vistnok op i 70)*); han havde dengang 3 Sønner i Krigen, som alle kom uskadte hjem.

Men jeg har endnu noget af mit Drengeliv, som det interesserer mig at opfriske i min Erindring. Perss blev aflægs. Humøret var borte, det lune Gavtyvegrin med tilbagelagte Øren var ikke mere det gamle gemytlige, uagtet han gjorde sig synlig Umage for at se glad ud, naar jeg gik op i Baasen for at give ham skraaet Byg og Havre. Tænderne blev nemlig lange, saa at han kun med Besvær kunde tygge Hakelse. Samtidig fik Perss paa venstre Forben en pæreformet Udvækst. Efter Moders Anvisning opererede jeg den med Held; Operationen bestod i, at jeg anlagde en stærk Silkesnor omkring dens Hals, som hver Dag blev trukket fastere, og nogen Tid efter faldt Udvæksten af, jeg viste den til Perss, som snuste til den, prustede og rystede paa sit gamle Hoved. Perss blev tungsindig, han var træt, han fik dygtig Strøelse i Baasen, og han laa den største Del af Dagen. Min gode Jagtkammerat Dyrslæge Hansen mente, at den havde ikke lang Tid tilbage; den var nok 30 Aar gammel, mente man. En Vintermorgen vaagnede jeg ved et Skud fra Pilehaven — Moder kom til mig paa Sengen og kyssede mig — min gamle, kære Kammerat havde efter Faders Ordre faaet en velrettet Kugle af Rasmus, den var straks død. At jeg fældte nogle Taarer over et Dyr, som havde forskaffet mig saa mange Glæder, er naturligt; da jeg kom ned i Pilehaven, var man

*) Som født i 1790 var han dog kun 58. — Det Steinske Korps var et af Lægen, Professor *S. A. V. Stein* (f. 1797 † 1868) ved et patriotisk Opraab i Foraaret 1848 dannet frivilligt Riffelskyttekorps, der skulde forsvare København. Uniformen var en grøn Frakke, graa Hat og Hirschfænger ved Siden. Korpsset blev ikke af Varighed. I Marts 1849 blev Stein Overlæge ved Lazarettet paa Augustenborg. Se Flyveposten for 18. Juli 1848. (Velv. meddelt af Professor Th. Stein).

i Færd med at flaa den. Imidlertid gjorde Perr's Nytte ogsaa efter sin Død. Den blev nemlig lagt et Bøsseskud ud fra den store Ladebygning, og igennem et Hul i en Stolpe skød Rasmus i en Maaneskins Nat en Mikkell, som vilde gøre sig til Gode med dens Kød. Jeg derimod lavede en anden Affære ved Perr's Lig, som forskaffede Fader Ubehageligheder. For muligen ogsaa at faa fat i en Ræv anbragte jeg en Aftenstund en Rævesaks. Morgenen derpaa blev Gaardens Folk vækkede ved en gyselig Hysten, men i Stedet for en Ræv stod Sognefogdens store gule Hund med et brækket Bagben i Saksen. Den maatte naturligvis straks skydes, men Hans Tønnesen (Sognefogden) gjorde en forfærdelig Alarm, for hvilken jeg i Angest flygtede ned i Haven. Fader maatte i Erstatning betale Penge, uden at den gode Fader bebrejdede mig det allermindste.

I det hele taget var Fader i høj Grad eftergivende imod mig; jeg var saa at sige min egen Herre, jeg sadlede min Hest, naar jeg fik Lyst, gjorde Jagtture med Dyrslæge Hansen og Rasmus, sejlede ofte med dem til Storeholm og Dyrefod og satte undertiden Moder i en ængstelig Stemning ved at blive borte til langt ud paa Aftenen. Derimod mindes jeg aldrig, at Fader udtalte sig i denne Retning, Fader var meget dristig lige overfor mine Idrætter. Jeg kørte saaledes ofte, 12—13 Aar gammel, for Moder og Søstrene til Pastor *Sørensens* i Gunslev, Provst *Grundtvig's* i Torkildstrup, Pastor *Halses* i Kippinge, Kammerjunker *Thestrup* paa Valdnesse og flere andre Omgangsvener*), i Reglen med 2 livlige sorte Hingste. Ofte gik Vejen gennem Skove, som om Aftenen paa Hjemturen var aldeles mørke, og Vejene var saa slette, at Hjulene undertiden gik i til Navene, men hvad gør ikke Vanen. Med stor Sindsro passiaredes der paa Vognen, medens jeg kørte gennem Morads og dybe Huller, som undertiden

*) *Niels Georg Sørensen* var Præst i Gunslev fra 1819 til 1832, og *Jens Conradi Halse* Præst i Kippinge og Brarup fra 1801 til 1829. Otto Grundtvig er omtalt ovfr. S. 14 og Kammerjunker Thestrup S. 17.

bragte Vognen i faretruende Stillinger.*) Vejene var dengang saa slette paa Falster, at Nutidens Begreber om Køreveje vilde have anset dem for aldeles halsbrækkende at give sig i Lag med. Endnu kan jeg høre den pludrende Lyd, som fremkaldtes, naar Hjulene eller et Hjul under en langsom Fodgangs-Kørsel gik til Bunds op over Navet i Fordybninger fyldte med vællingagtig Morads.

Naturligvis blev saavel Vogn som Heste efter saadanne Ture i høj Grad tilsølede. Vi havde imidlertid en lige saa let som snild Maade at rense baade Dyr og Vogne paa, som det interesserede mig overmaade meget at være med til. Tæt uden for Blegøhøjen var der en meget stor Park, Stensvanding kaldet, hvori Heste og Køer i Reglen blev vandede. Den var langagtig af Form, haard i Bunden med Nedkørsel og Opkørsel i begge Ender; Vandstanden var i Reglen ikke dybere, end at der til Nød kunde køres over den, men Vandet kunde ogsaa naa omtrent en halv Alen op i Fadingen paa vore to saakaldte Holstensvogne. Sæderne i disse blev ved disse Renselsesprocesser aftagne. Der var stor Fryd, naar vi om Sommeren helt afklædte lagde os paa Ryggen ned i Vognen og ventede paa Vandets Stigning, det var naturligvis lutter Latter og Lystighed, og Turene frem og tilbage blev jo en Del oftere, end Hjulenes Tvætning egentlig fordrede. En saadan Vand-Køretur var imidlertid nær gaaet galt en Gang. En Fjælevogn skulde renses; vi 3 Brødre havde paa sædvanlig Vis fuldstændig afklædte placeret os i den, og en Tjenestdreng stod oprejst og kørte. Paa Grund af dens lave Hjul var vi rigtig spændte paa Løjer med højt Vand i Vognen, og Løjer blev det, men ikke just af de ønskeligste. Da Vognen passerede Dybden, løftede Vandet de løse Sidefjæle med samt Vognkæppene, hvortil de støttede sig, over Bord, og bagefter gik Christopher og jeg

*) Vejene paa Falster omtales i Aarhundredets Begyndelse som „om Vinteren næsten ufremkommelige“ (G. Begtrup: Agerdyrkn.s Tilst. i Fyn, Langeland, Ærø, Lolland og Falster, 1806, S. 774), men mærkeligt nok kaldes de af en anden samtidig Forfatter for gode (L. M. Wedels indenlandske Rejse 1799—1804, II, Odense, 1806, S. 160).

paa Hovedet i Vandet, Ernst kom derimod, balancerende paa den smalle Vognbund, velbeholden i Land. Vi andre fik efter nogle Dukkerter fat i de flydende Sidefjæle og blev derpaa halede i Land, men stakkels Broder Christopher slap ikke saa let fra denne Spas. Da han kom i Land, blødte han stærkt, han havde af et Søm i Fjælene faaet en betydelig Rift i det ene Laar, som Moder havde Vanskelighed ved at faa lægt; i flere Dage maatte han holde Sengen.

Fader tog aldrig med til de saakaldte Gæstebud. Jeg mindes ingen Sinde at have set Fader som Gæst i vor Omgangskreds, hvorimod jeg husker, at han undertiden var noget utilfreds med de mange Invitationer, især i Ferietiden, naar Brødrene var hjemme og havde flere gode Venner (Skolekammerater) med fra Vordingborg. Det var navnlig i Juleferien, at det gik løs med Omgangsballer, Kaneture, Koncerter,*) Julelege osv., og da der i Reglen var Trang paa Herrer, var det saa rimeligt, at Riserup Præstegaard blev søgt for derfra at rekruttere; thi den kunde i Reglen stille 6 à 7 galante Herrer, mig selv iberegnet, som mødte iført hvide Strømper, med Sølvspænder beslaaede Sko, hvidt Halstørklæde viklet om et underofficersagtigt Haardugs-Halsbind af saa høje Dimensioner som vel muligt, og med tidsvarende, op til Ørene gaende Fadermordere. Hovedet var næsten udrejeligt, og rød i Kammen, genert og forlegen, mødte jeg i Balsalen, hvilket imidlertid ikke afholdt mig fra ret rask at udstikke den dengang brugelige Mellemsnaps, hvortil der paa Bakken, naar den ombødes, laa smaa trekantede Stykker Rugbrød uden Smør, men med tilsvarende Skiver Ost. Dette Traktement ombødes altid, forinden Dansen begyndte, og naar Damerne drak Te; i det hele blev der altid ved ethvert Selskab ved Tetid Kl. 5—6 ombudt Snapse til Herrerne.

Dansen, ved Holmstrups Musik: en Violin og en Fløjte

*) Overkrigskommissær Stampe paa Nebøllegaard var meget musikalsk og glædede sig til Kvartetterne, naar Brødrene kom hjem; hans Hustru var senere som Oberstinde Coldevin her i Byen mine Søstres trofaste Veninde. [Overkrigskommissær *Ole Henrik Stampe* til Skørninge er født 1791 og døde 1831].

eller Klarinet, begyndte — der stilledes op til en Engelskdans (den almindelige Begyndelsesdans), Snapsen havde givet Mod, jeg styrede skyndsomst til Damerækken og engagerede — ikke den mindste Dame. For Resten dansede jeg, af en Landsbydreng at være, nok ikke saa helt galt, takket være Karen og Gine*), som havde lært at danse i Tolderlunds Institut i Nykøbing og derpaa havde bibragt mig en Del af denne deres Kunstfærdighed

Ved disse forskellige Sammenkomster i vor Omgangskreds var Moder i Reglen med; at det glædede hende at se Ungdommen mere sig, kunde man baade se paa hende og høre hende sige, men ikke mindre glædede det os alle at have hende med, og oftere erindrer jeg, naar vi kom kørende op til Indgangen (Forstuen) hos Halses, Sørensens, Stampes, Thestrups eller hos andre Omgangsvener, at have baade set og hørt fra Forstuen Klap i Hænderne og glade Udraab: „Provstinden er med!“**) Og hvorledes kunde det vel ogsaa være anderledes, end at man med Glæde maatte flokke sig om den kære, gode, velsignede Moder. Altid havde hun et godt og kærligt Ord til alle; baade unge og gamle vilde gerne tale med hende. Poetisk, som Moder var anlagt, havde hun altid i Talens Løb et eller andet skæmtende Ordspil, Rim eller Citat af Wessel, Holberg og andre Forfattere at underholde med, ligesom hendes gode Hukommelse gemte paa Forraad af Anekdoter, som anbragte paa hendes ejen-

*) Jørgine N. f. 1803, levede ugift i København, hvor hun døde 1893.

**) *Lise Heilmann* (Provstinde Nyrop) skildres (se „Slægten Nyrop“) som en alsidig begavet Kvinde. Hun sang og spillede, besad stor huslig Dygtighed og havde ogsaa digterisk Talent. Hun havde levet et muntert Ungdomsliv med en Række jævnaldrende, unge Piger i Kerteminde; de tog Navn efter Muserne, og Lise lød Navnet Erato, Lyrikkens Muse.

Hun havde arvet sin livfulde Aand efter sin Fader, Præsten, *Johan Ernst Heilmann*, der bl. a. oversatte en Del af Gellert's aandelige Sange og selv skrev Dramaer og aandelige Sange. Dertil dyrkede han Sang og Musik, tegnede og malede med Talent, var forfaren som Landmand og Gartner. Og hans mange Biinteresser hindrede ham ikke i at være en dygtig og nidkær Præst. R. A.

dommelige tørre, men takifulde Maade ofte frembragte hjer-
telig Latter og Munterhed.

Alt hvad jeg hidtil har optegnet om mit Drengeliv i den gamle Præstegaard har jo Præget af, at det hengled for mig saa sorgløst, saa frydefuldt, med saa megen Frihed til at tumle mig efter mine Attraaer og Tilbøjeligheder, som en frisk Dreng vel kan ønske sig — men jeg vil imidlertid vende Medaillen. Reversen var ikke saa blank, den havde sine dunkle Pletter.

Efter at jeg havde maattet slippe min Yndlingstanke at blive Forstmand, gik jeg ofte og grublede over: hvad skal du egentlig blive til. Drejeriet var da, hvad jeg troede at have mest Interesse for. Der var en Periode i min Drengalder, vel omtrent trettenaars Alderen, da jeg følte mig noget forladt af alle mine gode Kammerater: *Christian Rudolph*, *Emil* og *Vilhelm Budtz*, *Peter Stampe**) kom omtrent paa een Gang i Skole eller i Lære i København. Ogsaa min gode Ven Rasmus Avlskarl tog fra os, han blev gift med vor Nabo, Lars Skomagars smukke Datter, Nille Katrine, en Pige, som alle holdt meget af, og som ofte kom ind til mine Søstre. Rasmus fik sin Faders Gaard, en Udflyttergaard, som stødte op til Præstegaardens Marker, og fik Navn af Rasmus Bødker. En stor Trøst var det for mig, at Rasmus stadig, saa længe jeg var hjemme, blev min kære Jagtkammerat, og Nille Katrine har mangan en Gang disket op for mig og Dyr læge Hansen med gode Madvarer og gammelt Øl, naar vi trætte kom hjem fra vore Jagtture. Naar jeg undtager Sognefogdens to Sønner, Tønnes og Rasmus, som var omtrent jævnaldrende med mig, og som jeg undertiden havde lidt Samkvem med ved at spille Langbold, Vip, Kau eller Kegler med dem, men som jeg dog ikke ret sympatiserede med, var mit daglige Liv nu stadig henvist til Omgang med ældre.

*) *Christian Nikolaj Rudolph*, f. 1808, blev Læge og Kolonibestyrer i Grønland, døde 1882 i København som Justitsraad. — *Carl Emil Budtz* døde som rig Gørtler i St. Petersborg. — *Georg Vilhelm Budtz* blev Farver i Frederiksborg. — *Peter Adolf Henrik Stampe*, f. 1817, Søn af Overkrigskom. Stampe, døde 1883 som Jægermester.

En Begivenhed, som mødte mig i Forening med Tønnes, og som jeg erindrer, som om det var i Gaar den skete, ja jeg føler endnu Angsten, der pinte os, var følgende. Det var i en ualmindelig streng Vinter (vistnok 1823), Sundet imellem Falster og Sjælland var tilfrosset, saa at Folk spadserede fra Gaabense til Vordingborg og omvendt, at jeg en Søndag Morgen fik Lov til i Forening med Tønnes at gaa over Isen til Vordingborg ($1\frac{1}{4}$ Mil) for at besøge Brødrene; forsynet hver med en Pigkæp og vore Skøjter, gik Turen, i Følgeskab med andre, raskt og fornøjeligt derover. Skøjterne blev der ikke Brug for. Isen var alt for knudret og ofte saa sammenskruet, at den dannede smaa Forhøjninger med tilsvarende Fordybninger, som flere Steder gjorde Gangen noget besværlig; ogsaa fandtes enkelte Steder Revner i Isen paa cirka $\frac{1}{2}$ Alens Bredde, hvorover der var lagt Bræder. Noget trætte af den umagelige Gang paa Isen naaede vi vel omtrent ved Ellevetiden Færgegaarden og travede straks af Sted den lille Fjerdingvej op til Vordingborg. Brødrene var i Kost hos en forhenværende*) Postmester, Justitsraad *Krebs*, Familien bestod af 3 Personer: Mand, Hustru og deres Plejedatter, *Debora Jacobsen*, min afdøde Søster Karens gode Veninde. Alle tre lignede hinanden med Hensyn til en høj Grad af Trivelighed og godmodig Gemytlighed, i det hele mindes jeg dem som rare, elskværdige Mennesker, hos hvem mine Brødre havde et udmærket Hjem, men jeg tror nu nok ogsaa, at Fader og Moder skønnede paa dette deres gode Hjem ved hyppige Forsendelser i Form af Sul, Mel o. s. v. samt af Korn til Justitsraadens *store* Fjerkræflok, som ikke maatte forglemmes.

Naturligvis blev vi modtagne med aabne Arme; imidlertid syntes jeg dog ikke om, at Jomfru Debora straks førte Tønnes ud i Køkkenet og placerede ham hos Pigen. Vel vidste jeg, at han ingen Nød kom til at lide hvad Mad- og Drikkevarer angik, men dette stødte mit kammeratlige Forhold til ham. Men en større Skuffelse skulde møde mig

*) Dette Tillægsord er vistnok urigtigt, efter Statskalenderen var Justitsraad *Johannes Henrik Krebs* dengang Postmester i Vordingborg.

— Brødrene var ikke hjemme! Ernst var paa Jagt paa Nysø med den unge Baron *Stampe**); hvor Christopher var husker jeg ikke, men borte fra Byen var han. Den Glæde, jeg havde haft for Øje, at være sammen med Brødrene paa deres store Værelse og senere blive fulgt paa Vejen af dem, reducerede sig til at sidde og tale med de 3 gode Mennesker i en voldsom varm Stue, som skaffede mig Primen og Kløen i Tærne og Hede i Hovedet. Jeg ønskede at komme af Sted igen snarest muligt, men jeg skulde naturligvis blive og spise til Middag; denne blev da ogsaa overstaaet, og ud paa Eftermiddagen var vi, ved Jomfru Deboras Omhu, pakkede med Vordingborgs Sukkerkringler, og med vore Pigkæppe stod vi færdige til Afmarch. Vi fik imidlertid andet at tænke paa end at spise Sukkerkringler. Allerede ved Middagsbordet begyndte det at sne, og inden vi naaede Færgegaarden, havde vi en jævn god Tøsne med Blæst. Færgefolkene var i Færd med at gøre Kragejollerne parate til Istransport. — Skynd jer Dreng! raabte de til os, Strømmen bryder i Nat. Det kan nok være, at vi tog Benene med os, og vi var snart ved det lille Hus paa Falstersiden af Masnedø. Manden der (Lods), der var godt kendt af Brødrene og ogsaa af mig, raadede os til at blive hos ham Natten over, men det vovede vi ikke, vi mente nok at kunne tilbagelægge den Milsvej, forinden Mørket faldt paa. Manden var saa skikkelig at følge os et godt Stykke paa Vej — saa, sagde han, nu gaar I lige efter Næsen — ja det gjorde vi da ogsaa med saa stor Fart som muligt, men Blæsten tog til, slog os store Sneklatter i Øjnene, og Isen blev mere ujævn, især hvor den var sammenskruet i Strømmen, som vi var gaaet temmelig let over om Morgenens, men som nu ved det pludselige Tøvejr var glat, slibrig og besværlig at passere. — Ja til hvilken Side var det nu, at Lodsens havde vendt vore Næser? Vedby Kirke paa Falster, som ligger højt og er et godt Sømærke, var i Snevejret, og da Aftenskumringen faldt paa, aldeles usynlig. Det var en Tilværelse, som for voksne, forfarne

*) Vistnok Kammerjunker, Baron *Frants Valentin Christian Carl Stampe* (f. 1806, † 1880), der døde som afsk. Kaptajn af Infanteriet.

Folk kunde være slem og farlig, end sige for to stakkels Dreng. Min gode Kammerat Tønnes begyndte at græde; vi skulde gaa tilbage, klynkede han, aldeles modløs. Midt i denne uhyggelige Situation stødte vi pludselig paa et Bræt og nok et Bræt, som laa over Revner i Isen — alt vort tabte Mod kom tilbage, vi vidste nu, at vi var paa rette Vej og brugte vore Ben paa det bedste. Men Faren var ikke dermed overstaaet. Monstro nogen af Eder, som læser disse Linjer, nogen Sinde har hørt den underlige, tordenlignende, undertiden stønnende Kraftlyd, der kan vare i flere Minutter, som fremkaldes ved, at en Revne brydes paa en flere Mil lang Isflade, og som i stille Vejr kan høres langt op paa Landet. Denne Lyd lød pludselig i vore Øren, men uagtet den tiltog som en fjern Torden, og uagtet den i vor nuværende Stilling just ikke gjorde noget hyggeligt Indtryk paa os, forskrækkede den os dog ikke, vi kendte den jo — men næppe var den sidste Rullen hendød, førend vi mærkede Sneklatterne slaa os stærkere paa højre Kind, det ene Vindstød afløste stærkere og stærkere det andet — det var Fortropperne for en Storm, der kom over Østersøen — og med en usigelig Angest kom jeg til at tænke paa Færgefolkenes Raab fra Vordingborg Færgegaard: Strømmen bryder i Nat! Ikke et Ord blev der vekslet imellem os, det var os bevidst, at ethvert Ophold kunde blive vor Undergang. Over Strømmen hurtigst muligt! blev os varskoet fra Øst i underlige dumpe Lyde, som om noget skurede sig mod faste Genstande og faldt tilbage. Det var virkelig Strømmen, som i det fjerne begyndte at bryde, og som vi senere erfarede, rullede der snart efter mægtige Bølger over det Sted, som vi en Timestid forud havde passeret.

Vi var begge kraftige Dreng og vante til at bruge vore Lemmer. Saa længe Angsten sporede vore Ben til den størst mulige Anstrængelse, følte vi ikke den Træthed, som i Virkeligheden var til Stede; men da Isen blev mere plan, da de besværlige Forhøjninger og Fordybninger i den sammen-skruede Is tabte sig, og vi saaledes vidste, at vi var over Strømmen og uden Fare, da overvandt Trætheden os, og vi smed os paa Isen. En maaske farefuld Søvn blev imid-

lertid forhindret ved det glædelige Syn af Lys fra Gaabense-Kanten, som kom nærmere og nærmere, og snart var vi sammen med to af Ahrnkiel udsendte Færgfolk. Uagtet Ømhed i Fødderne og stor Træthed gik den Fjordingvej, som vi vel omtrent havde tilbage til Gaabense Færgbro, med stor Gemytlighed — om vi takkede Gud for vor Frelse? jeg tror det ikke — men kære Fader, som stod paa Broen og tog imod os, har sikkert gjort det for os. Han sagde ikke et Ord! Han favnede mig og næsten bar mig op i Ahrnkiels Stue, hvor den lille, magre, men rare Madam Ahrnkiel gav os varmt Øl med Sukker og Tvebakker. Fader, som var bleven urolig for os, var selv mødt i Færggaarden med Slæden med den røde Fading og forspændt med de langstrakte rødbrune Heste. Med det varme Øl i Maven blev vi vel indpakkede i Slæden; i en strygende Fart og med Bjældeklang gik det lystigt ad Præstegaarden til, hvor Søstrene og især kære Moder havde været i Angest og Uro for os.

Naar jeg nu i min Aftenro, som lykkelig Familiefader, sidder og tænker tilbage paa al den Sport, de mange Legemsøvelser og Fornøjelser, som i Drengalderen optog Størstedelen af min Tid, og tillige indser, at denne min Alder, navnlig i boglig Retning, var meget forsømt, kan jeg kun undre mig, men tillige, med en vis Tilfredsstillelse, glæde mig over, at jeg, uagtet disse mine Mangler, har haft det Held at opnaa min nuværende borgerlige Stilling, og jeg takker Vor Herre for, at han lod mig finde en Livsgerning, som stadig, siden den gik op for mig, har været mig kær. Vel har Vejen til samme undertiden været trang, og ofte har jeg paa denne dybt følt Savnet af saadanne Kundskaber, som ellers i Almindelighed følge 16aars Drengen. Men ogsaa fandt jeg i en lykkelig Stund, en sjælden, i alle Retninger, hjælpende Faktor: Gud velsigne Dig, min kærlige Hustru!

Jeg var vel omtrent 7 Aar, da Fader antog en Informator, *Esmarch* hed Manden, og han var nok teologisk Kandidat, men det kan ogsaa være, at han ikke var det;

han var i ethvert Tilfælde gammel nok dertil*). Han bar altid en sort Kalot paa Hovedet, under hvilken der fremkom et kraftigt, langt, graat Haar, som hængte ned over Ørene; han var en høj og meget svært bygget Mand, som Byens Ungdom snart fik stor Respekt for, naar han paa sine Spadsereture gik og talte højt med sig selv og slog om sig med sin tykke Knortestok. Han var i øvrigt venlig imod os; jeg mindes aldrig, at jeg fik Skænd af ham for daarlige Tal eller Bogstaver. Især var han venlig imod Søster Gine, som deltog i Undervisningen — han kaldte hende „Gitte“. Naar vi skulde samles i Skoleværelset, maatte Gitte gaa foran; „galant imod Damerne“, sagde han. Underlig var han, og gal blev han! Han blev afskediget og rejste fra Præstegaarden efter en vistnok meget kort Informatortid.

Efter Esmarch fik vi til Lærer Stud. theol. *Ingerslev*, gammel som Student, men ellers endda ikke saa gammel, jeg antager ikke 30 Aar**). Fader holdt meget af ham; han var nok ogsaa en dygtig Lærer, alvorlig og streng, men for øvrigt spøjte og legede han med os i Fritiden. Saavidt jeg ved, kom mine Brødre i Vordingborg Skole i Efteraaret 1822 [d. v. s. 1820]. *Ingerslev* var vor Lærer i cirka 3½ Aar. Jeg tror nok, at jeg dengang i Forhold til min Alder 11 Aar [d. v. s. 9 Aar], havde ganske gode Skolekundskaaber: men efter *Ingerslevs* Afrejse var Folden oplukket for mig, Ævred var opgivet, og som forud omtalt, undlod jeg ikke i fuldt Maal at nyde den Frihed, som der var mig tildelt mere af, end godt var.

En Huslærer for mig alene var der nok Tale om, men det har rimeligvis været Fader for kostbart — jeg tror nok ogsaa, at det netop var i den Periode, at Fader havde de store Pengetab ved *Brincks* Køb af Gaardene *Lisedal* og

*) Muligvis den *August Esmarch* (f. 1772, † 1855), der i 1805 blev afskediget som residerende Kapellan i *Humble* formedelst *Sindssvaghed*, men som senere forskellige Steder fungerede som Hjelpepræst

***) *Peter Lavrids Ingerslev*, f. 1792, † 1857 som Skolelærer i *Snesere*.

Vilhelmshaab*); hertil kom endnu Brødrenes Skolegang i Vordingborg og Søstrenes Institutundervisning og Ophold i Nykøbing — alt tilsammen har jo vistnok gjort Fader betænkelig.

Fader blev selv min Lærer — hvor længe, ved jeg ikke — maaske i et halvt Aarstid! Længe varede det dog vistnok ikke, før baade Lærer og Elev mærkede, at der ikke var nogen rigtig Klem ved denne Undervisning. Fadere store og udstrakte Sogne**) fordrede alt for meget af hans Tid, ofte kunde han være borte hele Formiddage i Ugens Løb: til Barnedaab, Begravelser, Bryllupper og i mange andre Embedsforretninger. Saa sad jeg og skulde læse, være rigtig flittig, til Fader kom hjem — men saa kom Fristelsen og bankede paa Skolevinduet. Den paatog sig i Reglen Skikkelse af Rasmus Avlskarl eller Dyrlægge Hansen og hviskede ret saa forførende igennem de mindre tætte Vinduesrammer: „Agerhøns i Lars Skomagers Rugstubbe!“ eller „en Flok Ænder har smidt sig i Kippinge Markens Mose!“, „en Hare i Kaalhaven!“ Naturligvis var deslige Efterretninger uimodstaelige, hvilket Fader selv ved sin Hjemkomst maatte indrømme. Bøgerne blev liggende — i en Fart Bøssen af Krogen, og af Sted! Fader var saamænd heller ikke saa ængstelig for selv at forstyrre Læsetiden, ofte sagde han: „lad det nu være nok for i Dag, Camillus; Du kan køre for mig til Vedby,“ eller: „saml din Hest og rid for mig der eller der hen,“ og jeg skal villig tilstaa, at disse Forstyrrelser af Læsetiden ingenlunde kom mig utilpas.

Imidlertid maa Fader snart have indset det uheldige og uholdbare i denne Undervisning; thi paa een Gang fik jeg

*) Da Brinck i 1819 købte disse Gaarde, kautionerede Provst Nyrop for 5000 Rdl.; i Juli 1821 gav Brinck ham Pant for 3000 Rdl. i Vilhelmshaab samt i sit Indbo, men da Lisedal i 1822 blev solgt ved Tvangsauktion, og det gjaldt om at redde Vilhelmshaab for Brinck, opgav Provst Nyrop sin Panteret, og da Vilhelmshaab fem Aar efter ogsaa maatte forlades, blev der sikkert intet reddet.

**) Nørre Alslev og Nørre Vedby Sogne havde 1801 1208 Beboere, et Tal, der senere voksede til 1517 (Jens Møller: Beskriv. over Danm.'s gejstl. Embeder, 6 H., 1844, S. 89-90).

ikke mindre end tre Lærere, og med Fader, som vedblev at være min Skrive- og Religions-Lærer, fire, nemlig afskediget Lærer fra en eller anden Skole *Tøxen* i Regning og Matematik, vor Degn *Fogh* i Historie og Geografi og *Holmstrup* i Musik*). — Af disse tre Lærere kom kun Holmstrup til mig, han gav mig Undervisning i Violinspil, hvorimod jeg fik rare Rideture til *Tøxen* og *Fogh*. Den første boede i et lille Hus tæt ved Holgershaab, som jeg har en Anelse om, at han beboede frit, d. v. s. paa Faders Bekostning. Jeg erindrer ingen anden der i Huset end en meget gammel Kone, som jeg var halvt bange for, saa hekseagtig saa hun ud. Hun modtog mig stadig med Spørgsmaalet: „har han noget i Tværposen,“ og det fejlede da sjældent, den var i Reglen forsynet med Ost, Pølse og andre gode Sager fra Moders Køkken. For øvrigt havde *Tøxen* nok ikke rigtig rent Mel i Posen, jeg hørte et her, et andet der, ogsaa af Moder og Søstrene, og jeg husker tydeligt, at Karen sagde, at *Tøxen* var en styg Mand! men ogsaa at Fader roste ham som kundskabsrig og dygtig. Hvad mit eget Skøn om Manden angaar, da kunde jeg ikke lide ham, dog ikke af den Grund, at han var streng som Lærer, der var noget andet ved ham, som stødte min Drengenatur. Naar Timen var ude, kom hans gamle Husholderske i Reglen med Smørrebrød paa en Tintallerken, et Snapseglass og Brændevinsflasken, af den sidste drak han flere Snapse, og undertiden vilde han have, at jeg ogsaa skulde drikke en Snaps, hvilket han da ogsaa opnaaede. Jeg havde en vis Følelse af Angest for at sige Nej! Gladest var jeg ved at komme ud af Døren, paa min Hest og af Sted! Hvorlænge jeg havde *Tøxen* til Lærer, har jeg ikke noget klart Begreb om, men glad blev jeg ved Efterretningen om, at han pludselig var forsvunden.

Anderledes var det med Degnen *Fogh*, som jeg holdt meget af som Lærer; han var Student, havde studeret Teologi. Han var Faders gode Ven og kom ofte i Præstegaarden, han læste med mig i over et Aar. — Hvad min Spille-

*) *Joakim Fogh*, f. 1761, † 1833. (J. Vahl: Slægtebog over Afkommet efter Christjern Nielsen, S. 33). — Om de to andre har jeg intet kunnet finde.

lærer *Holmstrup* angaar, da kom vi rigtig godt ud af det sammen. Han var Egnens Stadsmusikant, var altid munter og veltilfreds og havde stadig en Mængde Historier at opvarte med. Jeg ser saa tydeligt to Nodebøger med blomstret Bind, hvori der var tolv Smaastykker for Primo og Sekund-Violin, som vi ivrig spillede sammen; thi Fader havde sagt: „naar Du Camillus kan spille disse tolv Stykker rigtigt godt med Holmstrup, saa skal Du faa et Ur!“ Naturligvis klemte jeg paa. Dagen kom, da Holmstrup ansaa mig dygtig nok til at fremstilles. Det var en Søndag Eftermiddag, da de to Nodestole paa Korsfødderne kom frem i Storstuen, og jeg under Holmstrups Sekundering og stærke Taktslaaen med sin store Fod ved mit Violinspil og med Fader som Censor vandt et Ur. Uret glædede mig i høj Grad, og snart viste jeg mig med broderet Urbaand, hvori et Par store Messingsigneter dinglende midt paa den højre Halvdel af Maven, hvor man jo dengang i Benklæderne havde Urlommen. Forunderligt nok hendøde fra den Tid lidt efter lidt mit Violinspil.

Saaledes hengik Tiden vel atter i et Par Aar med sparsom boglig Undervisning, men desto mere med Jagt, Sejlture, Drejning, Arbejder i Huggehuset og Rideærinder for Fader. I Høstens Tid red jeg meget omkring til Udflytter-Gaardmænd og talte Tiender for Fader; Præsten fik af enkelte Bønder et Neg af hver Trave, eller hvert tolvte Neg af Rug og Hvede; — dengang var Negene langt større end nutildags og af en bestemt Størrelse.

Den hellige Birgitta og Maribo Kloster.

Af Johanne Skovgaard.

Den hellige Birgitta.

I. Hendes Levned.

Barndom, Ungdom, Ægteskab.

Den hellige Birgitta var Datter af Lagmand Birger Persson i hans andet Ægteskab med Ingeborg Bengtsdatter og fødtes omkring Aar 1302 paa Finsta i Upland. Finsta Gaard ligger seks Mil Øst for Upsala, omtrent hvor Norrteljeaaen strømmer ud af den lille Indsø Bjørken. Egnen er bakket, Løvskov og Agerland, som især findes ved de mange Smaasørs Bredder, veksler med Klipper, Naaleskov og Mosestrækninger; fra Arilds Tid har de mange Oldtidsminder — Dysser, Bautastene osv. — givet Landskabet dets Karakter.

Birgittas Barndomshjem maa man, i Lighed med Datidens Herresæder i Almindelighed, tænke sig som en Samling af flere lave Træbygninger, hver til sit Brug — Køkken, Sovehus, Herberg for fremmede osv. Det almindelige Opholdssted for Familien var et vældigt Blokhus med et eneste Rum, sparsomt oplyst af smaa Vinduer under Taget, med Vægge, der var sværtede sorte af Røgen fra Baalet midt i den store Stue. Her færdedes, foruden Ægteparrets syv Børn, en talrig Husstand — Huskapellanen, Skrivere, Kokke, Tjenere osv. —, og, trods Boligens tarvelige Indretning, har man, ligesom paa andre middelalderlige Herregaarde, kunnet udfolde en ikke ringe Pragt i Retning af Guld- og Sølvkar, Drikkehorn, kostbare Klæder af Silke, Skarlagen og Pelsværk, især ved festlige Lejligheder. Thi Hr. Birger og hans Hustru var begge af fornem gammel

Æt — Fru Ingeborg tilhørte endog en Gren af den regerende Kongeslægt, Folkungerne — og deres Rigdom var næsten fyrstelig. I hans Testamente opregnes toogtyve Jordejendomme, i hendes nitten, som alle laa spredt over hele Østsverige; alene Birgittas Arvepart udgjorde tretten Gaarde med Kværn og Savværk. Oplysende for, hvad der kunde gaa med paa Finsta, naar en Højtid fejredes, er det bevarrede Regnskab fra Hr. Birgers Ligfærd. Ved denne Lejlighed indkøbtes der bl. a. en Mængde kostbare Tøjer, et guld-

Hr. Birgers og Fru Ingeborgs Gravsten i Upsala Domkirke (se Noten S. 134.)

bræmmet Banner, der blev baaret i Spidsen for Ligtoget, Rhinskvin, hvid og rød Vin, en Uendelighed af Krydderier, deriblandt 1 Pd. Kanel, 5 Pd. Ingefær, 6 Pd. Peber, 90 Pd. Mandler. Om Rigdom vidner ogsaa den i høj Grad monumentale Ligsten af sort Marmor, vistnok fransk Arbejde, der lagdes over Ægteparrets Grav i Upsala Domkirke. Ridderen er her fremstillet i fuld Rustning med sin Hustru ved sin Side, ved deres Fødder en Løve og en Hund, Tapperhedens og Trofasthedens Symboler. I Randen er der mindre Afbildninger af

Børnene, paa den ene Side de fire Sønner, paa den anden de tre Døtre, og længst nede blandt dem Birgitta.

Som naturligt var for en Mand af hans Byrd og Stilling deltog Birger Persson i Tidens politiske Liv. Birgittas Barn-dom falder i en mørk og urolig Periode af Folkungetiden, fuld af Forvirring og indre Splid, idet Kongen, Birger Magnusson, savnede Kraft til at hævde sin Stilling over for Stormændene, først og fremmest over for sine Brødre, Hertugerne Erik og Valdemar, som havde store Dele af Landet i Forlening. I den snart opblussende Strid stillede Hr. Birger sig, ligesom flere af de mest ansete Stormænd, paa de sidstes Side. Ved sin glimrende Personlighed, der ganske stillede Kongen i Skygge, synes Hertug Erik, smuk og indtagende som han var, en Banebryder for den svenske Ridderkultur, at have blændet sin Samtid, saa man glemte hans Forfængelighed og Rænkefuldhed. Hr. Birgers nøje Forhold til ham fremgaar af mange Smaatræk. Han støttede sin fyrstelige Ven om end ikke med Vaabenmagt, saa dog med store Pengelaan. Et stort Afladsbrev, som han købte i Avignon for sig selv, Slægt og Venner, nævner Hertugernes Navne først. Da, ifølge Legendens, Fru Ingeborg, kort før hun fødte Birgitta, led Skibbrud tæt ved Øland, var det Hertug Erik, som kastede sig i Vandet og reddede hendes og det ufødte Barns Liv.

Striden mellem Kongen og Hertugerne er kendetegnet ved en Række uhyggelige Løftebrud og svigefulde Overfald fra begge Sider, og samtidig hjem søgtes Landet af tunge naturlige Ulykker. 1311—12 er der Misvækst, 1314 Hungersnød, 1315 ødelægges Sæden af en uophørlig Regn, 1316 hærger Farsot, 1318 Tørke og Kvægsygd. I Broderstriden kom det i Aaret 1316 til en Krise. Kongen fængslede Hertugerne ved en venskabelig Sammenkomst og indespærrede dem paa Nyköping Slot, hvor de led Hungersdøden. Men da rejste Folket sig i Forbitrelse; medens Birger maatte flygte, blev Hertug Eriks lille Søn Magnus kaaret til Konge. En af Rejsningens Ledere var Birger Persson, ligesom han spillede en betydelig Rolle i den følgende Tid, da Stormandsvældet fæstnede sig under Kongens Mindreaarighed.

Sit nærmeste Virkefelt havde Hr. Birger imidlertid i sin Myndighed som Lagmand i Upland, en ifølge gammel Hævd højt anset Stilling, som hans Fader og Farfader havde haft før ham. Lagmanden foretog Loven paa Tinge, gennem ham fremsatte Bønderne deres Krav til Kongen, under Tronledighed regerede han sin Landsdel. Inden for Lagmændenes Kreds var Uplands atter den mægtigste. Birgers Lagmandsvirk-somhed udmærker sig ved et betydeligt Foretagende; thi paa Foranledning af ham blev Uplandslovens tidligere spredte Bestemmelser nedskrevet i en ordnet og fuldstændiggjort Skikkelse. Udmærket Bistand fik han hertil af Domprovst Andreas And i Upsala, en Mand, der er karakteristisk for den Iver og Begejstring, hvormed Sveriges bedste Mænd søgte at fremme deres Fædrelands endnu unge Kultur. Og-saa paa anden Maade stod Birger i Forbindelse med Up-salas lærde. Hans Farbroder var Ærkebiskop i Upsala, hans Broder var Andreas Ands Formand som Domprovst. I den prægtige Domkirke valgte han, som vi har set, sit og sin Hustrus sidste Hvilested.

Det har sin Interesse at efterspore de aandelige Kaar, under hvilke Birgitta er vokset op. Den vaagne Sans for Land og Rige, som vi senere skal finde hos Birger Lag-mands Datter, skyldes aabenbart for en stor Del nedarvet Instinkt og Paavirkningen i Barndommen, og noget lignende gælder hendes Religiositet. Hr. Birger var en gudfrygtig Mand, som hver Fredag gik til Skrifte tillige med hele sin Husstand, ogsaa Børnene. „Jeg vil forberede mig saaledes om Fredagen“, sagde han, „at jeg kan være redbon til de andre Dage at bære, hvad Gud tilskikker“. Han drog som Pilegrim til Rom, og han var rundhaandet mod Kirker og Klostre. Denne Gudsfrygt gik i Arv til Sønnen Israel, over hvis Liv der hviler et Drag af gammeldags Pligtfølelse og religiøs Romantik. Hans højeste Ønske var at tage Korset, men da Kongen ønskede, at Israel, som var blevet Lagmand i Upland efter Faderen, skulde styre Riget under hans Fravæ-relse, medens han gjorde Korstog til Finland, føjede han sig. Ogsaa Birgitta raadede ham til at blive hjemme; thi, „hvis

de, som kan og vil øve Retten, vægre sig ved at paatage sig Møje og Arbejde for Guds Skyld, hvorledes skal Riget da staa i sin Kraft? Da bliver det ikke et Rige, men en Røverhule, hvor den uretfærdige hersker“. Senere fik Israel dog sit Ønske opfyldt, idet han i 1351 deltog i et nyt Korstog til Østersølandene. Men i Riga blev han syg, og da han følte, at Døden var nær, gik han op i Domkirken, satte en Ring paa Fingeren af den hellige Jomfrus Billede og befalede sig i sin „kæreste Frues“ Varetægt. Umiddelbart efter døde han.

Birgittas religiøse Natur udfoldede sig tidligt under Paa-virkning af Barndomshjemmet og Tidsaanden overhovedet. Hendes væsentlige aandelige Næring i Opvæksten har været Legender, om Kirkens Martyrer, om Sveriges hellige Mænd og Kvinder. En af dem, den hellige Ingrid af Skeninge, var Faster til Birger Lagmands første Hustru, og man har paa Finsta sikkert kunnet fortælle om Fru Ingrids forunderlige religiøse Liv — hver Fredag fra Midnat til Vesper tilbragte hun i religiøs Henrykkelsestilstand, og Kristi Saartegn mærkede hendes Hænder og Fødder. Askesen og Martyriet er da blevet den lille Birgittas Ideal, ligesom den historiske Bedrift er det for Børn af en senere Tidsalder. I Gaardens Kapel har hun lyttet til Tiggermunkens Prædiken med den realistiske Udmaling af Kristi Korsdød. Intet Under, at de stærke religiøse Indtryk, mættede med farverige Billeder som de var, hos et fantasibegavet Barn kunde tage Form af Syner, især naar de dukkede frem ved Nattetid. Syv Aar gammel saa hun om Natten, da hun laa vaagen, Himmeldronningen, der kaldte hende til sig og satte en gylden Krone paa hendes Hoved; hun glemte aldrig senere dette Syn. Ti Aar gammel saa hun i Drømme, efter at hun om Dagen havde hørt en Prædiken om Kristi Lidelse, Frelseren paa Korset; grebet af Sindsbevægelse spurgte hun: „Herre, hvem har gjort dig dette?“ og fik til Svar: „De, som ringeagter min Kærlighed“. Det er Tidens religiøse Hovedtanker, Mariadyrkelsen og Lidelsestanken, der har gjort Indtryk paa hendes Sind.

Tolv Aar gammel mistede Birgitta sin Moder, hvorefter hun kom i Huset hos sin Moster, Fru Karen paa Aspenæs i Vestmanland. For et Barn, der levede i en saadan Tankeverden som hun, maatte Klosterlivet staa som det højeste og herligste, og mange Aar efter fortalte hun ogsaa sin Datter, hvorledes hun helst af alt havde villet tage Sløret. Men hun maatte bøje sig for Faderens Vilje. Til hendes Brudgom havde han udset Ulf, Søn af Vestgötlands Lagmand Hr. Gudmar, der ligesom Birger havde giftet sig ind i Folkungeslægten og ligesom han hørte til Hertugernes Tilhængere. Forbindelsen var da i alle Henseender passende, stemmende med Slægtens og Partiets Interesser, og tretten Aar gammel ægtede Birgitta i September 1316 den attenaarige Ulf Gudmarsson, samtidig med at hendes et Aar yngre Søster Katharina blev gift med Ulfs Broder Magnus.

Det purunge Ægtepar fæstede Bo paa Ulfåsa i Østergötland. Gaarden laa i det frugtbare, paa Kirker, Klostre og Landsbyer rige, østgøtiske Sletteland, ved den sydlige Bred af den smukke Indsø Boren med Udsigt til Søens skovklædte, bakkede Nordkyst; endnu i vore Dage er den et af Egnens anseligste Godser. Om Birgittas Virksomhed som Frue paa Ulfåsa minder mange Steder i hendes Aabenbaringer — den bedste Kilde til Kendskab om hendes Liv, skønt de først tilhører en senere Tid. Her er hentet Lignelser fra Arbejdet i Stegers, Bryggers og Baggers, fra Høsegaarden, ja fra Smedjens Blæsebælg og Vandmøllens Hjul; hun husker Vaskerpigen, der skyllede Tøj ved Aaen, Urtegaarden med Æbletræer og Bistader. I Aarenes Løb har den unge Frue sikkert udviklet sig til at blive en virksom Husmoder, der forstod at lede det talrige Tyendes Arbejde, og det fortælles udtrykkeligt, at hun altid sørgede for at have retskafne og ordentlige Folk i sin Tjeneste.

Ulfåsa var ikke Ulf Gudmarssons eneste Besiddelse. Han ejede meget andet Gods, navnlig i Närrike, hvor han i 1340 blev Lagmand, to Aar efter at han havde opnaaet Ridderværdigheden. Derimod tog han ikke Del i det politiske Liv. Han beskrives som en smuk og rask Ridder, men

for øvrigt ved vi ikke meget om hans Person. De bedste Bidrag til hans Karakteristik giver forskellige af Birgittas Aabenbaringer, som stammer fra Tiden efter hans Død. Den afdødes Sjæl opregner her sine Synder, som han nu afsoner i Skærsilden, og sine gode Gerninger, som skal forkorte ham Pinen. Man faar det Indtryk, at Hr. Ulf har været en livsglad Herre, som holdt af selskabelig Omgang med sine Standsfæller, af ridderlig Dyst og Turnering, af langt Bordsæde og munter Samtale — alt sammen efter Nutidens Begreber ret uskyldige „Synder“. Naar det paa den anden Side samme Sted fortælles, at han ikke har erhvervet noget Gods med Urette, at han i Retten altid har dømt efter sin Samvittighed, at han altid har taget sig i Agt for at være de fattige „tung og skadelig“, kan vi være visse paa, at Birgitta, som i sin Enkestand var streng i sin Bedømmelse af sit eget og sine nærmestes „Liv i Verden“, sikkert langtfra har tegnet Billedet for lyst, og at Hr. Ulf i moralsk Henseende har staaet ikke lidt over Gennemsnittet af sine Standsfæller. Sin ægteskabelige Troskab overholdt han ubrødeligt, og Samlivet mellem Ægtefællerne var lykkeligt. Aabenbaringernes mange smukke Skildringer af Forholdet mellem Mand og Hustru, her overført paa Sjælens Forhold til den himmelske Brudgom, skyldes vel ogsaa en ubevidst Mindelse om Samlivet med Ulf. „Min Hvile er din Hvile, min Glæde er din Glæde“, siger Husbonden til sin Hustru, og hun svarer: „Jeg har Ophold af dit Arbejde, Varme af dit Bryst og Glæde i dine Ord, jeg vil hellere dø end skilles fra dig“. — I aandelige Sager i det mindste blev Birgitta, i Kraft af Personlighedens Magt, i Aarenes Løb den ledende. Paa hendes Tilskyndelse studerede Ulf Sveriges Lovbøger, ligesom det mere og mere blev hende, der, som vi nedenfor skal se, prægede Hjemmet i religiøs Henseende.

Birgitta skænkede sin Mand otte Børn, af hvilke det ældste, Datteren Märta, er født omkring Aar 1320. Hun ægtede den raa og vilde Ridder Sigvid Ribbing, efter Faderens og Slægtens Ønske, men meget mod Moderens Vilje. I den Grad var Partiet hende imod, fortælles der, at hun

paa Bryllupsdagen slet ikke vilde vise sig for de forsamlede Venner og Frænder; som hun sad alene og bedrøvet i Kamret, kom hun imidlertid dog paa andre Tanker, tog sine bedste Klæder paa, gik ind og „gjorde alle glade“. Den næstældste Datter, Katharina, blev ogsaa tidlig gift med den fromme og ridderlige Eggard van Kyren. De to yngste Døtre, Ingeborg og Cecilie, fik deres Opdragelse i et Nonnekloster. Af Sønnerne, Karl, Birger, Bengt og Gudmar, blev de to yngste tidlig sat i Skole, Gudmar i Stockholm, Bengt i Alvastra; de døde begge som Dreng. Birgitta var en omhyggelig Moder, og en stærk Optagethed af Børnene kommer frem i Aabenbaringerne, skønt disse dog tilhører en senere Tid, da Familie-kærligheden stod for hende som en Del af den Verden, der skulde forsages.

Det er betegnende for den Anseelse, Birgitta nød, saavel ifølge Byrd — hun var jo paa mødrene Side beslægtet med Kongen — som ifølge egen Personlighed, at Værdigheden som Hofmesterinde for Magnus Erikssons unge Dronning Blanche af Namur blev overdraget hende, saa at hun en Tid fik et videre Virkefelt end Pligterne som Hustru og Moder. Hun har da haft Lejlighed til at vinde det Kendskab til Hoffet, som hendes Aabenbaringer senere skulde give Vidnesbyrd om. I øvrigt ved vi intet om hendes Virksomhed som Hofmesterinde, ikke engang, til hvilket Tidspunkt den skal henlægges, eller hvor langvarig den har været. I sit Ægteskabs sidste Tid kan hun sikkert ikke have opholdt sig ved Hoffet, thi i disse Aar ser vi paa ny hendes religiøse Stræben beherske hendes Liv fuldstændigt.

Skønt Barndommens Syner var ophørt i denne Periode, da det praktiske Liv krævede sin Ret af hendes Tid og Tanker, havde det religiøse Krav dog altid været stærkt hos Birgitta. Hun var utrættelig til Kærlighedsgerninger. De syge optog hun i et særligt Hus, som hun havde ladet opføre, og hvor hun selv tilsaa dem, ledsaget af sine Smaapiger; forestillede man hende, at Børnene kunde blive smittede, svarede hun, at hendes Døtre skulde lære at tjene Gud ved at pleje syge og fattige. Hver Fredag vaskede

hun tolv fattiges Fødder, hver Dag bespiste hun tolv fattige ved sit Bord og betjente dem selv. I sin Mands Fraværelse spægede hun sit Legeme ved haardt Natteleje og andre Bodsøvelser. Hun gik lange Veje for at høre „gode Mænds Prædikener“, hun skaffede sig Adgang til at læse i Bibelen ved at faa den oversat paa Svensk. Hendes Skriftefader, Magister Matthias, sagde om hende, at hun i Skriftestolen var lige saa bedrøvet over lette Forseelser som andre over grove. I Aaret 1342 foretog hun og Ulf en Pilegrimsrejse til det store spanske Valfartssted, St. Jago di Compostella, paa hvilken de rejste som rette bodfærdige og paalagde sig den størst mulige Afholdenhed. Paa Tilbagevejen blev Ulf dødssyg i Nederlandene, men kom sig dog atter, saaledes som Frankrigs Skytshelgen, St. Dionysius, i et Syn havde lovet Birgitta. Efter denne Rejse fik de religiøse Idealer større Glans end nogen Sinde for Ægtefællerne. De besluttede at grunde et Kloster og lade sig optage der. Inden dette Forsæt var kommet til Udførelse, døde Ulf imidlertid den 12. Februar 1344 under et Ophold hos Cistercienser-Munkene i det østgøtiske Kloster Alvastra, i hvis Kutte han blev begravet.

Religiøst Gennembrud. Aabenbaringer.

Birgitta var hos sin Mand i Dødsstunden og modtog, som et Øjenvidne, Klosters Prior, fortæller os, et sidste Tegn paa den døendes Kærlighed, en Ring, som han tog af sin Finger og satte paa hendes. Faa Dage efter hans Død tog hun imidlertid Ringen af, og da man bebrejdede hende det, svarede hun: „Da jeg begravede min Mand, begravede jeg med ham al kødelig Kærlighed, og skønt jeg elskede ham som mit Hjerte, vilde jeg dog ikke, end ikke med en Hvid, tilbagekøbe hans Liv mod Guds Vilje. Men saa længe jeg havde Ringen paa min Haand, var den mig som en Byrde, da jeg, naar jeg betragtede den, mindedes den forrige Kærlighed. Og derfor, for at min Sjæl nu maa hæve sig til Kærlighed til Gud alene, vil jeg glemme Ringen og min Mand og betro mig til Gud“.

Det afgørende var nu sket for Birgitta. Hun havde be-

sluttet at forlade alt, at blive fattig for Kristi Skyld, som hun selv udtrykker sig. Længe havde det gæret i hende, hun havde rykket og sledet i de Baand, der bandt hende til „Verden“, Kærlighed til Slægten, Pligten mod Hjemmet, hun havde ved til Overmaal at opfylde Kirkens Krav stræbt at nærme sig det „aandelige“ Liv, som ifølge den katolske Tankegang ene kan tilfredsstille Gud — uden dog at kunne virkeliggøre Idealet. Nu var det stærkeste Baand bristet, den heftige Sorg over Mandens Død bragte Afgørelsen med sig. „Dit Hjerte var koldt som Staal mod mig“, siger Kristus til hende i en senere Aabenbaring, „men deri rørte sig dog en liden Gnist af Kærlighed til mig. Og dette dit Hjerte faldt paa et Svovlbjerg, da Verdens Ære og Fornøjelse gik dig imod, og din Mand, som du fremfor alle kødeligt elskede, toges fra dig ved Døden. Da dit Sind rystedes i Sorgen, da begyndte min Kærligheds Gnist, der laa ligesom dulgt, at komme frem. Thi du betænkte Verdens Forfængelighed og overgav din Vilje til mig, idet du attraaede mig over alt“.

Afgørelsen kom for Birgitta gennem en Vision. Hun havde besluttet at begynde et nyt Liv, og idet hun bad om Vejledning herfor, kom Svaret med en saadan pludselig Klarhed og Myndighed, at hun kun kunde opfatte det som en direkte Indgivelse fra Gud, en Aabenbaring. Om denne hendes første egentlige Aabenbaring fortæller Prioeren, der var hos hende i de Dage, at hun, medens hun stod i Bøn, hørte en Røst fra en lysende Sky, der sagde: „Kvinde, hør mig, jeg er din Gud, som vil tale med dig“. Derefter forkynder Røsten hende, at Kristus har udvalgt hende til sin Brud, og at hun skal være hans „Talerør“, gennem hvilket han vil aabenbare sine Hemmeligheder for Verden. Hun skal høre og se „aandeligt“, og Guds Aand skal blive hos hende lige til Døden.

Synet var det første i den lange Række af Aabenbaringer, der fortsattes lige til Birgittas Død, i visse Perioder med overordentlig Hyppighed — dagligt, synes det —, i andre med kortere eller længere Mellemlum, alt i Sammenhæng med hendes ydre og indre Oplevelser. De er Hovedkilden for

vort Kendskab til Birgittas Personlighed og giver en for Nordens Vedkommende enestaaende Lejlighed til at studere, hvad der er foregaaet i en Menneskesjæl for fem Aarhundreder siden. Skildringer af denne Art er nemlig sjældne i Middelalderen, da det ikke faldt nogen ind at gøre Optegnelser om sit eget eller andres Sjæleliv, undtagen netop naar det, som i dette Tilfælde, drejede sig om Tanker og Følelser, der opfattedes som stammende umiddelbart fra Gud selv. — Naar Birgitta havde modtaget en Aabenbaring, nedskrev hun den og lod derpaa den oftere nævnte Prior Peter af Alvastra, som hun efter Ulfs Død tog til sin Skriftefader, oversætte den paa Latin. Var hun syg, fremsagde hun Aabenbaringen for Skriftefaderen „med stor Andagt og Gudsfrygt, undertiden under Taarer, og med en vis omsorgsfuld Højtidelighed, som om hun læste op af en Bog“. Som Helhed kender vi kun Aabenbaringerne i den latinske Form, men enkelte af Birgittas egenhændige Optegnelser er dog bevaret, og en Sammenligning viser, at Oversættelsen til Latin ingenlunde har været ordret. Paa den anden Side er de foretagne Ændringer dog uden Betydning, saa at det med fuldstændig Sikkerhed kan fastslaaes, at Aabenbaringerne, i højeste Grad personligt prægede som de er, virkelig baade hvad Tankegang og Udtryksmaade angaar, skyldes Birgitta selv. Nogen litterært bearbejdet Form har de da heller slet ikke. Fremkaldt som de altid er af en bestemt ydre eller indre Foranledning, er

lyft vrd ræk þrik festnathyrn þik æru andalk vmdastfaallle gæfng fca oc þorr a
 rumi haffo þan þalla handa Gu at þe vifta tvmam tu þfæcm fastyr tal kone þan dao in komu
 færuðlopan oc vængre vfto þuæc þe þfulle þaar as fyt æn þe væpvaldo þom vfto oc vtram mæn
 þæm hæt mæn þymælf fuma þe þæi æmævar o hafand alla sþpe oc vfto þe fy æn þæ þm þymædus
 þum þon ændþris þik ær æg mæ lofæt ac vta æn þe ac þæt a ævðalka oc æpta þy fægtu

de ikke opbyggelige Afhandlinger, men Guds Udtalelse til „Bruden“ af hans Vilje i den foreliggende Sag.

Ved Siden af Prior Peter af Alvastra finder vi fra denne Tid af ogsaa en anden gejstlig, Magister Peter af Skeninge, som Birgittas Skriftefader og Medhjælper ved Aabenbaringernes Oversættelse. Størst Indflydelse paa hendes religiøse Liv havde dog Magister Matthias, Kannik i Linkøping, som hun var traadt i Forbindelse med i Ulfs sidste Leveaar. Han havde studeret i Udlandet, var Forfatter til en Række betydelige teologiske Arbejder — deriblandt en Udlægning af hele Bibelen — og maa anses for at være Sveriges mest fremragende middelalderlige Teolog. I disse Aar var han Birgittas betroede Sjælesørger; hun nærrede en ubetinget Tillid til hans Raad, ligesom han med Beundring og Hengivenhed saa op til sit fromme og usædvanlig begavede Skriftebarn, hvem han undertiden endog raadspurgte angaaende Forstaaelsen af Skriften.

For Birgittas ydre Liv betød det religiøse Gennembrud, som hun gennemlevede efter sin Mands Død, at hun opgav Hjem og Ejendom, den standsmæssige Levevis blandt Slægt og Venner; foreløbig tog hun Bolig i Alvastra, dog ikke i selve Munkeklostret, der naturligtvis var lukket for hende som Kvinde, men i et Hus paa Klosters Grund. Dette Skridt har sikkert kostet hende Kamp. Hun stod i sin kraftigste Alder, omgivet af Børns og fornemme Frænders og Venners tætte Kreds. Hendes Moderfølelse stred imod, og hendes Slægtfølelse gjorde sig gældende — ikke for intet var hun rundet af en Æt med aarhundredgammel Tradition. Et Indtryk af, hvad der foregik i hende, giver en senere Aabenbaring. Bruden skildrer for Jomfru Maria Tankegangen blandt „de hoffærdige Kvinder i Sverige“, blandt hvilke hun med Blusel maa henregne sig selv. „Vore Forfædre efterlod os stort Eje og meget Gods og fagre Sæder, hvorfor skulde vi da ej følge dem?“ — saaledes siger disse ætstore Kvinder. „Vor Moder sad blandt de første, ærligt klædt, havde mange Tjenere og opfostrede os med stor Ære. Hvorfor skal jeg da ej give min Datter de Ting i Arv, som jeg

selv har modtaget, som er at holde sig ærligt og leve med legemlig Glæde og dø med stor Verdens Ære?“

Stærkere end alt, hvad der kunde holde tilbage, var dog „Brudens“ Jubel ved det nye Samliv med sin himmelske Herre og — hvad der for en Natur som Birgittas især maatte blive den alt beherskende Drivkraft — Bevidstheden om det Kald, Gud havde givet hende. Hun vilde jo nemlig ikke begrave sig i en Klostercelle, hun vilde leve det „aandelige“, fra Verden løsrevne Liv midt ude i den Verden, som hun som Guds „Talerør“ havde et Budskab at bringe. De mange, der, efterhaanden som Rygtet om hendes Visions-evne bredte sig, kom til hende med Bøn om Hjælp — i Sygdom, Sorg, Samvittighedsnød —, plejede hun, efter hvad Skriftefædrene fortæller, at svare: „Bed I selv til Gud om denne Sag, jeg skal ogsaa tænke og gøre for eder, hvad jeg kan, skønt jeg er en uværdig Synderinde“. Efter nogle Dage kom Svaret da: „Jesus Kristus viste sig for mig i Bønnen og sagde, at jeg skulde svare eder saaledes“, hvorpaa den aabenbarede Befaling følger. Til fjerntboende sender hun Aabenbaringen skriftligt. Ofte træder hun ogsaa ukaldet frem som Guds Sendebud. Ridderen Hr. Bjørn skal tilbagegive sit uretmæssigt erhvervede Gods, hvis han ikke vil lide samme Skæbne som Dronningen, der blev traadt ihjel under Hestefødder og opædt af Hunde — „thi maner jeg dig for Jesu Kristi Pines Skyld, som genløste din Sjæl med sit dyre Blod, at du ej fordærver din Sjæl for en forgængelig Tings Skyld“. En Præst, der har taget imod Fogedembede, forkynder hun Guds Vrede over en saadan Besmittelse af det gejstlige Kald. Han afsættes fra Fogedstillingen som Følge af hendes Forestillinger, og da hun kort efter møder ham i en Skov, vender han sig imod hende, ude af sig selv af Raseri over sit Tab af Indtægt; men uforfærdet truer hun ham med Guds Døm: „Saa sandt jeg hedder Birgitta, skal du ej undslippe Guds Søn og en ond Død“.

Anskuelse om Stat og Samfund. Sidste Aar i Sverige.

Af størst Interesse er Birgittas Udtalelser om Rigets almindelige Anliggender, som aabenbart har beskæftiget hende stærkt i disse Aar. Hun var jo af gammel Lagmandsæt, hun var vokset op blandt Mænd, der hørte til de ledende i Landet, hun havde selv som Hofmesterinde staaet nær Begivenhedernes Midtpunkt; og mere end nogen Sinde følte hun det nu som sin Ret og Pligt at lade sin Røst høre. — Betragter vi de indre Forhold i hendes Fædreland paa denne Tid, er et iøjnefaldende Kendemærke den frodige Udvikling paa alle Omraader. Vel var Sverige kun sent vokset ud af Oldtidstilstandene. Først ved Magnus Ladelaa's Regeringsvirksomhed, som strækker sig over det sidste Halvhundredaar før Birgittas Fødsel, var Landet i Virkeligheden traadt ind i de europæiske Staters Række, et kraftigt Enhedskongedømme havde afløst den tidligere Splittelse i Landskaber, en Stormandsstand, gennem hvilken Folket kunde faa Del i Europas aandelige og materielle Kultur, var i Fremvækst; midt i det trettende Aarhundrede fik den svenske Kirke endelig en virkelig Organisation, Ridder- og Købstadlivet begyndte at udfolde sig efter europæisk Forbillede. Men efter at Udviklingen først var begyndt, tog den en hastig Vækst. Den samtidige Erikskrønikes Skildringer af pragtfulde Fester, af kostbare Klæder, herlige Retter og ædle Vine, af „Leg og Dans og fagre Ord“ viser, ligesom de ovenfor fortalte Smaatræk fra Livet paa Finsta, at i det mindste den udvortes Ridderkultur hurtigt satte Blomst paa svensk Jordbund. Ogsaa paa Aandslivets Omraade spores en hurtig Opblomstring. Paa en Tid, hvor mangen en velagtet Stormand endnu ikke har nemmet den Kunst at læse, forfatter en Lægmand et Digt som Erikskrøniken, en af Ridderpoesiens mest karakteristiske Frembringelser, hvis Helt er Birger Lagmands Ven, den fejrede, ridderlige Hertug Erik. Samtidig samles og udarbejdes Lovene; der bygges paa alle Landets Domkirker, Magister Matthias, Birgittas Skriftefader, vinder europæisk Berømmelse ved sine teologiske Værker, de unge studerende søger i voksende

Antal til Paris, hvor Andreas And, som vi ogsaa kender fra Birgittas Barndomshjem, netop havde oprettet sin Stiftelse for svenske Pariserklerke. Endnu nyder de svenske Klostre stor Anseelse, Universiteter havde ikke her som i Frankrig og England overflødiggjort Munkenes aandelige Arbejde; tværtimod skulde et Kloster, nemlig det af Birgitta stiftede, i den følgende Tid blive Udgangspunktet for hele den svenske Litteratur. Der er over Folkungætiden en Glans af Begejstring og frodig Blomstring, som skulde naa sit Højdepunkt med Birgitta selv.

Ogsaa det politiske Liv stod i en stærk Udviklings Tegn. Dog ser man paa dette Omraade mere af Overgangstidens Gæring og Uro end af dens Grøde; thi Magnus Ladelaas's svagere Efterfølgere formaaede ikke at hævde Stillingen over for Stormandsstanden, der bestandig søgte at udvide sin Magt paa Kongedømmets Bekostning. Broderstriden i Birgittas Barndom var endt med, at Hertug Eriks lille Søn Magnus valgtes til Konge. Under hans Mindreaarighed udviklede der sig et Stormandsvælde, som Magnus, efter at være blevet myndig, forgæves kæmpede for at holde nede; hans Regeringsvirksomhed blev da, trods en i mange Henseender rosværdig Stræben, lammet af en bestandig indre Strid, under hvilken Stormandsklassen, voldsom og ærgerrig som den var, og lidet politisk moden, søgte at tilrive sig bestandig mere Magt. Hertil kom, at Kongen led det ene udenrigspolitiske Nederlag efter det andet over for sin i Snildhed langt overlegne Nabo, Valdemar Atterdag. Om en virkelig Svækkelse af Folkets Kraft er der dog ikke Tale. Kampen er en Følge af den Adskillelse i Stænder, som var den normale Udvikling i en middelalderlig Stat og den nødvendige Forudsætning for Tidens ejendommelige Ridder- og Kirkekultur. I Danmark, der i Kulturudvikling var et halvt Aarhundrede forud for Sverige, finder vi lignende Forhold i Perioden efter Valdemar Sejrs Død.

Birgitta havde, som naturligt var, mest Blik for Begivenhedernes urolige Overflade, og hendes Syn paa Tilstanden er mørkt. Sverige skildrer hun i en Aabenbaring, der dog

stammer fra en noget senere Tid, som det Land, der er nordligst i Verden, hvor Nordenejret altid er mægtigt og blæser koldt. Det er et vankundigt Rige, i hvilket Kongen ikke styrer eller raader, men han styres af andre, og han har Harehjerter og sidder i det kongelige Sæde som et kronet Asen. Hans Folk fraadser i overflødig Mad og Drikke og hader alle dem, som giver dem Helseraad til at faa Himmeriges gode Ting, og vrænger ad dem. Hendes Hovedsynspunkt er her som andensteds det moralsk-religiøse. Rigets Ulykker skyldes Folkets Synder. Hun prædiker Bod for Almuen, hun prædiker først og fremmest Bod for Stormændene, den Stand, af hvis Midte hun er kommet, og i hvilken hun gerne saa sit kristne Ridderideal virkeliggjort. „Det er Ære, og den er Ærens Ridder, som er stolt af, at han gør Gud Ære, saa meget han kan. Og den, som er rede til at lide det, som Gud vil, han skal lide, han er Guds Ridder, og han skal krones med Himlens Ridderskab.“ For dette Ideal er Birgitta begejstret, for den ridderlige Tapperheds og Selvfornægtelses Kamp for den hellige Kirke. „Ej er haardere Liv end Ridderskabets“, udbryder hun. „Om Munken kun har Kutte, saa er Ridderen klædt i den haarde Brynje. Om Munken har haard Seng, tungere er det for Ridderen at ligge paa Vagt. Om Munken spæges af Afholdenhed, haardere er det for Ridderen at leve i idelig Livs Vaade“. Ogsaa hendes Opfattelse af Kristendommen er gennemtrængt af den ridderlige Tankegang paa en Maade, der minder om den gamle germanske Digtningens Lovprisning af Kristus som den vældige Kæmpe. „Du est den stærkeste Kæmpe og mandigste Ridder“, hedder det i en af hendes Bønner til den lidende Frelser, „Du gjorde den største Daad og taalte den haardeste Pine i Verden. Din Ære udraabes af alt Himmeriges Herskab, fordi du var først og fremmest i Striden under dit eget Banner. Du rejste Banneret i den Time, da du sagde, „det er fuldbragt“, og indtil du overgav din Aand i din Faders Hænder“.

Men Sveriges Stormænd er langt fra det kristne Ridder-

ideål. I sin første egentlige Aabenbaring — den, hun havde kort efter Ulfs Død — hører Birgitta Kristus anklage „Menneskene i Sveriges Rige og særlig den Stand, som kaldes Hovmænd eller Riddere. Thi de er hovmodige over deres statelige Legemer, som jeg har givet dem. De fare efter Rigdomme, som jeg ikke har villet give dem. Derfor skal de Legemer, som de hovmodes over, dræbes med Sværd, Lanse og Økse. De skønne Lemmer, som de skryde af, skal Vilddyr og Fugle sønderlide. De Ejendomme, som de samle mod min Vilje, skal fremmede røve, og de selv skal lide Savn“. Billedet er — her og andre Steder i Aabenbaringerne — tegnet med mørke Farver. I Overensstemmelse med den almindelige katolske Tankegang var Birgitta tilbøjelig til at betragte Livet i „Verden“ som noget ondt i sig selv; derfor kunde hun bruge saa strenge Ord om sin egen Tilstand før Gennembruddet — „Dit Hjerte var koldt som Staal“ — derfor kunde hun se Ulf pines i Skærsilden, fordi han havde fundet Morskab i Dyst og Turnering. Men man behøver ikke at anlægge en saadan absolut Maalestok for at finde rigt Stof til en Bodsprædiken hos det fjortende Aarhundredes svenske Stormandsstand. Den var ung og kraftig, i frodig Udvikling, havde hurtigt tilegnet sig den almeneuropæiske Ridderkultur. Men Kulturen var hos de fleste endnu ikke kommet længere end til Livets Yderside, og Birgittas Anklager for Begærlighed og lovløs Voldsomhed kan belægges med en Række Beviser fra Samtidens Historie.

Mere end af noget andet er Birgitta optaget af Kongens Stilling og Pligter — „den Konge, der regerer og handler efter Guds Vilje, farer lige saa rask til Himlen som den Munk, der ideligt skuer Himmeriges Ting“, siger hun et Sted med en betegnende Vending. Af hendes i Aabenbaringerne indeholdte Raad til Magnus Eriksson er mange af religiøs-moralsk Art og karakteristiske for hendes sunde Tankegang. Kongen skal høre Messe og faste, dog ikke i den Grad, at han bliver sløv til Raadslagning eller forsømmelig til at holde Dom. Han skal gøre Korstog til de he-

den danske Østersølande, men først skal han drage om i sit Rige og vaage over, at Retten holdes, thi den, der vil sende andre til Himmerige, bør begynde med sig selv. Hans Pligter som den, der skal holde over Lov og Ret og høre Almuens Kæremaal, ligger Birger Lagmands Datter stærkt paa Sinde, og ofte minder hendes Formaninger om selve Kongeedens Ordlyd — han skal elske Klerkene og bevare sit Riges Almue i Fred. Hendes Syn paa Kongemagten lider af en ejendommelig Dobbeltthed. Den katolske Kirkes Betragtning af Kongedømmet som stammende fra Gud selv blandes hos hende paa en mærkelig Maade med den germanske Retsopfattelse, som var den raadende i hendes Kreds. Kongen er bundet ved sin Ed til Folket, han er ikke Kronens Herre, men Rettens Opretholder og Folkets Beskytter. Bryder han Eden, har Folket Ret til Oprør. — Trods Birgittas strenge Dadel af sine Standsfællers Verdslighed dømmes hun dog Kongen ud fra Stormandens sædvanlige Standpunkt. Hendes Anklager mod ham — at han har formindsket Kronens Lande (ved Tabet af Skaane og Gotland), at han foretrækker fremmede Raadgivere for indfødte Mænd, at han har paalagt nye Skatter — kunde gerne være taget af et eller andet adeligt Anklageskrift. Hun har ikke Blik for, at Roden til Ulykken var, ikke, at Kong Magnus stræbte at holde Stormandsvælden nede, men at han ikke gjorde det med tilstrækkeligt Eftertryk.

Magnus Eriksson har da i denne Kvinde, der var opfyldt af asketisk Fromhed og opvokset i Stormandsslægtens Traditioner, en hvas og skaanselsløs Iagttager. Hvad hun ser, er kun en Række halve Forholdsregler og mislykkede Foretagender, og hun revser sin kongelige Frænde som barnlig og ilsindet, som en Dreng, der griber efter det raadne Æbles smukke Skal. I de tidligste Aabenbaringer lader hun dog endnu ret velstemt over for ham og hans unge Dronning, ligesom hun synes at have udøvet en meget stor Indflydelse. Korstoget mod de græsk-katolske Russer i 1348, i hvilket Magister Matthias deltog, kom i Stand efter

hendes Tilskyndelse, og i sit Testamente af 1346 betænkte Kongen det Kloster, hun vilde grunde i Vadstena, med stor-slaaede Gaver. Men netop ved denne Tid kølnedes Forholdet. Det russiske Felttog mislykkedes, efter Birgittas Mening, fordi Magnus havde lejet fremmede Krigsfolk dertil i Stedet for efter hendes Raad at nøjes med en lille, udvalgt Korshær. Heller ikke for Klosterstiftelsen viste han i de senere Aar tilstrækkelig Iver. Efterhaanden blev Seerskens strenge Formaninger vel ogsaa Kongefamilien besværlige — „Hvad har vor Frænke drømt om os i Nat?“ skal have været et af Kongens Mundheld, og en af de smaa Kongesønner spurgte engang drillende Birgitta: „Bliver det Regn eller godt Vejr? Skal dine Sønner være Konger og vi miste Riget?“ Samtidig bliver Tonen i Aabenbaringerne stadig hvassere. Dronningen formaner til at huske, at hendes Tid er kort, hendes Regnskab tungt, og at Gud i sin Dom ikke skaaner Fruen mere end Tjensekvinden. Kongen er en Sjæleforræder og en Røver; som Røveren plyndrer den, der lægger Hovedet i hans Skød, saaledes udpiner Magnus ved sine tunge Skatter den stakkels Almue, der har Tillid til ham. I et stort Syn hører hun hans tunge Regnskab blive gjort op. Hans gode Engel opregner alle de gavnlige Raad, som er blevet givet ham (gennem Aabenbaringerne nemlig) — han skulde have en bestemt Tid paa Dagen til at overveje Almuens Nytte i Riget, maatte ikke handle mod Loven, ikke paalægge uvant Skat og Tyngde, undtagen naar det var til Rigets Værn eller Orlog mod Hedningene. Han skulde have sine Tjeneres Tal efter sine Indtægter, skulde revse ustyrlige og usnilde Mænd, værges sit Riges Indbyggere og give sine Gaver med Skellighed. Han maatte ikke formindske det Land, der tilhører Kongen og Kronen, skulde skifte Ret for indenlandske og udenlandske, elske Klerkene, omgaas kærligt med sit Ridderskab og bevare sit Riges Almue i Fred. — Men Kongen har ikke villet handle herefter, hans onde Engel har faaet bestandig mere Magt over ham, og Birgitta hører et forfærdeligt Veraab over Jordens Konger og Høvdinge hæve sig fra alle de salige, fra utallige Tusinde Røster paa Jord, i Skærsild og Helvede,

kun den milde Guds Moder beder: Herre, miskunde dem. En anden Aabenbaring, som dog stammer fra en senere Tid, ægger med rene Ord til Oprør. Vil Kongen ikke forbedre sig, skal Stormændene orloge paa ham og vælge en indfødt Mand af Riget (nemlig hendes Sønnesøn Karl Karlsson) til Konge. „Er han, som bliver valgt, min Ven“, siger den hellige Jomfru, „da fører han sin Sag igennem; er han det ej, da bliver han forkastet. I lægger til Raad og Penge, og jeg lægger til tro og mandeligt Hjerte, og den ej vil, han skal lyde“.

Ogsaa Sveriges Gejstlighed havde Birgitta et Bud at bringe. En særlig Anledning fik hun, da hun ønskede at offentliggøre sine Aabenbaringer — vel som Støtte for sin Klosterstiftelse — og først vilde forelægge dem for den forsamlede Højgejstlighed med Ærkebiskoppen i Spidsen. Hvilke Ord hun skal bruge, siger Kristus hende i en Aabenbaring: „Naar Biskopperne er kommet sammen, saa sig til Ærkebiskoppen: Løft op dine Øjne og se! Lyt med dine Øren og hør! Luk op din Mund og spørg, hvordan jeg bliver ringeagtet af alle. Hvor er Troens Forsvarere? Hvor findes de, som bekæmpe Guds Uvenner? Hvor er de, som vove Livet for deres Herre? Undersøg videre, hvordan Tilstanden er ved den romerske Kurie, som burde være min Stol. Der er Hovmod i Stedet for Ydmyghed, Egenvilje i Stedet for Lydighed, Pengekærlighed i Stedet for Retfærdighed Og se videre og undersøg hele Præsteskabet, og du skal finde, at jeg, Gud og al Tings Skaber, er dem tung som en Sten, jeg smager dem som Gift, for deres Glubskhed er jeg som en liden Smule“. I Kampen mod al Tidens Fordærvelse skal Ærkebiskoppen arbejde paa Guds Side. „Arbejd, siger jeg, vise- ligt som en vis Mand, arbejd mandigt som en mandig Mand, arbejd brændende som en Herrens Ven!“ Imidlertid er dette Angreb, som man vil se, mindre rettet mod Forholdene i Sverige i Særdeleshed end mod hele den europæiske Tilstand, og den svenske Kirke fortjente da heller næppe paa Birgittas Tid en saadan Anklage for almindeligt Forfald, selv om der i Anledning af enkelte Tilfælde og Personer kan have været

tilstrækkeligt Stof til Dadel. Den middelalderlige Kultur, hvis egentlige Bærer Kirken var, har jo netop nu sin Blomstringstid i Sverige, medens den i Europas Hovedlande allerede var i stærk Tilbagegang.

Sit Kendskab til europæiske Forhold kan Birgitta have hentet fra Omgangen med Magister Matthias, ligesom Rejsen til Compostella maa have bragt hende i Berøring med Tidens store Spørgsmaal — Striden mellem Pave- og Kejserdømme, Pavens Residens i Avignon i Stedet for i Rom, Krigene mellem England og Frankrig. Hun sender nu Biskoppen af Aabo til Frankrig, til Avignon, hvor Paven dog modtager ham med Uvilje, og til Kongen, for at mægle Fred. I et Syn har hun set de to Konger, som ved den langvarige Krig bringer Ødelæggelse over sig selv og deres Folk, som to grumme Dyr, der vil sluge hinandens Hjerter, og det ene leder i det andets Ryg for at finde Indgang til Hjertet med Tænderne; deres ræddelige Røst høres langt bort, og alle Dyr, som komme til dem, optændes af deres Ild og falde døde til Jorden.

Mere og mere rettes Birgittas Blik udad. Hun drages mod Syden — af Nordboens Eventyrlyst, af den frommes Længsel efter at se de hellige Steder, af den handlekraftige Personligheds Trang til en større Skueplads. Men den egentlige og alt beherskende Drivkraft var dog Guds Kald til sin Tjener, som hun følte det over sig med Vælde. Kristus befaler hende at gaa til Rom, hvor hun skal arbejde for Pavens Tilbagekomst til Italien og for sin Ordens Oprettelse. I Aarenes Løb havde den Plan om at grunde et Kloster, som hun og hendes Mand i Ulfs sidste Leveaar havde haft, nemlig antaget større Former, en ny Orden er det hendes Opgave at grundlægge, dens Regel er blevet aabenbaret hende af Kristus selv, det første Kloster skal, som vi har set, grundes i Vadstena. Men efter flere Aars Virksomhed for denne Plan begynder hun nu at tvivle om at kunne gennemføre den hjemme i Sverige; Kongens første Iver er kølnet, Paven har vist sig modvillig over for hendes Sendemand. Nu bliver det hendes Maal selv at overrække St. Peters Efterfølger sin

Regel, dog ikke i Avignon, men i Rom. „Gaa til Rom, hvor Gaderne er dækkede med Guld og røde af de helliges Blod“, siger Kristus, „og du skal blive der, til du ser Paven og Kejseren sammen og fortæller dem mine Ord“. — Hvor svært det har været Birgitta at løsrive sig fra Fædrelandet, fra dets Natur, af hvilken hun var en saa skarp og frisk Iagt-tager, fra dets Folk, hvis Skæbne optog hende saa stærkt, har vi nu ingen sikre Midler til at afgøre. Eet ser vi dog af Aabenbaringerne, at Tanken paa Børnene har bekymret hende. Hvordan skal de „unge, rige og mægtige“, som de er, uden en Moders Støtte modstaa Fristelserne? Men et Syn bekræfter hende i hendes Beslutning — hun bør „intet foretrække for Guds Kærlighed“.

Dagligt Liv i Rom. Forhold til Børn og Venner.

Virksomhed som Raadgiver og Sjælesørger.

Vistnok i Begyndelsen af Aaret 1349 tiltraadte Birgitta Rejsen til Italien, som gik over Stralsund og Milano, og ved Juletid var hun i Rom. Hun kommer som Pavedømmets Profet, og hendes Begejstring for det kristne Verdensrige minder om den store italienske Digter, som havde levet for kun en Menneskealder siden, Dante — kun at Birgitta ser Pavedømmet, Dante Kejserdømmet som dets Bærer. Man kan ogsaa finde andre væsentlige Lighedspunkter — begge bygger deres Verdensanskuelse paa det skolastiske Tanke-system, begge ejer en Fantasi, der fremmaner Syner fra Himmel, Skærsild og Helvede, begges Frembringelser — Aabenbaringerne saavel som den guddommelige Komædie — er gennemtrængt af Forfatterens Personlighed. Men Florentinerens Kærlighed til det italienske Folk og dets Oltidshistorie kan den svenske Ridderfrue ikke dele. Hvad hun søger i Rom er Martyrers og Helgeners By, „udvalgt til Guds Elskov“, medens hun intet Blik har for, hvad hun kalder „Fortidens forfængelige Verdenspragt“, — saa lidt som Luther, da han halvandet Aarhundrede senere besøgte de store Renæssance-pavers Stad. Rom stod for øvrigt endnu paa Birgittas Tid

uden for det aandelige Liv, som i det fjortende Aarhundrede begyndte at bryde frem andre Steder i Italien som Varsler om Renæssancen og Oldtidsstudiets Fornyelse. Romerfolket var vel besjælet af en stærk Stolthed over Minderne om Stadens Verdensherredømme, men Nutiden svarede kun lidet hertil. Under Pavens Fraværelse var alt i Opløsnings-tilstand, to mægtige Adelslægter, Colonna og Orsini, stre- des om Herredømmet, vilde Gadefægtninger mellem deres Tilhængere hørte til Dagens Orden, medens Røverbander havde Tilhold i de mægtige Ruinmasser. Med Smerte saa Birgitta da Kirkerne ligge hen som Ruiner. Rom var i gamle Dage som „en Dug, vævet af den fineste Traad og med de skønneste Farver“, thi Jorden var farvet med hel- lige Mænds Blod og blandet med deres Ben, men nu er den et Hjemsted for „Røvere, Padder og Orme“, dens Porte er uden Vagt, dens Mure nedbrudte, dens Altre ødelagte.

Sandsynligvis har Birgitta tænkt sig atter at kunne vende hjem til Sverige, naar hun havde naaet de Maal, hun havde sat sig. Men Ventetiden blev lang, og hendes romerske Ophold skulde strække sig over treogtyve Aar, Resten af hendes Liv. De første fem Aar boede hun til Leje tæt ved Kirken San Lorenzo in Damaso i en Bygning, som ejedes af en Kardinal. Derpaa gav en italiensk Veninde hende Bopæl i det Hus, som hun skulde bebo til sin Død, og som endnu er bevaret, om end i en forandret Skikkelse, som Bol- lig for en polsk Nonneorden. Det laa ved Campo di Fiore, dengang en Eng, hvor Kvæget græssede, medens For- siden vendte ud mod Tiberen, hvis Bredder endnu var ube- byggede. Huset var en anselig, med Søjler smykket Sten- bygning og laa omgivet af en Have med Mure og Taarne. Det indre var dog kun udstyret med det nødvendigeste, saa- ledes som det stemmede med Birgittas asketiske Grundsæt- ninger, og til Trods for en nøjsom Levemaade var hun ikke sjældent i Forlegenhed for det daglige Brød, naar Pengefor- sendelserne hjemmefra lod vente paa sig. Engang klagede hun sin Nød til den hellige Jomfru. „Vi har i Dag Mad og det nødvendige“, siger hun, „men for i Morgen savne

vi det aldeles. Hvor kan vi da være uden Bekymring, naar vi intet have, thi selv om Sjælen har Husvælelse af Gud, attraar Asenet, som er Kroppen, dog sin Føde“. Noget at sælge eller pantsætte, som Jomfru Maria foreslaar, ejer hun ikke, da der i Huset kun findes de daglige Klæder og Bordkar og Præstens Bøger, og at laane Penge fraraader Maria. Birgitta spørger da, om hun maa arbejde for at tjene Føden; men da Maria hører, at hendes daglige Beskæftigelse nu er at lære Latin og at læse og skrive, svarer den hellige Jomfru: „Ej bør du forlade saadant Arbejde for legemligt Arbejde“, og paa Birgittas sidste Spørgsmaal: „Hvad skal vi da have at spise i Morgen?“ lyder Svaret: „Tigger i Jesu Kristi Navn, om I ej have andet!“

Birgittas daglige Liv sammen med sin Husstand var regelmæssigt ordnet i Overensstemmelse med de Forskrifter, som Kristus selv havde aabenbaret hende. Dagen begyndte Kl. 4, og dens første fire Timer var helliget Andagtsøvelser. Kl. 8—10 holdtes det første Maaltid; derpaa arbejdedes der i seks Timer. Kl. 4—6 var Dagens andet Maaltid, og efter endnu to Timers Andagtsøvelser gik man til Sengs. Maaltiderne bestod, naar det ikke var Faste, af Kaal, Suppe eller anden Søbeniad, Kød eller Fisk med Brød og Øl. Arbejdet var Syning eller Læsning; sammen med sine Piger syede Birgitta Alterklæder, eller hun læste for dem i Levnedbeskrivelser af hellige Mænd og Kvinder. Desuden studerede hun; allerede i Sverige havde hun i en Alder af fyreogtyve Aar begyndt at lære Latin hos sin Skriftefader, og hun vedblev med megen Iver at dyrke den latinske Grammatik, af hvilken hun lærte en Lektie hver Dag. Biograferne roser hendes store Fremskridt.

Andagtsøvelserne holdtes i Huskapellet hjemme eller i en af de mange mindere Kirker. Paa sine Vandringer rundt til Roms Helligdomme, som Birgitta elskede at besøge, gik hun med nedslagne Øjne og talte kun det nødvendige, angst for at besmitte Sjælen med nogen Synd. Hun levede i den mest absolute Lydighed mod sin Skriftefader, saa hun ikke vilde drikke et Glas Vand uden for Maaltiderne eller

tage et Bad uden hans Tilladelse. Sit Ideal i Retning af en saadan systematisk Selvdressur med Undertrykkelse af alt uvilkaarligt har hun tegnet i en Skildring af Jomfru Marias Menneskeliv — Marias høviske Øjne var aldrig opløftede til at skue noget unyttigt, hendes Øren hørte alene de Ting, som var til Guds Ære, aldrig lod hun sine Fødder røre sig et Fjed, førend hun havde set, hvad Nytte der vilde komme deraf. — Et vigtigt Led i Selvopdragelsen var Legemets Underkuelse. Selv uden for Fasten spiste Birgitta sig ikke fuldt mæt til Maaltiderne, og de otte Timers Nattesøvn forkortede hun ved Bønner; thi den, som kan indskrænke Søvn, saaledes at han ikke svækkes derved, han skal faa des større Løn. Hendes Natteleje var en Maatte paa Gulvet, Bad og Brug af Linned tilstedte hun sig ikke. Inderst paa Kroppen bar hun et Hampereb med haarde Knuder; om Fredagen hudflettede hun sig, og ved Dryp af brændende Vokslys paa Huden tilføjede hun sig hver Fredag Saar, som hun ved at kradse dem op hindrede i at læges i Ugens Løb. Ogsaa til Tiggeri, som betragtedes som en Form for Bodsøvelse, ydmygede hun sig, saa at man kunde se Fruen til Ulfåsa sidde uden for Kirkedøren blandt Roms fattige og bede om en Almisse.

Det daglige Liv delte Birgitta med sin Husstand, som bestod af de to Skriftefædre, Peter af Alvastra og Peter af Skeninge, foruden Tyendet og Gæster, Pilegrimme fra Norden, som var kommet til den hellige Stad og fandt Husly hos hende. Matthias var, rimeligvis paa Grund af Alder, ikke fulgt med Birgitta til Rom; han døde hjemme i Sverige kort efter hendes Afrejse. Derimod var Datteren Katharina Birgittas stadige Ledsager. Oprindeligt var hun kun kommet til Italien for at faa Del i Jubelafladen 1350, men da hun vilde vende hjem til sin Mand, hvem hun elskede højt, søgte Moderen at bevæge hende til at blive; et Syn havde aabenbaret hende, at Hr. Eggard laa for Døden, og at det var Guds Vilje, at Datteren ikke skulde forlade Italien. Katharina lovede at opfylde Moderens Ønske, men hun kunde ikke glemme „den tidligere Frihed“ og bad snart atter „under stor Angst“ om at maatte vende hjem til Sverige; paa ny føjede hun

sig dog, da et nyt Syn havde bestyrket Birgitta i hendes Modstand — nu er Hr. Eggard død og Katharina Enke. Da Længselen efter „Fædrelandets liflige Jord“ imidlertid vedbliver at nage den unge Kvinde, skønt hun strider imod, søger Skriftefaderen, paa Moderens og hendes egen Bøn, at forjage denne „Sindets kødelige Uro“ med Bodssvøben, og Katharina lader ham ikke holde inde, før hun mærker, at de tunge Slag er naaet ind til „Hjertets Haardhed“, og Fristelsen er besejret. Stadig falder det hende dog svært at finde sig til Rette i Rom. Ung og smuk som hun er, i Atten-Tyveaarsalderen, og udsat for Efterstræbelser, kan hun ikke følge med Moderen paa Vandringerne rundt til de hellige Steder, thi Gaderne er usikre, og Voldsgerninger hører til Dagens Orden. Saa sidder hun da alene inden for Stuens fire Vægge i bitre Tanker — mine Brødre og Søstre tjene Gud hjemme i Sverige i Fred, medens jeg fører et ulykkeligt Liv her, hvorfor er jeg kommet her? Hendes Sindsbevægelse er saa stærk, at hun ikke kan svare Birgitta, da denne kommer hjem og bekymret spørger om Grunden til hendes Tavshed og dødblege Ansigt. Men om Natten gribes hun af Anger, paavirket af et Syn af Jomfru Maria; hun gaar ind til Moderen og beder om Forladelse og lover nu at ville blive hos hende hele Livet.

Fra nu af underkaster Katharina sig ganske samme Levevis som Birgitta — ubetinget Lydighed mod Skriftefaderen, Tavshed osv. Til sin Kyskheds Bevogter vælger hun i Erintring om sin ridderlige Ægtefælle, hvem hun havde elsket højere end alt, en af Helgenerne, hin ædle Ridder St. Sebastian, „fordi jeg har haft en herlig Ridder til min Blufærdigheds dødelige Beskytter“. Hendes Dragt er en lappet Kappe, men den formaar ikke at dølge den unge Kvindes lyse, ranke Skønhed, og mangen en italiensk Adelsmand søger forgæves at formaa hende til at bryde sit Løfte om ikke at indgaa nyt Ægteskab. Bestandig er hun udsat for Efterstræbelser af sine lidenskabelige Bejlere, saa at hun kun sjældent og med den yderste Forsigtighed tør færdes uden for Hjemmet. En italiensk Greve søger at bortføre hende engang, da hun har vowed sig

ud til St. Sebastians Kirke uden for Murene. Røvere omringe hende og Birgitta paa en Valfart til Assisi. Kun ved vidunderlig Bistand slipper de uskadte ud af alle Farer. For Eftertiden lyste Mindet om Katharinas Ydmyghed, Kærlighed og Taalmodighed, som ogsaa gav sig andre Udslag end de udvortes. Margrethe Clausdatter, der senere levede sammen med hende i fem Aar i Vadstena, fortæller, at hun aldrig havde hørt et utaalmodigt Ord eller set et Tegn paa Harme hos hende, og den gamle Nonne tilføjer: „Det er let at gaa med en ringe Klædning og med bøjet Hoved, men den i Sandhed ydmyge kendes paa Taalmodighed“.

Billedet af Katharina vækker underligt modstridende Følelser hos en Nutidsbetragter. Kampen mod det menneskelige Hjertes Lyster føres her i en Natur, der ikke har Birgittas Lidenskabelighed, ej heller hendes fuldkomne Selvstændighed i Valget; derfor gribes vi af en vis Uvilje og Medynk ved at se den svagere Vilje, det blidere Sind bøje sig for Omgivelsernes og Tidsaandens strenge Krav. Knust derved blev hun dog ingenlunde; hendes Naturs Mildhed og Fromhed kom til rigere Udfoldelse under det nye Liv, og efter Birgittas Død skulde hun faa Lejlighed til at vise en Energi og Udholdenhed i Kampen for Moderens Sag, for hendes Helgenkroning og for Ordenens Grundlæggelse, saadan som den fuldstændige Hengivelse kan give selv den blødere Karakter. Rørende, fin og skær er Katharinas Skikkelse, hvad enten vi tænker os hende i den tunge Tid, da Længselen efter Fædrelandet og Livet derhjemme nagede hende, eller senere, da Kampen var forbi, og det blide Ansigt havde vundet Taalmodighedens Fred.

Ganske andre Veje fulgte Birgittas andre Børn. Det havde været hendes Ønske, at Cecilie skulde være Nonne, men hun lod sig bortføre fra Klostret af Broderen Karl og ægtede en svensk Ridder. I en Aabenbaring hører Moderen Kristi trøstende Ord: Datteren er som en Plante, som Gartneren har flyttet til et andet Sted, hvor den kan bære mere Frugt; thi Jomfrudom er god, men kun naar Viljen følger med, og ydmyg gift Kvinde er Gud behageligere end hoffærdig Jom-

fru. — Den ældste Datter, Märta, efter Sigvid Ribbings Død anden Gang gift med Knud Algotsson, havde faaet Hædershvervet som Hofmesterinde for den norske Kong Haakons Barneustru, Dronning Margrethe, senere Nordens Herkerinde.

Af Sønnerne levede kun de to ældste, Karl, som var Herre til Ulfåsa og Lagmand i Närrike efter Faderen, og Birger. Et smukt Brev til den sidste fra Birgitta er bevaret. Det er karakteristisk for hende som Moder, for hendes vaagne etisk-religiøse Sans, og skal anføres her i Oversættelse fra Originalens Gammel-svensk: „Lov, Hæder og Ære være Herren Jesus Kristus over alle for den bitre Pine, han led paa Korsets Galge for vor Skyld. Aller-kæreste Søn, begærer du at faa ret Kærlighed til din Gud, Skaber og Genløser, da bær altid hans Pine i dit Hjerte og bered dig til ofte gudeligt at annamme hans hellige Legeme efter din Skriftefaders Raad. Fremdeles, hvor du saa er, spørger du husarmt Folk, hjælp dem efter din Evne, Gud lønner dig vel. Item betal vel dem, som have arbejdet for din Skyld, og straf dine Undersaatter med Skel og Mildhed og hav ingen, som er fjendtlig mod Gud, i din Tjeneste. Item, naar du staar op om Morgen, overgiv Gud din Sjæl og Liv og bed ham beskærme dine Tanker, Ord og Gerninger, slaa Kors for dit Ansigt og for dit Hjerte og sig: Jesus Kristus Nazaræer, Jødernes Konge, forbarm dig over mig. Naar du hører Messe, da tænk paa vor Herres Almagt, hans haarde Pine og dine egne Synder. Item naar du sidder til Bords, hav gudelig og høvisk Snak, vogt dig for Sveriges Sædvane. Mange gaa sjældent fra Bordet, førend de er som grytende Svin i Bondehus. Item nævn ikke gerne Djævelen. Item naar du skal tale eller svare, slaa Kors for dit Hjerte og sig: Jesus Kristus, Jesus Kristus, Jesus Kristus, saa faar du skellige Ord baade til at tale og svare. Frygt Gud i alle dine Gerninger; naar du sidder til Doms, betænk nøje dine Ord, førend du fremfører dem. Døm saaledes din Medkristne, som du vil svare for Guds strænge Dom. Gør nogen dig Uret, fly til Sveriges Lov, tag ikke Hævn i din

Vrede. Selv om der ikke sker dig Ret af dit Herskab, giv dig tilfreds og overgiv din Sag til vor Herre Jesus Kristus; tvivl ikke, han hjælper dig bedre til Ret, end du nogen Tid kan tænke. Hermed befaler jeg dig med Liv og Sjæl den hellige Trefoldighed, Jomfru Maria og alle Helgener i Himmerige.“

I sine sidste Aar havde Birgitta begge sine Sønner hos sig i Rom. Ifølge en gammel Familieefterretning havde hun kaldt dem til sig fra Sverige for at forestille dem for Pave Urban, som nu omsider var kommet til Rom. Karl, der aabenbart har været en Type paa en glad, pragtlysten svensk Ridder, fremstiller sig da, fortælles der, for den hellige Fader smykket med Sølvbælte og Guldkæde og klædt i en Hermelinskjortel, der var sammensat af lutter smaa udstoppede Hermeliner; hver af disse havde en lille forgyldt Klokke om Halsen og en Guldring i Munden, og naar han rørte sig, ringlede Klokkerne, og Dyrene syntes at være levende. Urban betragtede Ridderne skarpt, da de knælede for ham, og Birgitta bad ham skænke dem Syndsforladelse. Til Birger sagde han: „Du er din Moders Søn“, men til Karl: „Du er Verdens Søn“, og skæmtende tilføjede den hellige Fader, idet han lettede ved det svære Bælte, „denne Tyngde er ham nok at bære til Syndebod“; men Moderen svarede: „Skil ham ved Synden, og jeg skal skille ham ved Bæltet“.

Ikke længe efter døde Karl. Han og Birger havde fulgt Moderen til Neapel, som regeredes af Dronning Johanna, en af Lidenskaber hærget, samvittighedsløs Kvinde, ved hvis Hof Boccaccio havde samlet sin Menneskekundskab. Da Karl og Birger forestilledes for hende, fortæller Familietraditionen, nøjedes Karl ikke med, efter Landets Skik, at kysse Dronningens Fod, men han gav hende et Kys paa Munden, og hun, som fandt Behag i denne Raskhed, fattede da en saadan Kærlighed til den fremmede Ridder, at hun erklærede at ville ægte ham, uden at bryde sig om, at han allerede havde en Hustru hjemme i Sverige. I sin Kvide bad Birgitta,

der ikke saa nogen Udvej, Gud om Hjælp, og han hørte hendes Bøn; Karl blev syg og døde pludselig. Fortællingens Paalidelighed er dog ikke sikker; det synes nemlig, som om Dronning Johannas tredje Mand, Jakob, endnu var i Live paa dette Tidspunkt; og denne Hindring har dog vel været hende for stærk.

Sikkert er det imidlertid, at Birgitta ikke viste nogen stærk ydre Sindsbevægelse, da denne Søn, hvis vilde, verdslige Væsen altid havde kostet hende mange Taarer, døde under Opholdet i Neapel den 24. Februar 1372. Et Øjenvidne fortæller nemlig, hvorledes hun stod rolig og ubevægelig som en Støtte, medens man i Ligtoget hørte højrøstet Graad og Jammer af Dronningen og hendes Mænd; hun hverken græd eller klagede, men sagde blot: „Gaa min Søn Pilegrim, velsignet af Gud og for mig“. Dog var hun ikke rolig for Sønnen. Hendes Tanker vedblev at kredse om hans evige Skæbne, Frelse eller Fortabelse, og vi kan følge dem i en Række af Syner, som begynder i Neapel og fortsættes under den paafølgende Rejse til det hellige Land, indtil hun, da hun staar i den hellige Gravs Kirke i Jerusalem, faar Vished — nu kaldes Taarernes Søn til Himlen. I disse Syner ser hun Karls Sjel, blind, nøgen og skælvende, staa for Kristi Domstol, omgivet af Englenes Hærskarer, medens hans gode og onde Engel fører Retssagen for den himmelske Dommer. Men Djævelen kan ikke røre ham, fordi Jomfru Maria, hvem han med alle sine Fejl altid har æret her i Livet, har taget ham i sin Varetægt, og da den onde vil oplæse hans Synders lange Liste, viser det sig, at Skriften er udsluttet ved hans Moders Taarer, Bønner og Barmhjertigheds gerninger.

Med Sverige stod Birgitta i livligt Samkvem. Bud kommer, og Bud gaar, og med en Iver, som afspejler sig i Aabenbaringerne, af hvilke flere i kraftige Udtryk paaminder og truer Kong Magnus, følger hun Udviklingen i Hjemmet. Ogsaa uden for den snævrere Kreds af Børn, Husstand og Landsmænd kom Birgitta i Aarenes Løb i Berøring med mange. Den

ensformige Levevis i Rom afbrødes af Valfarter til Italiens hellige Steder — vi træffer hende saaledes i Bologna og Assisi —, og 1365 besøgte hun paa en stor Pilegrimsrejse til Syditalien Ortona, Neapel, Salerno, Amalfi og Monte Gargano, den mægtige Bjergknode, der fra Italiens sydøstligste Punkt strækker sig ud i Adriaterhavet, og som dengang var dækket af pragtfulde Skove. Undertiden møder hun Haan og Spot, her som i Sverige, men den overvejende Følelse var dog Ærbødighed for den hellige Kvinde, Fyrstinden fra Närrike, som hun hed. Ved hele sin Levevis, sin Visionsevne, først og fremmest ved sin Personlighed gjorde hun et overordentligt Indtryk paa Samtiden, og ikke blot Landsmænd, der var kommet til Rom som Pilegrimme, men ogsaa Italienere søgte hendes Hjælp i de forskelligste Anliggender, i Sygdom, i Samvittighedsnød. Et Par Eksempler skal anføres. Biskoppen af Ancona spørger hende om Raad, fordi han foruroliges i sin Samvittighed, da han foruden sin Bispestilling tillige har Præsteembede. I sit Svar raader hun ham til at beholde Præsteembedet, hvis han kan tjene Gud bedst deri, og hvis hans Stift styres paa forsvarlig Maade under hans Fraværelse; men, hvis hans Samvittighed byder det, da maa han opgive Præstekaldet. „Tilgiv mig, min Herre“, saaledes slutter hun, „at jeg skriver paa denne Maade til Eder, skønt jeg er en uvidende Kvinde og uværdig Synderinde. Bed den Hyrde, som døde for sine Faar, at han vil skænke Eder Helligaandens Naade til at lede Eders Faar.“ I Neapel bad en ung højtbegavet Adelsmand, Elzearius, senere Kardinal, om hendes Forbøn; hun advarer ham mod de forskellige Fristelser, ogsaa den aandelige Ærgerrighed, som kan ligge den gejstlige nær, og formaner ham til at studere „til Guds Ære og Troens Forsvar, gode Menneskers Trøst og vildfarendes Redning.“

Saaledes traadte Birgitta i Forbindelse med en Del fornemme italienske Familier. Navnlig var hun knyttet til Orsinierne, inden for hvis Del af Byen hun boede. Den syvaarige Gentile Orsini helbredte hun ved at bede for ham. Ogsaa om andre Helbredelser hører vi, dog forholds-

vis faa i Sammenligning med, hvad de fleste Helgenlevneder kan opvise. En norsk Kvinde, som hun havde fundet halvdød uden for Kirken S. Prassede, tog hun hjem til sig og helbredte hende ved Bøn. Da Biskop Thomas af Vexiø, som ledsagede hende paa Valfarten i Syditalien, bad hende hele et Brud, han havde paadraget sig ved Fald fra Hesten paa Monte Gargano, svarede hun grædende: „Herre, I anser mig for, hvad jeg ikke er, thi jeg er en stor Synderinde i Guds Øjne. Men lad os alle bede til Gud, saa skal han give Eder et tro Svar“. Efter Bønnen helbredte hun Biskoppen ved at berøre Saaret med Ordene: „Herren Jesus Kristus læge dig“.

Sit Svar paa de mange Bønner og Tvivlsmaal giver Birgitta saa godt som altid her som i Sverige i Visionens Form — hun har bedt til Gud, og han har svaret hende følgende . . . hvorpaa Aabenbaringen anføres. Stadig var da hendes Visions-evne levende. Flertallet af Aabenbaringerne angaar dog ikke den enkeltes personlige Anliggender, men Spørgsmaal af mere almen Interesse, navnlig Kirkens Tilstand.

Anskuelser om Kirke, Pave, Gejstlighed.

Det fjortende Aarhundrede var Tiden før en Krise. Den middelalderlige Kultur havde, naar vi vender Blikket fra Sverige til Europas Hovedlande, mistet sin Kraft, Middelalderens store Ideer havde lidt Nederlag, Pavedømmets, det tysk-romerske Kejserriges, det kristne Ridderskabs Forsøg paa at erobre Verden var strandet. Det nye, der skulde præge den kommende Tid — det nationale Kongedømme, den nationale Kirke, Købstadlivet — var endnu kun i sin første Begyndelse, og Tidsalderen har flere Mærker af det gamles Opløsning end af det nyes Grøde. Derfor lyder der fra alle Sider Veraab over Forfald og sædelig Slappelse, først og fremmest inden for Kirken, som havde været den egentlige Bærer af Middelalderens Ideer. Selv om Kritikken i en Gæringsperiode som denne ofte kan have givet sig et overdrevent Udtryk, tør man dog ikke afvise Klagerne over Kirkens Fordærvelse, dertil er de for enstemmige og

for velgrundede. Selv i Klostrene, der saa ofte tidligere havde været Udgangspunkter for en Renselse og Genfødelse af det religiøse Liv, var Tilstanden nu mange Steder vederstyggelig. De franske Munke beskrives af et Øjenvidne som begærlige, verdslige og løsagtige. „Om Nonnerne“, fortsætter Beretteren, „forbydes jeg af Blufærdighed at tale“, de er en Samling Skøger, med Kurtisaners List og Frækhed. — Betragter vi selve Pavedømmet, var den værste Skade det gennemførte Pengeafpresningssystem; Kurien betragtedes først og fremmest som den store Børs, hvor de kirkelige Embeder købtes og solgtes. Hertil kom, at Paverne fra Begyndelsen af Aarhundredet havde taget Ophold i Avignon, og selve dette var ifølge middelalderlig Betragtning et Brændemærke. I Rom var Paven Kristi Statholder, Kristenhedens aandelige Behersker, i Avignon var han den franske Konges Vasal. I den lille By strømmede Europas Pengemænd og levelystne Eventyrere sammen. Berømt er Petrarcas Skildring af Pavehoffet, som han kendte af Erfaring. Sandheden er der Vanvid, Afholdenhed Bondskhed, Blufærdighed den største Skam, Tøjlesløshed er Frigjorthed og Storsind; Haabet om et Liv efter dette er en Saga. Om Judas kom med sine tredive Sølvpenge, vilde han blive modtaget, men Kristus, som intet ejede, vilde blive afvist ved Porten.

De Lægemedler, man søgte mod Kirkens Sygdom, var forskellige. Nogle som den med Birgitta samtidige Wicklif og den noget yngre Huss anbefalede en saa radikal Kur, at deres Angreb rokkede ved selve Katolicismens Grundvold: Pavedømmet, Præstestandens Særstilling, den katolske Nadverlære. Andre ønskede en Reform af Kirkens *Forfatning*, saaledes som Maalet blev for den store Konciliebevægelse i det femtende Aarhundredes Begyndelse, da man vilde sætte Kirkeforsamlingen over Paven. Mystikerne, hvis Hjemsted paa Birgittas Tid var Rhinegnene, søger Redningen ikke i Reformer af Lære eller Forfatning, men i en Inderliggørelse af selve det personlige Forhold til Gud, samtidig med at de ved at drage Modersmaalet frem forbereder den nationale Kirkes Opstaen.

Ogsaa Birgitta tilhører den mystiske Retning — et Forhold, som vi nedenfor skal dvæle nærmere ved —, men hun indskrænker sig dog ikke, som de med hende samtidige tyske Mystikere, til Betragtningens Selvfordybelse, dertil er hun for praktisk anlagt og handledygtig. Heller ikke angriber hun som Wicklif selve det bærende i Katolicismen. Tværtimod; det mærkes, at hun kommer fra et Land, hvor den middelalderlige Kultur endnu blomstrer, hvor den middelalderlige Katolicismes Ideer endnu omfattes med Tro og Begejstring. Hun vil reformere Kirken ved at gengive Pavedømmet hele dets tidligere Glans, ved at føre Paven tilbage til Rom og ved at stifte en ny Klosterorden, der atter skal virkeliggøre det gamle Munke- og Nonneideal. Men det gaar hende rigtignok undertiden, som det er gaaet saa mangen Aandens Kæmpe; hun svinger Sværdet saa drabeligt, at hendes egen Rustning faar en Flænge derved.

Thi hvassere og mere glødende end nogen Sinde lyder Aabenbaringernes Ord, naar de er rettet mod Gejstligheden mod Præster og Munke, Biskop og Pave, mod den enkelte Person saavel som mod en hel Stand eller Orden. Allerede i Sverige havde hun, som vi har set, begyndt sit Angreb paa Kirken, og hendes Syn blev ikke lysere, da hun kunde optræde som Øjenvidne i Kristenhedens Hovedstad. Lad os se nogle Eksempler, hentede i Flæng fra forskellige Tider af hendes Liv. Præsterne er som Hyben, smukke udvendig, indentil fulde af Urenhed og det, der stikker. Alle Budordene er nu sammenfattede i det ene: hid med Penge! Guds Sakramenter uddeles for Penge, Aflad er en Handelsvare; som Judas sælger de Kristus, sælger Kristi Emede. Selv Djævelen ræddes ved at se den ugudelige Præst ved Messeofret berøre Kristi Legeme med urene Hænder. Kristus har udvalgt Præsterne, for at de skal være taalmodige som Lam, faste som Mure, djærve som Riddere, snilde som Slanger, bly som Jomfruer, rene som Engle, brændende i Elskov som Bruden til sin Brudgom. Men de har vendt sig bort fra ham, de er vilde som Ulve, vaklende som de løse Sten, bundne til det jordiske som Æslet, der luder Ho-

vedet mod Jorden, frække som Skøger, urene som Tjære. Den enfoldige Mand, som kommer til dem, gør de til en Djævel, den retfærdige til uretfærdig ved deres slette Eksempel. — Med stærke Ord skildrer Birgitta Biskoppens Pligter, den Møje og det Arbejde, som følger med Embedets Ære, og den skammelige Maade, hvorpaa han sviger sin Pligt. Den, som skulde raabe: „Kom, og I skal finde Hvile for eders Sjæle“, han raaber nu: „Kom til min Gaard og tøm eders Pung, og I skal finde Fortabelse for eders Sjæle“. Og hun hører Kristus udtale Forbandelsens Ord over de ugudelige Præster: Forbandet være deres Mad og Drikke, deres Legeme, deres Aar, i hvilke de har levet unyttigt. Forbandet være de Timer, som begynder for dem i Helvede, og aldrig skal ende! — I vore Dage, da Aabenbaringer, som indeholder Angreb paa Præsternes Moral, stemples som „stødende mod gode Sæder“, havde Birgitta næppe opnaaet den katolske Kirkes Anerkendelse som Helgen.

Salget af Kirkens Embeder og Gaver angribes i en af de mærkeligste af Aabenbaringerne, i hvilken der gives et helt Ritual til Gudstjeneste, fra først til sidst rettet mod Simoni. Messens Indledningsord er: „Lader os alle sørge i Herren over de kummerfulde Dage og klage over den frække Simonis Rædsel, det Bolerskab, som Englene sørge over, idet de paa kalde Guds Søn.“ Lektien er taget fra Johannes's Aabenbaring 17, 1—4: „Kom! jeg vil vise dig Dommen over den store Skøge, som sidder over mange Vande, med hvem Jordens Konger have bolet, og de, som bo paa Jorden, ere blevet drukne af hendes Utugts Vin . . .“ Evangeliet er Jesu Ord til Disciplene hos Matthæus 10, 7—9: „I have modtaget det for intet, giver det for intet! Skaffer eder ikke Guld, ej heller Sølv, ej heller Kobber i eders Bælter.“ Og Slutningsordene efter Nadveren lyder: „Herre, efter at have modtaget dine Gaver, som er givet os for intet, bede vi, at Køberne og Sælgerne af disse dine Gaver maa faa Del med Judas, som solgte dig. Du, som lever og regerer med Gud Faderen i Helligaandens Enhed, een Gud i al Evighed. Amen.“ — Et bitrere Veraab over Kirkens Forfald end det, der inde-

holdes i denne ejendommelige Messe, kan man vanskeligt tænke sig.

Allermindst gaar selve Gejstlighedens Øverste fri for Birgittas Anklage. Eet Eksempel kan her gælde for mange: „Thi kærer jeg nu over min Kirkes Hoved, som sidder paa mit Sæde“, hører hun Kristus sige: „Du er værre end Lucifer, thi du dræber ej alene mig med dine onde Gerninger, men du dræber Sjælen med dit onde Eksempel. Du er uretvisere end Pilatus, som kun dømte mig, men du fordømmer ogsaa uskyldige Sjæle. Du er umildere end Judas, som kun solgte mig, men du sælger mine udvalgte Menneskers Sjæle for din verdslige Fordels Skyld.“ Og Trudsel om Dom slutter Anklagen: „Jeg sværger ved Gud Fader, at jeg vil gøre Retfærdighed. Min Grumheds Sværd skal trænge ind i dit Legeme, og dit Sæde skal nedsænkes som en tung Sten.“

Trods sine voldsomme Angreb paa Pave og Præster var Birgitta ikke desmindre en god Katolik ogsaa i sin Opfattelse af Pavedømmet, af Kirken som Sandhedens Indehaver, af Præsten som Mellemand mellem Gud og den enkelte. Det er Livet, hun angriber, ikke Forfatning eller Lære. Hvor meget Paven end er smittet af Synden, har han dog som Kristi Statholder Magt til at binde og løse Sjæle, naar han er uden Kætteri: „Gaa til ham, som har Embedet“, siger Guds Moder, „thi selv om Dørvogteren er spedalsk, kan han lige fuldt lukke Døren op, naar han har Nøglen“. Det er netop Respekten for Embedet, der lægger hende de strenge Ord paa Læben — fordi den gejstlige har Magt til at redde Sjæle, derfor kan han ogsaa blive en Sjælefordærver, gøre den enfoldige til Djævel, den retfærdige uretfærdig.

Birgitta, Kejser Karl IV, Pave Urban V.

En tro Tilhænger af Pavedømmet er Birgitta altsaa med al sin voldsomme Kritik. Derfor kan hun ogsaa se Kirkens Redning i, at Paven vender tilbage til Rom, og Brev paa Brev sender hun til Avignon med Guds Befaling til at forlade Frankrig. Man høre eksempelvis følgende Aabenbaring, som hun sendte Clemens VI: „Guds Søn talte til sin Brud:

Skriv til Pave Clemens paa mine Vegne disse Ord: „Jeg ophøjede dig over al Ære, staa derfor op og gør Fred mellem Frankrigs og Englands Konger, der er som grumme og vaa-delige Dyr og Sjæleforrædere. Kom siden til Italien og forkynd der Lægedommens Ord og Gyldenaaret og se de Gader, som er strøet med mine hellige Mænds Blod... Kom din Fortid i Hu, i hvilken du æggede mig djærveligt til Vrede, og du gjorde, hvad du vilde og ej skulde... Men nu kommer min Time, og som jeg ophøjede dig over alle, saaledes skal du nedfare i ræddelig Pine, og din stortalende Tunge skal tie i dig. Hvis min Taalmodighed ikke havde bevaret dig, var du allerede nu sunket dybere ned i Helvede end de Paver, som var før dig. Led i din Samvittigheds Bog og se, om jeg taler Sandhed.“

Baade Clemens VI og Innocens VI levede og døde imidlertid i Frankrig. Først Urban V tog den store Beslutning at drage til Rom, rimeligvis ogsaa paavirket af Kejser Karl IV's Ønske og af Petrarca's Forestillinger — den sidste ryddede en af Hindringerne af Vejen ved at gøre det klart for de franske Kardinaler, at man meget vel kunde faa drikkelig Vin og spiselig Fisk i Italien. Imidlertid traf man, et helt Aar i Forvejen, store Forberedelser i Rom. Det lykkedes at gøre en Ende paa Adelsfejderne og genoprette Ro og Orden, det faldefærdige Vatikanpalads blev istandsat med Døre og Vinduer, Haven blev ryddet for Tjørn og Ukrudt. I Foraaret 1367 landede Urban i Genua, og den 16. Oktober holdt han sit Indtog i Rom. Året efter kom ogsaa Karl IV til Italien for, efter gammel Skik, at lade sig hylde som tysk-romersk Kejser, og hvad Birgitta havde set i Aanden, da hun endnu sad hjemme i Sverig, Mødet mellem Pave og Kejser i Rom, var saaledes efter sytten Aars Ventetid gaet i Opfyldelse. Hvis det gamle, ovenfor fortalte, Familiesagn har Ret, maa det have været paa dette Tidspunkt, at hun forestillede sine Sønner for den hellige Fader. Hendes Hovedformaal maatte nu imidlertid blive at opnaa Urbans Stadfæstelse paa sin Orden, saaledes som Kristus havde befalet. Regelen var allerede blevet aabenbaret hende i Sverige, og i de mange Aar

havde hendes Tanker stadig været sysselsat med den, nye Bestemmelser var blevet tilføjet i Overensstemmelse med nye Syner. Saaledes havde i den første Tid efter Ankomsten til Rom en Engel vist sig for hende hver Dag til bestemt Tid, naar hun havde sat sig til rette ved Vinduet med sit Skrive-tøj, og havde dikteret hende de Læsestykker, der skulde bruges til Andagt i Klostret.

Urban var imidlertid utilbøjelig til at oprette flere nye Ordener, og det hjalp ikke, at Birgitta vendte sig til Kejseren med Kristi Befaling til at tale hendes Sag. Tiden gik uden at bringe hende Maalet nærmere. I Foraaret 1370 forlod Paven til hendes Fortvivlelse Rom for at vende tilbage til Avignon, og saaledes syntes alt, hvad hun gennem de mange Aar havde kæmpet og lidt for, at skulle blive til intet. Hun ilede efter ham til den lille By Montefiascone Nord for Rom, hvor han havde taget Ophold for Sommeren. Her boede Birgitta tre Maaneder. Hendes Ledsager var den fromme og lærde Spanier Alfons, der havde hørt om hendes Hellighed og opsøgt hende i Rom. Han, som var blevet udnævnt til Biskop af Jaen i Andalusien, men havde frasagt sig denne Stilling for at kunne leve udelukkende i religiøs Betragtning, var fra nu af hendes stadige Ledsager og den, hvem hun overdrog at offentliggøre sine Aabenbaringer, hvilket dog først skete efter hendes Død. — Ved Mellemløbet af sin Ven, Nikolaus Orsini, Greve af Nola, opnaar Birgitta, at Paven omsider lader hendes Klosterregel undersøge og bekræfter den ved Bullen af 5. August 1370. Men blive i Italien vil han ikke; maaske truedes allerede han af det store Schisma, som virkelig udbrød, da Gregor XI, otte Aar senere, gjorde Alvor af Pavedømmets Forlæggelse til Rom. Birgitta søger forgæves at holde ham tilbage ved at forkynde ham en Aabenbaring, der er gennemtrængt af Harme over, at St. Peters Efterfølger paa ny vil forlade sin Post. Da hverken Alfons eller Kardinalen af Bellifortis (den senere Gregor XI), som ligeledes hørte til hendes Venner, havde Mod til at overrække den, gjorde hun det selv, den 14. August. Hvis Paven vender tilbage til Frankrig, skal han i Løbet af kort Tid faa et

saadant Slag, at hans Tænder skal klapre, hans Syn formørkes, og alle hans Lemmer skal skælve, Helligaandens Glød skal blive kold i ham og vige bort; Guds Venners Bønner for ham skal lammes, og han skal aflægge Regnskab for Gud.

Sidste Aar og Død.

Medens Begivenhedernes Tidsfølge i største Delen af Birgittas Liv ofte er usikker, fordi de enkelte Aabenbaringer er vanskelige at datere, kan vi i hendes sidste Aar saa at sige følge hende Skridt for Skridt, idet de herhenhørende Aabenbaringer, i Modsætning til de tidligere, er ordnet i Sammenhæng efter Tid. — Da hun i Sommeren 1370 havde opnaaet Pavens Godkendelse af sin Klosterstiftelse og saaledes stod ved et længe eftertraget Maal, besluttede hun at drage som Pilegrim til det hellige Land. Allerede for længe siden havde Jomfru Maria, da Birgitta engang stod paa Gaden i Rom, hensknet i Betragtning over Kristi Fødsel, lovet hende, at al Julenattens Glæde skulde aabenbares for hende, naar hun kom til Betlehem, og i Maj 1371 faar hun den endelige Befaling til at drage af Sted — Kristus lover hende sin Hjælp til at overvinde Pengemangel, Alderdomsskrøbelighed og alle andre Vanskeligheder. Karl og Birger, som var draget hjem til Sverige, kommer paa ny til Rom for tillige med Katharina at følge Moderen, og desuden ledsages hun af de to Skriftefædre, Peter af Alvastra og Peter af Skeninge, en anden svensk gejstlig Fredrik Gudmarsson, Ridder Magnus Persson, en spansk Kvinde Søster Praxedes, Alfons og nogle Tjenestefolk. I Neapel gjorde man et længere Ophold, under hvilket Karls Død, som ovenfor fortalt, indtraf. Birgitta forkynder Dronningen Kristi Befaling til hende, saaledes som den er aabenbaret Seersken. Hun skal tage retfærdige Raadgivere, hun skal uddele sine Gaver med Skønsomhed og ikke udsuge nogle og berige andre. Hun skal nøjes med den Farve og Ansigtsskønhed, som Gud har givet hende, fordi „kunstig Farve meget mishager Gud“. Hun skal angre sine Synder, thi hun er for Gud en Fortaber af mange Sjæle og et Tugtens Ris for hans Venner.

Vil hun ikke høre disse Ord, „vil jeg dømme hende ikke som en Dronning, men som en frafalden, og jeg vil hudflette hende fra Hoved til Hæl“. Og hun ser Dronningen staa som den forkastede og forsmædede, overstænket med Gadesnavs, med en Krans af Ris og Skarn paa Hovedet, medens en Røst raaber: „Denne er en stinkende Abe med Gift i Hjertet“. Den sidste Del af Aabenbaringen kendes ikke, idet den, som en samtidig Optegnelse fortæller, aldrig er blevet offentliggjort, fordi den angreb Dronningens Person — dens Indhold maa, efter det offentliggjorte at dømme, have været ganske overordentlig ubehageligt for Dronning Johanna.

Den 14. Marts 1373 forlod Pilegrimmene Neapel, og efter undervejs at have gjort Ophold paa Cypren naaede de i Begyndelsen af Maj endelig det hellige Land. Sejladsen var urolig, i selve Joppes Havn led de Skibbrud og mistede en stor Del af deres Ejendele. Deres Vandringer rundt til de hellige Steder kan vi følge gennem Birgittas Syner. Paa Golgata saa hun, hvad hun saa ofte havde gennemlevet i Tankerne, Kristi Død paa Korset. Hun beskriver Korsfæstelsen Træk for Træk, indtil Soldaterne, efter at have fuldendt deres Arbejde, steg ned — „og da blev kun Korset tilbage, højt og ensomt, og min Herre korsfæstet derpaa“. I Betlehem oplever hun Julenattens Begivenhed, som det var lovet hende, i Josafats Dal beder hun ved Jomfru Marias Grav. En stor Glæde har det været hende, da Birger modtog Ridderslaget i den hellige Gravs Kirke og saaledes naaede det Ideal, som saa ofte havde foresvævet hende — det højeste, der kunde times en kristen Ridder.

Efter at have tilbragt hele Sommeren i Palæstina tiltraadte Pilegrimmene ved Efteraarets Begyndelse Tilbagereisen. Undervejs standsede de paany paa Cypren. Øen udgjorde et selvstændigt Rige, men Forholdene var højst usikre — Kongen var nylig blevet myrdet, og hans Søn og Efterfølger, en fjortenaarig Dreng, stod under Formynderskab af sin Farbroder Hertug Johannes, der var en af Kongemor-derne, og sin Moder Dronning Eleonora. Befolkningen be-

stod af sammenløbet Pak fra hele Vesteuropa og var berygtet for sin Tøjiesløshed. Birgitta havde i Jerusalem haft en Aabenbaring angaaende Cyperns Forhold, som hun havde sendt Hertug Johannes med Befaling til at offentliggøre den; han havde imidlertid ikke adlydt, og hun forkynder den da nu selv, febersyg og svag som hun paa denne Tid var, i en stor Forsamling, der afholdtes den 8. Oktober, for Kongen, Enkedronningen, Hertugen og hele Raadet. Medens hun var hensunket i Bøn, havde hun set et Palads af ufattelig Storhed og udsigelig Skønhed. Kristus sad der som den højeste Kejsers paa den højeste Kejserskrone blandt sine hellige, og han sagde: „O, Cyperns Folk, genstridigt mod mig, lyt til og giv nøje Agt paa, hvad jeg siger. Jeg elskede dig, som en Fader elsker sin eneste Søn . . . Jeg tildelte dig et Land, hvor du i Overflod kunde faa alt, hvad du behøvede til dit Legemes Underhold. Jeg sendte dig min Helligaands Varme og Lys, at du skulde forstaa den rette kristne Tro, til hvilken du trofast forpligtede dig Men da du nu gør din egen Vilje . . . og har udspyttet mig af din Mund som et ildelugtende og ildesmagende Stof og indeslutter Djævelen med din Sjæl i dit Hjertes Kammer og udkaster mig derfra som en Tyv og Røver samt ej blues ved at synde for mit Aasyn mere end uskellige Dyr i deres Samkvem, er det en fortjent og retfærdig Dom, at du skal udkastes af Himlen fra alle mine Venner og for evigt sættes i Helvede midt i blandt mine Fjender. . . . Og derfor kundgør jeg for Cyperns Folk, at om du ej vil forbedre dig, skal jeg udslette din Slægt og dit Afkom og plante nye Planter i dette Cyperns Rige. Og dog skal I vide, at den af eder, som vil forbedre sig og vende tilbage til mig med Ydmyghed, ham vil jeg med Glæde løbe i Møde som en mild Faarehyrde og løfte op paa mine Skuldre og selv bære ham tilbage til mine Faar“.

Neapel var Pilegrimmenes sidste Station paa Tilbagerejsen, og ogsaa her lod Birgitta paa ny — og for sidste Gang — sin Røst høre. Sin Aabenbaring kundgør hun først for Ærkebispens med et stort Følge af Magistre, Doktorer og

Krigere, senere offentligt i Domkirken. Medens hun bad, har hun hørt Kristi Domsord over det neapolitanske Folks Hovmod, Begærlighed og Skørlevned. Menneskene i Neapel salve deres Ansigter og farve dem med mange Farver for at synes fagrere, end de er; de omskabe deres Legemers virkelige Skikkelse gennem uhøvisk Klædedragt. De glemme, hvorledes Kristus stod nøgen og hudstrøget, helt og holdent klædt i Blod. Dog er ingen saa stor en Synder, at Naaden nægtes ham, dersom han beder om Barmhjertighed med ydmygt og alvorligt Hjerter, dersom han angrer og skrifter og har Vilje til aldrig mere at falde i Synd. — Fra Neapel sendte Birgitta Alfons med en Aabenbaring til Urban V.s Efterfølger Gregor XI, hvem hun tidligere fra Rom havde sendt Brev paa Brev med Befaling om at komme til Rom. „Hvorfor hader du mig, Gregor?“ saaledes lyder Kristi Ord til Paven, „hvad har jeg gjort dig? Jeg har ladet dig naa til det høje Paveembede, og jeg har forkyndt dig min Vilje ved Breve, der ifølge guddommelig Aabenbaring er sendt dig fra Rom“. Adlyder han nu ikke, da vil Kristus nedstyrte ham fra det himmelske Sæde, „og hver Djævel i Helvede skal faa sin Del af din Sjæl . . . Dog min Søn Gregor, endnu formaner jeg dig, at du ydmygt vender om til mig og adlyder mit, din Faders og Skabers Raad“.

Efter et Aars Fraværelse kom Birgitta atter, i Begyndelsen af 1373, tilbage til Rom, men kun for at dø. Hun havde tidligere altid været stærk og sund — om end lille af Vækst og spinkel af Bygning — og vi mærker hos hende intet til de sygelige og nervøse Tilstande, som ellers ofte ledsager Visionsevnen. Allerede før Palæstinarejsen var den gamle Kvinde dog svækket af de mange Aars asketiske Levevis og anstrengende Valfarter, men det afgørende Knæk fik hendes Helbred paa den sidste Pilegrimsrejse. I Jerusalem, hvor hun tilbragte de tørre hede Sommermaaneder, blev hun angrebet af en Feber, som ikke forlod hende under Tilbagereisen. — „Sige Lægerne ikke, at du skal dø?“ hører hun Jomfru Maria sige. „I Sandhed, Datter, de forstaa ikke, hvad det er at dø. Thi den skal dø, som skil-

les fra Gud, men den lever, som altid frygter Gud“. Hun følte Kræfterne svinde, men hun ængstedes kun, fordi de sædvanlige himmelske Syner udeblev. Endelig en Dag hørte hun atter Kristi Røst — han havde ladet hende vente som Brudgommen, der skjuler sig for Bruden, men nu er hendes Prøvelses Tid forbi, og hun skal være ikke blot Brud, men ogsaa Moder og Nonne i Vadstena. „Dog dit Legeme skal du aflægge her i Rom, fordi jeg vil skaane dig for Møje og tage din Vilje for Gerningen.“ Og vendt mod Byen tilføjede han klagende: „O Rom, mit Rom, Paven ringeagter dig og lyder ikke mine Ord, derfor skal han ikke mere høre min Fløjte“. Fem Dage efter døde Birgitta, en tidlig Morgen den 23de Juli 1373, efter i selve Dødsstunden at have modtaget den sidste Trøst i en Aabenbaring af Kristus.

II. Religiøs Personlighed.

Dogmatiske Anskuelser.

Allerede som Frue paa Ulfåsa studerede Birgitta ivrigt Helgenlegender og Bibelen, som hun lod oversætte paa Svensk. Desuden lod hun Tidens yndede Andagtsbøger læse for sig i Oversættelse, saaledes „Jomfruspejlet“, der i opbyggelige Samtaler og med megen Lærdom behandler alle Nonnelivets Trin fra den første Prøvelsestid til den fuldkomne Heliggørelse. Ogsaa Sveriges Lovbøger har hun aabenbart kendt. Da svenske Oversættelser endnu var sjældne — først Birgittinermunkene skabte en opbyggelig Litteratur paa Modersmaalet — maa hendes Omraade være blevet betydeligt udvidet, efterhaanden som hendes Kundskaber i Latin gik frem, og Aabenbaringerne røber Kendskab til Kirkefædrene, til Bernhard af Clairvaux. Men for øvrigt er det sandsynligt, at hendes Kundskaber i højere Grad skyldes Samtale end Bøger. Saavel hvad Indhold som hvad Form angaar, har hendes Frembringelser et alt andet end litterært Præg. De Bøger, hun har læst i, er Naturen, Menneskene, Livet, som det leves omkring hende. Det er denne Umiddelbarhed,

denne nøje Forbindelse med levende Mennesker og virkelige Begivenheder, som giver Aabenbaringerne deres Værdi.

Birgittas Anskuelse er da vistnok væsentlig blevet udviklet ad mundtlig Vej — forsaavidt de i det hele taget skyldes fremmed Paavirkning — ved Samtaler, ved Prædikener,

Birgittabillede. — Træfigur fra Kumla Kirke i Södermannland.

overhovedet ved at leve med i Tidens religiøse Liv. Gejstlige som Peter af Alvastra, Peter af Skeninge, i de sidste Aar den lærde Skolastiker Alfons, hørte jo til hendes daglige Omgivelser. Mest har sikkert Matthias betydet for hende. Han stod trofast ved hendes Side i de bevægede Aar før og efter Ulfs Død, da hendes Udvikling afgjordes for hele Livet, han var i Modsætning til hendes senere Skriftefædre ældre og modnere end hun. Hans talrige teologiske Skrifter vidner ikke blot om en ualmindelig Belæstthed — i Bibelen og Kirkefædrene, Middelalderens mystiske og skolastiske Teologer, ja, Aristoteles og Platon. Men der er ogsaa en egen Jævnhed, Kraft og Inderlighed over hans Udtryksmaade og Tankegang, som bryder igennem den

skolastiske Form, og hans praktiske Sans viser et aandeligt Slægtskab med hans Skriftebarn.

Vi har set, at Birgitta i kirkepolitisk Henseende, med Hensyn til Pavedømmets og Gejstlighedens Stilling, stod paa et helt igennem rettroende Standpunkt. Ogsaa hvad Læren angaar, hyldede hun de herskende Anskuelse — om Synd og om Naade, som erhverves gennem Skrifte og Bod, om Skærsilden, om Afladen, om Kirkens Skat af Helgenernes gode Gerninger. Lærebygningen er den skolastiske,

saaledes som den, fastslaaet af Middelalderens store Dogmatiker, Thomas Aquinas, og forkyndt i Dominikanernes Prædikener i Kirker og paa Gadehjørner, udformedes i Folkets religiøse Liv. Indledningen til de enkelte Aabenbaringer indeholder ofte en dogmatisk Udvikling — om Treenigheden, Kristi Natur o. l. — stemmende med den ortodokse Lære. Forestillingen om, at Tiden i Skærsilden kan forkortes for den afdøde ved de efterlevendes Bønner og gode Gerninger, er meget udpræget hos hende og spiller en stor Rolle i Aabenbaringerne, maaske dog ogsaa af den praktiske Grund, at saa mange kom til hende med Spørgsmaal om, hvorledes de kunde hjælpe deres kære efter Døden. Ogsaa de hyppige Domsscener (se f. Eks. S. 52 og 63), ved hvilke der for Kristi Domstol føres en formelig Proces om Sjælen, og de gode og onde Gerninger nøje afvejes mod hinanden, er ganske i Tidens Aand. Med Inderlighed dyrker hun den hellige Jomfru, og hun hylder, som Folketroen overhovedet, Læren om Marias ubesmittede Undfangelse, der først senere (1439) blev optaget i Kirkens Troslære.

Birgitta har dog ogsaa, i det mindste midlertidigt, kendt til Tvivl. Hun har f. Eks. haft Anfægtelser i Anledning af Nadverlæren, hun har beskæftiget sig med Uoverensstemmelsen mellem de fire Evangelier, med Problemet om de godes Modgang og de ondes Medgang her i Verden. Det sidste Spørgsmaal, som aabenbart har sysselsat hende meget, løser hun ved at opstille den Lære — der ganske stemmer med den skolastiske Tankegang —, at selv det sletteste Menneske har gjort enkelte gode Gerninger, for hvilke han da faar al den Løn, som ifølge Guds Retfærdighed skyldes ham, i dette Liv, medens Straffen gemmes til Livet efter Døden, thi „mange ere de, som ej ere værdige til at plages i denne Verden“.

En Systematiker var Birgitta imidlertid ingenlunde, det var, som vi har set, ikke en ny Lære, hun vilde bringe. Kun de Spørgsmaal, der har praktisk, religiøs Betydning, optager hende, og de skolastiske Problemdrøftelser giver hun sig kun lidt af med. Idelig ivrer hun i Aabenbaringerne

mod de kolde, kloge Hoveder, der studerer for verdslig Vindings eller Æres Skyld. Den, der har boglig Visdom uden Kærlighed, er som Æslet, der tygger Halm alene, thi borte er den bedste Hvede. Den, der beder om Brød, skal faa Brød, men den, der beder om Straa, det skal gives ham. „Mere tækkes mig denne enfoldige Mands Enfold end hofærdige Mænds Snille“, saaledes hører hun Kristus sige om en gudfrygtig, men enfoldig Mand, der ikke fuldt ud kunde sit Pater noster: „Han er i Sandhed snild, thi han kan kun eet Ord, som er at elske. Den, som af fuldkommen Tro og god Vilje læser disse tre Ord: „Jesus, miskunde mig“, tækkes mig mere end den, som læser tusind Vers uden Andagt.“

I samme Aand er Birgittas Forskrifter for Birgittiner-munkenes Prædiken. De skal bruge simple og faa Ord, de maa ikke kede ved lange Taler og Deklamationer eller ved forskruede Talemaader, men alt skal være afpasset efter Tilhørernes Evne, thi hvad den enfoldige Almue ikke forstaar, plejer den mere at undres over end opbygges ved. Paa denne Vis skal de om Søndagen udlægge Evangeliet, Helgenernes Liv og Mirakler, Trosbekendelsen, ogsaa anvise Midler mod Fristelser og Laster, — „thi“ — siger Kristus — „min kære Moder var en enfoldig Kvinde, Peter en Lægmand, Frants en Bonde, og dog gavnede de Sjælen mere end veltalende Magistre, fordi de havde en fuldkommen Kærlighed til Sjælen.“

Personligt Fromhedsliv.

Det ejendommelige hos Birgitta kommer da først ret frem, naar vi gaar over til at undersøge det, som hun selv betegner som Kristenlivets Kærne, Fromhedslivet, den enfoldige kristnes eneste Visdom, „at elske“. Midtpunktet i hendes religiøse Liv er det personlige Samliv med Kristus, som ofte fremstilles i billedlig Form, idet Sjælen kaldes Bruden, som den himmelske Brudgom har udvalgt sig. Det religiøse Gennembrud efter Ulfs Død bestaar jo netop i, at denne Tanke trænger igennem. „Thi du min Datter“, siger Kristus, „som jeg har udvalgt mig, og med hvem jeg taler gennem min Aand, elsk mig af hele dit Hjerte! Ej som man elsker

en Søn eller Datter eller Fader eller Moder, men mere end noget andet i Verden. Om du gør dette, da skal dit Hjerte være i mit Hjerte og optændes af min Kærlighed, saaledes som det, der er tørt, let antændes af Ilden. Saa skal din Sjæl opfyldes af mig, og jeg skal være i dig, saa at alle verdslige Ting skal blive dig bitre og alt Kødets Lyst som Gift. Du skal hvile paa min Guddoms Arm, hvor ingen Kødets Lyst er, men Aandens Glæde“. Den samme Grundtone klinger overalt igennem — „Thi du, min Brud, om du intet attraar uden mig, om du forsmaar alle Ting for min Skyld, ej alene Børn og Forældre, men ogsaa Ære og Rigdom, da skal jeg give dig dyreste og sødeste Løn, ej Guld eller Sølv, men *mig selv* skal jeg give dig til Løn og Brudgom“.

Betingelsen for, at Bruden kan faa Del i dette Samliv med Brudgommen, er, at hun „forsmaar alle Ting“ for hans Skyld, og Birgitta bliver ikke længe fordybet i Tanken om Hvilen i Kristus, Sjælens Lykke i Foreningen med ham, førend den *etiske Forpligtelse* melder sig, Pligten til Verdens Forsagelse og Kødets Dødelse, til Lydighed, Ydmyghed, Afholdenhed, til det virksomme Kærlighedsliv blandt Medmennesker. Hun advarer mod den ensidige religiøse Nydelse, mod den aandelige Ladhed, som hellere altid vil hvile i „Aandens Liflighed“, end gaa ud til andre og hjælpe dem, for at ogsaa de maa „faa Del i Lifligheden“. Som Svar paa et Spørgsmaal fra en italiensk Eremit hører hun Jomfru Maria sige: „Sig til min Ven, den gamle Eremitpræst, som næsten mod sin Vilje og sin Sjælefred, bundet af sin Troskab og Hengivenhed mod Næsten, stundom forlader sin Eremitcelle sig til ham paa mine Vegne, at det under alle Omstændigheder behager Gud mere, at han stundom stiger ned fra Ødemarken og gaar at udøve saadanne Kærlighedsgerninger . . . end, om han i sin ensomme Celle udelukkende hengav sig til Nydelsen af sin aandelige Trøst“. — Ingen skal djærves for meget, om Kristus har kaldt ham sin Ven, thi han har sagt: „I ere mine Venner, om I gøre det jeg byder eder“. Bruden, som vil tage Kristus ind med glad Hu, maa mætte ham med en Brødsmule, om Vil-

jen er god, og klæde ham med en Traad, om Kærligheden er brændende, maa slukke hans Tørst med en Draabe, om Godviljen er fuldkommen, og rede hans Leje, ikke i Fugledun, men i Dyder. Ofte fremstilles Brudens Forpligtelser allegorisk. Til hendes Udstyr hører Linnedet, det vil sige Angeren, thi som Linnedet er nærmest Legemet, saaledes er Angeren Begyndelsen til Omvendelse. Skoene er Viljen til at raade Bod paa begaaede Synder, Kappen er Troen osv. „Saaledes skal du være prydet, naar du venter din Brudgom“. Eller — hun skal være som Bruden, der staar beredt. Sindet skal være som en rød Mund, glødende af en Kærlighed til Gud, som viser sig i Handling. „Thi ligesom ingen vil kysse en bleg Mund, saaledes behager mig ej heller Sjælen, om den ikke af god Vilje gør gode Gerninger“. Legemet skal holdes i Tugt, saa det kun bliver et let Dække for Sjælen, som vi er beredt til at lade falde, naar Gud kalder.

Et væsentligt Led i Brudens Arbejde for at forsage Verden og tjene Gud er nemlig Kampen mod Legemet, som den førtes gennem *Askesen*. Askesens Grundlag er den katolske Lære, som ogsaa Birgitta hylder, ifølge hvilken Legemet er avlet, medens Sjælen er skabt umiddelbart af Gud, og Kampen føres derfor ikke blot mod Sansernes Begær, men mod Legemet selv som den af Arvesynden besmittede Bolig for Sjælen. Blandt de mange for den middelalderlige Tænkemaade typiske Eksempler skal anføres et Udsagn af den hellige Mechthilde af Magdeburg, som levede i det trettende Aarhundrede. Da det aandelige Liv var kommet til Gennembrud hos hende, betragtede hun, fortæller hun, sit Legeme og fandt, at det var væbnet mod hendes Sjæl med Naturens stærke Kraft. Da saa hun sig om efter Sjælens Vaaben og fandt Kristi Lidelse og Død; dermed værgede hun sig. Saaledes overvandt hun sit Legeme ved Suk og Graad, Vaagen og Fasten, Bønner og Hudflettelser. Hos Birgitta finder vi samme Tankegang. Da hun engang bad om, at en blind Munk maatte faa Synet, faar hun det Svar, at Broder Algot selv er en straalende Stjerne, som

ikke behøver Øjnenes Lys, thi det er ikke gavnligt, at Sjælen besmittes af Legemet Sundhed. Legemet er som Asnet, siger hun, der trænger til maadelig Føde, skelligt Arbejde og idelig Slag og Revselse, og vi har ovenfor (S. 58) set, i hvilken Grad hun efterfulgte denne Lære ved det strenge System, hun paalagde sig selv i det daglige Liv. Paa den anden Side træffer vi hos hende ikke det sygelige Selvplageri, den formelige Selvødelæggelse, som var særegen for mange af hendes ligesindede i Samtiden. Den tyske Mystiker Suso f. Eks. bar en Underklædning med spidse Søm, der vendte ind mod Legemet, lod sit Legeme plages af Utøj, spiste kun en Gang om Dagen osv. Mod saadant værnes Birgitta af sin sunde Fornuft og aandelige Sans. Legemet skal underkues, men ikke i den Grad, at legemlig Svækkelse gør de aandelige Kræfter uskikkede til Guds Tjeneste, og i Aabenbaringerne kommer Formaning til Afholdenhed sjælden frem uden at være ledsaget af Formaning til at være maadeholden i Afholdenheden (se f. Eks. Paamindelserne til Kong Magnus S. 50). Hun har ogsaa et skarpt Blik for den Udvorteshed og Selvretfærdighed, der kan følge med den overdrevne Askese, og kan enkelte Gange udtale sig herom i ligefrem reformatorisk Aand. „Ej skal du tvinge dig over din Magt eller følge andre i gode Gerninger over din Natur og Kraft“, hedder det, „saa at du vil synes at være det, du ej er, eller attraar at være det, som er over din Magt og Evne. Thi der er nogle, som vente at fyldestgøre Gud for deres Synder med deres Gerninger, hvis Vilje er helt igennem fordømmelig; thi selv om et Menneske dræbte sit Legeme hundrede Gange, formaade det ej at svare Gud een for tusind; thi Gud giver Magten og Viljen, han giver Time og Helbred, han giver god Attraa; thi hans alene er al Æren, og intet Menneskes Fortjeneste regnes noget for ham“.

Birgitta er overhovedet paa Vagt mod den Gudsfrygt, der kun viser sig i det udvortes og lader Sjælen uberørt. Mystiker som hun er, søger hun bestandig tilbage fra de enkelte ydre Ting til deres Kilde, Personligheden selv, fra

Gerningen til *Sindelaget*. „Gud agter ej alene Gerningerne eller Godset, men den brændende Vilje, og med hvad Agt Gerningen gøres“. En hyppigt tilbagevendende Tanke hos hende er den, at Menneskene kunne tjene Gud af mange forskellige Bevæggrunde, af Frygt for evig Straf, for at faa timelig Hjælp, eller endog for at kunne synde i Lødom; men kun de tækkes Gud, der tjene ham af deres hele Vilje og Samvittighed. Hun hører Fordømmelsen udtales over et Menneske, som hørte Messe, ej af Gudelighed, men for ikke at udskille sig fra andre kristne Mænd, og som gik i Kirke, for at Gud skulde give ham Legemets Helse og Verdens Rigdom og Ære og bevare ham for de „Uheld, som kaldes Ulykke af Menneskene“. — Den Munk, der gaar i Kloster for det timelige Opholds Skyld, skal huske, at det er Gud takkeligere, at han lever retskaffent i Verden og arbejder med sine Hænder, end at han er i Ørkenen eller Klostret uden Kærlighed til Gud. I denne Tankegang ligger der ogsaa for den svage og anfægtede en Trøst, som Birgitta ofte vender tilbage til. Naar den fromme fristes af syndige Tanker, men strider imod, saa de ikke indgaar i Viljen, da skal han ikke fordømmes for dem, men de skal blive ham til Renselse og Krone, thi „enhver skal dømmes efter sin Samvittighed og Vilje“.

Idet Vægten lægges, ikke paa den udvortes gode Gerning, men paa *Sindelaget*, hvormed den gøres, ikke paa den enkelte gode Gerning, men paa Personligheden, som staar bagved, bliver *Viljens Overgivelse* et Hovedpunkt i det religiøse Liv. Allerede Brudetanken peger i denne Retning — Kristus giver sig selv som den himmelske Brudgom og fordrer til Gengæld selve Sjælen som sin Ejendom, Viljens fuldstændige Sammensmelten med hans. — „Du min Brud, gengæld mig, hvad du kan gengælde mig, bevar mig din Sjæl ren, thi jeg døde for den“. — „Gør min Vilje, saa skal dit Hjerte være i mit Hjerte og optændes af min Elskelighed“ . . . „Den, som attraar at komme til den eneste Gud, han bør have een Vilje og een Kærlighed med Gud alene“ . . . „Den aandelige Visdom er at overlade sin egen

Vilje til Gud og med hele sin Længsel og Handling fare efter det himmelske“. Ogsaa naar Birgitta ser tilbage paa sin egen aandelige Udvikling, betragter hun denne Viljens og Personlighedens Overgivelse som det afgørende. Da hun endnu tilhørte Verden (i hendes Ægteskabs første Aar), bestod hendes Gudsforhold kun deri, at hun takkede Gud for alle de gode Ting, han gav hende. Paa et mere fremskredent Standpunkt (Tiden efter Valfarten til St. Compostella) kunde hun begynde at forsage Verdens Lyst og gøre gode Gerninger; men det rette aandelige Liv begyndte først, da hun opgav sin egen Vilje og blev gjort til Guds Ejendom.

Saaledes er altsaa det personlige Forhold til Kristus den bærende Tanke for Birgitta, men dette Maal naas ikke blot gennem Følelselivets Inderliggørelse og Selvfordybelse, men først og fremmest gennem Viljens Overgivelse og etiske Lutring. Brudemystikken bliver da en frugtbar Jordbund for Selvopdragelsen og det virksomme Kærlighedsliv, som betones stærkt, dog kun naar de gode Gerninger virkelig til Grundvold har Sjælens Hengivelse til Gud.

Birgittas Hovedvaaben i Kristenlivets Kamp er, foruden Askesen, Bøn og Betragtning af den lidende Kristus. I hvilken Grad *Fordybelsen i Kristi Lidelse* indgik som regelmæssigt Led i hendes daglige religiøse Liv, kan sluttes af hendes Raad til andre — se f. Eks. Formaningen til Birger (S. 61). Og til Spanieren Gomez Albornoz, en af dem, der stod hende nærmest, skriver hun: „Ligeledes raader jeg dig til, at du ikke lader nogen Dag gaa hen, uden at du har en bestemt og fastsat Time til at fordybe dig i Tanken om Kristi hellige Saar og Lidelse. Og du skal betænke, min Søn, hvorledes selve den livsalige Jesus blev fanget og bundet, hudstrøget, spottet og saaret, tornekrønet, korsfæstet og naglet“ osv. Den realistiske Udmaling af Lidelsen er hyppig i hendes Aabenbaringer og Bønner — Træk for Træk skildres de indsunkne Kinder, de blege og blodige af Smerte fortrukne Lemmer. Kristi menneskelige Natur træder stærkt frem for den fromme Bevidsthed, der vil lide og føle med ham, og Fordybelsen i hans Lidelse virker Anger

over Synden, Beredvillighed til at følge ham efter, Kraft til at leve det nye aandelige Liv med den himmelske Brudgom, Kærlighed til Gud. „Du sande og levende Guds Søn“, beder Birgitta, „Jomfruens Søn, som med din egen Vilje levende kendte Naglerne gaa gennem dine Hænder og Fødder med største Beskhed, for min Sjæls Helses Skyld, værdiges, mildeste Jesus Kristus, at indgaa i mit Hjerte og stadfæstes deri med brændende Kærlighed“. „O, allersødeste Jesus, for din allerbeskeste Død og Pine, dit dyreste Blods Udgydelse beder jeg dig, at du vil saare mit Hjerte, at Syndsbedrøvelsens og Elskovens Taare maa være mit Brød Dag og Nat, og omvend mig helt til dig, at mit Hjerte maa være en evig Bolig for dig . . .“.

Birgittas *Bønner* giver overhovedet et godt Indblik i hendes religiøse Liv, fordi de kommer fra en kæmpende og brændende Sjæls Inderste; de viser navnlig den levende Syndsbevidsthed, som er udsprunget af hendes stærkt etiske Natur. Hendes daglige Bøn var en lang Lovsigelse over Kristus og Maria, afsluttet med følgende Ord: „Min Herre Gud, nu har jeg talet noget om dine og din Moders milde Gerninger. Nu vil jeg gerne med din Hjælp ihukomme mine Brud og utallige Synder, hvorledes jeg unyttigt har forspildt min Tid, uforstandigt anvendt min Ejendom, kødeligt elsket mine Venner og Frænder, og hvorledes jeg har skadet min Sjæl med Legemets Lyster og gjort andre Skade til Sjæl eller Legeme, Gods eller Ære, og hvorledes jeg har forbrudt mig mod den naadige Gud. Dette angrer jeg af hele mit Hjerte, og jeg vil gerne bedre det og aldrig mere gøre saaledes. Hjælp mig dertil, min rene Jomfru Maria! Amen“. I en Bøn til Maria hedder det: „Jeg ved, at om jeg ikke støttes af din Hjælp, kan jeg ikke styre mig selv, thi mit Legeme er som et utæmmet Dyr, som, hvis man ikke lægger Bidsel i dets Mund, løber alle de Steder hen, hvor det har haft sin Fornøjelse. Min Vilje er som en Fugl, som bestandig vil følge de flygtige Tanker og flyve bort med dem. Derfor beder jeg, at et Bidsel maa lægges paa mit Legeme, saa snart det vil løbe bort i nogen Ret-

ning, som mishager din Søn; og led det derhen, hvor det kan fuldbyrde din Søns Vilje. Læg ogsaa et Baand paa hin Fugl, som er min Vilje, at den ej maa flyve længere bort, end det behager din kære Søn“. — „Min Herre Jesus Kristus, jeg tror fuldt og fast, at ingen er saa syndig, at hans Bøn ej høres, om han beder dig om Hjælp til Syndebod. Da ved jeg intet, som saa rask udsletter Synder eller styrker de gode Gerninger, som det at komme til at elske dig over Sjæl og Legeme, Gods og Ære, Venner og Frænder og hele Verden. Finge jeg den Naade at elske dig, som jeg burde, da finge jeg ret Anger over mine Synder. Gør mit Hjerte brændende af din Kærligheds Ild, saa at alt det, som deri er dig imod, maa fejes bort som Aske i blæsende Storm“. Og hun anraaber Maria og alle Englene, Patriarker og Profeter, Apostle og Martyrer om at bede for sig — „at jeg maatte faa en saadan Kærlighed til ham, at alle mine Tanker, Ord og Gerninger maa blive efter hans velsignede Vilje“. — Skønt Birgitta udarbejdede Bønner saavel til Brug for sig selv og sin Orden som for sine Venner, holdt hun dog mest af Fadervor; da Gomez Albornoz engang havde bedt hende sende sig en Bøn, som han kunde bruge til daglig Andagt, svarede hun: „Jeg raader Eder, at I ingen Bøn læser hellere end Fadervor, som blev givet os af Jesu Kristi dyrebare Mund, selv om andre Bønner undertiden kan være nyttige til at vække en andægtig Følelse i Hjertet“.

Forhold til Mystikerne.

Kirkehistorisk set tilhører Birgitta *Mystikerne*, den Retning inden for Middelalderens Katolicisme, hvis Særkende er en Inderliggørelse og Aandeliggørelse af det religiøse Liv. Bevægelsen gaar tilbage til det 12. Aarhundredes Frankrig, til Bernhard af Clairvaux og Hugo af St. Victor. I det 13. Aarhundrede genfinder vi den hos „Brødrene af den frie Aand“ i Nederlandene, hos Tysklands hellige visionære Kvinder, Mechthilde af Magdeburg, Gertrud af Helfta m. fl., ligesom den

stærkt paavirkede begge Tiggermunkeordnerne. Sit Højdepunkt naar den i det 14. Aarhundrede, hos Eckhart, Suso og Tauler, hvis Hjemsted var Rhinegnene, hos Birgitta og hendes yngre samtidige, Katharina af Siena. I Slutningen af det 15. Aarhundrede levede endelig den italienske Dominikaner Savanarola. Heller ikke i sit Fædreland var Birgitta uden Forgængere; baade Ingrid af Skeninge (omtalt S. 38) og dennes samtidige, Petrus de Dacia, bærer Mystikkens Kendemærker. Begges Liv og Personlighed ligger dog i Dunkelhed, og deres Betydning kan ikke sammenlignes med Birgittas.

Birgitta er Mystiker, naar hun betoner Sjælens Forening med Kristus, billedligt udtrykt ved Brudetanken. Brudemystikken findes allerede i den hellige Bernhards Prædikener over Højsangen, og den dukker i Løbet af Middelalderen bestandig op paa ny, ofte ikklædt en rig og glødende Udtryksmaade. Sjælen iler som den jagede Hjort mod Kilden, som er Gud selv, stiger som en Ørn af Dalen mod Højden; da spørger Gud den: „Du jager fremad i brændende Kærlighed — hvad har du med til mig, min Dronning?“ Hun svarer: „Jeg kommer til dig med mit Klenodie, som er større end Bjergene, videre end Verden, dybere end Havet, højere end Skyerne, skønnere end Solen, mangfoldigere end Stjernerne, tungere end Jorden.“ „O du min Guddoms Afbillede, hvad hedder da dit Klenodie?“ — „Herre, det hedder mit Hjertes Lyst; jeg har undraget Verden den, nægtet al Skabningen den og beholdt den for mig selv. Men nu formaar jeg ikke mere at bære den: Herre, hvor skal jeg lægge den?“ — „Dit Hjertes Lyst skal du ej lægge noget andet Sted end i mit guddommelige Hjerter og mit menneskelige Bryst. Alene der skal du faa Trøst og min Aands Kys“*). Eller „Kærlighedens Vej“ beskrives. Træt af Angerens Nød og Bodens Møje længes Sjælen efter den elskede, og han hører hendes Røst, som han længe har ventet paa, og gaar hende i Møde. Forgæves søger Sanserne, i Angest for

*) Dette og det følgende Citat er taget fra Mechthilde af Magdeburgs Aabenbaringer.

Guddommens blændende Glans og luende Hede, at standse Bruden -- i alt andet foreslaar de hende at søge Vederkvælgelse: i Martyrernes Blod, Apostlenes Visdom, Englenes Salighed; men hun har kun nej til Svar — „Englenes Salighed indgiver mig kun Længsel, saa længe jeg ikke ser deres Herre, min Brudgom! Alle skabte Væsener har Gud givet at leve hver efter sin Natur — hvorledes skal jeg da kunne modstaa min?“ Saa viger Sanserne endelig tilbage, og den allerkæreste gaar ind til den allerskønneste i den syndeløse Guddoms hemmelige Kammer.

Ogsaa ved sin Betoning af Kristi lidende Kærlighed er Birgitta Mystiker. Allerede hos Bernhard af Clairvaux, Forfatter til Salmerne: „O Hoved højt forhaanet“ og „Hil dig Frelser og Forsoner“, er Lidelsestanken stærk, og den er Grundtonen i al senere Mystik. Betragtningen af Kristi Lidelse lærer Bruden at elske ham, giver Mod til at taale Askesens Smerte og Verdens Forfølgelse, „thi“, siger Mechthilde af Magdeburg, „der er en underlig, ædel, hellig Vej, som Gud selv har gaaet, at lide uskyldigt. Paa denne Vej glæder den Sjæl sig, som længes efter sin Gud“.

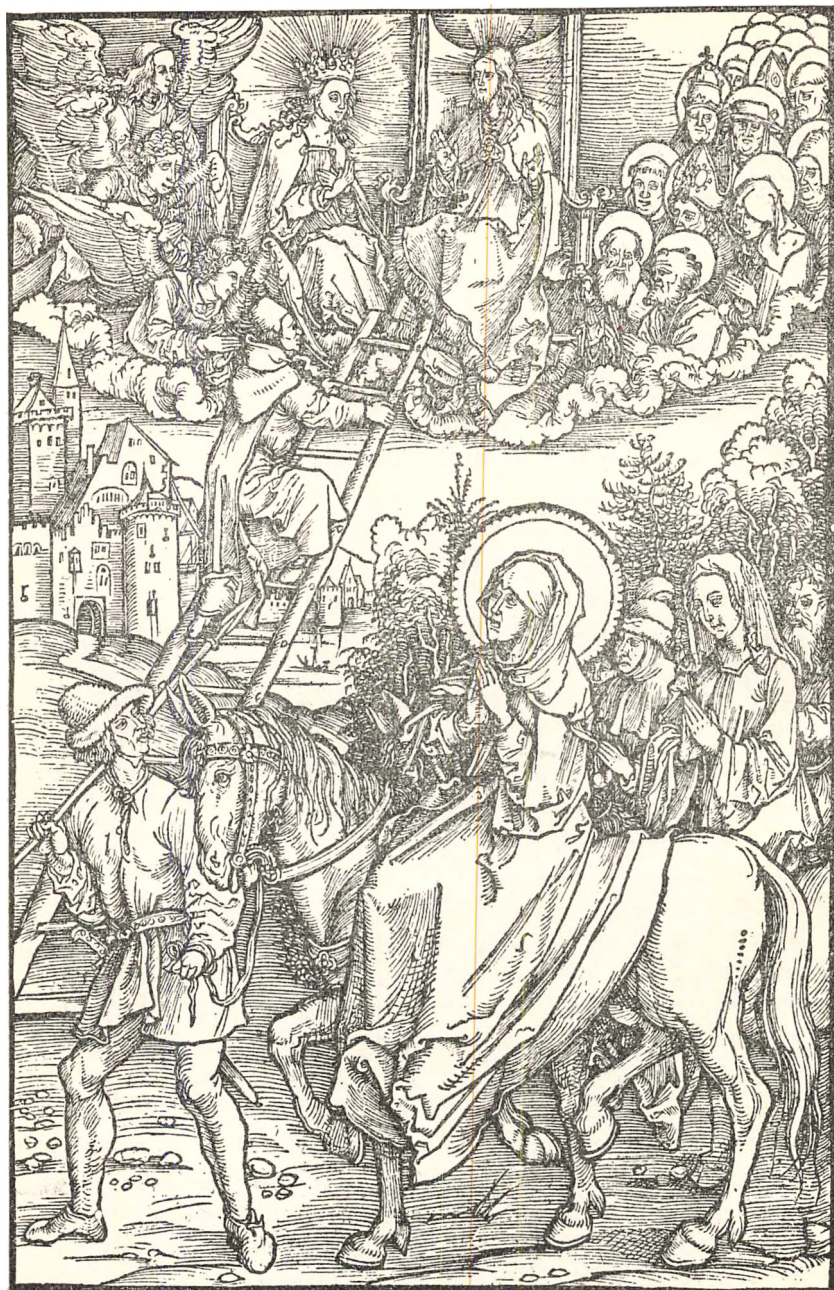
Betingelsen for Foreningen med Guddommen er, ifølge den mystiske Tankegang, saaledes som vi ogsaa har fundet den hos Birgitta, Egenviljens Opgivelse. Løsrevet fra alle jordiske Tings Mangfoldighed skal Viljen gennem den hellige Indadvendthed, gennem Sindets Renselse fra verdslige Billeder og Forestillinger og verdslige Begær finde sin Hvile i Gud alene.

Det mest iøjenfaldende Fællestræk for Mystikerne er *Visionsevnen*, saaledes som vi ogsaa har fundet den hos Birgitta. Indholdet af Birgittas Syner er altid Oplysninger, som paa ubegribelig Maade sendes hende fra Gud, Kristus, Jomfru Maria eller, sjældnere, en Helgen. Oftest bestaar Visionen blot i en saadan Indgivelse af et Tankeindhold — og kan altsaa kun i uegentlig Forstand kaldes et „Syn“ —, men undertiden ledsages den ogsaa af Billeder -- hun ser Kristus eller Maria for sig og hører dem tale, hun ser det

gamle og nye Testamentes Begivenheder foregaa for sit Blik, hun ser Synderens Straf i dette eller det tilkommende Liv, hun ser Scener, som hun fortolker allegorisk — en Urtegaard, en Vinhave, en forfalden Hytte osv. Disse Røster og Billeder fornemmer hun dog ikke med Sanserne — her er ikke eller i det mindste kun i enkelte Tilfælde, saaledes maaske naar det drejer sig om hendes Barndomssyner og om Synet af den dikterende Engel (se S. 71), Tale om Halucinationer; men hun „hører“ og „ser“ dem „i Aanden“ ved en direkte Indgivelse, som kun betegnes som Syn og Hørelse, fordi Sproget ikke har andre eller bedre Udtryk for det uforklarlige; tværtimod er Sanserne under Visionen sat ud af Virksomhed.

Den Hurtighed, hvormed selv den indholdsrigeste Aabenbaring foregik, dens Karakter af øjeblikkelig Indgivelse har Birgitta selv skildret med skarp Iagttagelsesevne. Da Kristus aabenbarede hende Ordensregelen, var det, siger hun, „som om man havde haft i et Kar en Mængde kostbare Ting af forskellig Slags og saa paa en Gang havde væltet dem ud af Karret, og derved En, som saa til, paa et Øjeblik skulde skelne hver enkelt af dem fra de andre, og de skulde blive inden i ham saa længe, at han kunde tage hver enkelt af dem op i sit Skød. Paa lignende Maade var det, da Jesus Kristus, som viste sig for mig, aabnede sine velsignede Læber og begyndte at tale; da stod straks, paa yderst kort Tid, alle denne Regels Artikler med alle de Ord, som indeholdes i dem, for mig, ikke som skrevne i et Brev, men paa hvad Maade det gik til, det ved alene han, fra hvem de hørtes paa saa underbar Maade, og gennem hvis forunderlige Kraft de kunde begribes og skelnes af min Sans, det ene fra det andet. Saa lang Tid forblev jeg derefter i dette Syn, indtil jeg med Kristi Naades Hjælp havde opsamlet alt i min Erindrings Skød“.

Af Birgittas Tilstand i disse Øjeblikke har vi flere Skildringer af Øjensvidner. Engang modtog hun en Aabenbaring paa en Rejse i Sverige. Bedst som hun, hensunken i Bøn, red hen ad Landevejen til Vadstena Kongsgaard, ser Ledsa-

Den hellige Birgitta til Hest ser i Aanden en Munk stige op til Himmelen og rette forvovne Spørgsmaal til Kristus. Originalen er et, rimeligvis fra A. Dürers Atelier stammende, Træsnit i Reuelationes Sancte Birgitte, Nürnberg, 1500.

gerne, hvorledes Hestens Tøjler slappes, Ansigtstrækkene forandres, faar et fjernt, aandsfraværende Udtryk, hun er ligesom „uden for sig selv“ og hører og ser intet af det nærværende. I denne Tilstand rider hun videre, indtil de nærmer sig Vadstena, og Ledsagerne vover at vække hende af Dvalen. Hun klager over at være blevet kaldt bort fra den liflige Tilstand og fortæller dem da, hvorledes hun har set Kristus paa Himmeltronen, Maria og alle Englene; fra Jord til Himmel gik en Stige, og midt paa den stod en Munk, en af Birgittas Bekendte, en lærd, men vantro Mand. Med heftige Lader forelagde han Kristus en lang Række spidsfindige og besnærende Spørgsmaal, som denne besvarede med stor Mildhed. Efter at være kommet til Vadstena nedskrev Birgitta Aabenbaringen, af hvilken hvert Ord stod saa tydeligt i hendes Erindring, som var de hugget i en Marmortavle, og Munkens Spørgsmaal tillige med Kristi Svar udgjorde senere hele 5. Bog af hendes Aabenbaringer.

Ogsaa Birgitta selv har oftere beskrevet sin Tilstand under Aabenbaringen: „O kæreste, allermildeste Gud, underbart for alle er det, som du har gjort med mig. Thi, naar det behager dig, dysser du mit Legeme i Søvn, ikke i en legemlig Søvn, men i en aandelig Hvile. Men min Sjæl opvækker du da ligesom af en Søvn til at se, høre og kendè aandeligt. O Herre Gud, hvor lifligt er ikke din Munds Ord! Det synes mig, hver Gang jeg hører din Aands Ord, at min Sjæl sluger dem med en Fornemmelse af uudsigelig Liflighed som den kosteligste Føde, som synes at gaa ned i mit legemlige Hjerte med stor Glæde og uudsigelig Husvalelse. Underligt synes det dog at være, at jeg, naar jeg hører dine Ord, bliver baade mæt og hungrig; mæt, fordi intet andet da behager mig uden dem — hungrig fordi min Attraa efter dem bestandig øges“. Om sin Tilstand efter den Vision, hvorved Klosterregelen aabenbares for hende, fortæller hun: „Men efter dette Syn var mit Hjerte opfyldt af en saadan Glød og en saadan Jubel, at det ej kunde blive fuldere, om jeg skulde blive i Live, uden det da var bristet af Glæde. Som en Boble overfyldt med Luft var mit Hjerte i flere Dage,

indtil jeg havde aabenbaret og opregnet alle denne Regels Artikler for en Munk og Guds Ven (o: Prior Peter), som nedskrev alt dette“.

Her er *Ekstasens* sædvanlige Kendetegn — Svækkelse af Legemets Kræfter, saa Tilstanden føles som en Dvale, medens Sjælens Evner vinder i Intensitet, og Hjertet fyldes med Jubel. Dog hører vi ikke noget om de stærkt sygelige Symptomer, som ofte ledsagede de fromme Kvinders aandelige Erfaringer — Krampetrækninger, Lammelser af hele Kroppen, der kan vare Dage og Nætter, høje Raab og Skrig eller Maalløshed. Birgitta havde et stærkt Helbred og gør ogsaa et aandelig sundt Indtryk. Heller ikke synes hun at have dyrket den ekstatiske Tilstand vilkaarligt, som Tilfældet var med mange Mystikere, der ligefrem har givet Anvisning paa, hvorledes man ved systematiske Øvelser — Askese, Tankens Koncentration om et bestemt religiøst Emne f. Eks. den lidende Kristus — Trin for Trin kan naa til det højeste, den aandelige Henrykkelse. Skønt Birgitta kender Ekstasen, er den aldrig Maalet for hende. Naar hun koncentrerer Sind og Tanker om en Sag, er det, fordi hun vil have Oplysning fra Gud om dette bestemte Anliggende, ikke fordi hun vil opnaa en saadan særlig Følelses- eller Stemnings-tilstand. Oftest (se f. Eks. S. 46 og 64) er hendes Visioner Svar paa Bøn for hende selv eller andre, saaledes som Tilfældet var med hendes første egentlige Vision, Kaldelsesvisionen. Idet hun er optaget af dette eller hint Spørgsmaal og i Bønnen samler hele sin Sjæl derom, faar hun pludselig Svar, Lys for Forstanden, Ledelse for Samvittigheden, og det med en saadan Vished og Myndighed, at hun kun kan kalde det nye Lys en guddommelig Inspiration. Set fra denne Side bliver Visionen saaledes kun et Led i Rækken af hendes religiøse Erfaringer.

Indholdet af Birgittas Aabenbaringer er da en Meddelelse fra Gud, udtrykt i en tydelig Tankerække —, som dog paa den anden Side staar i for nær Sammenhæng med den enkelte historiske Situation, med det bestemte Anliggende, hvormom hun har søgt Raad, til at faa Karakter af en op-

byggelig Afhandling, af en moralsk Traktat. Skønt Ekstasen i det mindste undertiden ledsager hendes Visioner, er den, som vi saa, aldrig Hovedsagen for hende. Herved adskiller hun sig fra mange, navnlig tyske, Mystikere, for hvem den billedløse Skuen, den udsigelige Hensynken i Guddommens Væsen er det højeste Maal, saa at alle andre Sider af det religiøse Liv — Samlivet med Kristus som Brudgommen, Betragtningen af den lidende Kristus, Askesen — kun er Midler herfor, Trin undervejs. Til Grund for den ivrige Stræben efter at naa Beskuelsens Højde ligger den Betragtning, der bag den historiske Kristus, bag den levende aabenbarede Gud, søger tilbage til Mysteriet, til den over alle menneskelige Begreber og Forestillinger ophøjede Guddom, fra hvem alt er udstrømmet, og til hvem alt skal vende tilbage. Gud er det eneste, der virkelig er til, siger Eckhart. Søger du Gud og noget andet foruden ham, da finder du ham ikke; men søger du Gud *alene*, da finder du den hele Verden hos ham. Mennesket skal betænke Sjælens Adel, og at Guddommen er dens Fødeland; førend jeg blev Jeg, var jeg født i Guddommen. — Det er ikke de enkelte Egenskaber, vi skal søge hos Gud. Viljen kan lade sig nøje med Guds Godhed, men Fornuften finder hverken Hvile i Godhed eller Visdom eller Sandhed. Den vil Gud, som han er Marven, af hvilken Godhed udflyder, den vil ham som Kernen, af hvilken Godhed fremspirer, den vil ham som Roden, hvoraf Godhed fremblomstrer. Den trænger ind til Grunden, af hvilken Godhed og Sandhed frembryder, og tager dem i Begyndelsen, førend de endnu har faaet deres Navne. Den vil kun den rene Gud, som han er i sig selv, naar Godhed og alle Navne er aflagt som Klædebon. — Alle Valfarter er efter denne Tankegang overflødige, thi Sjælen er det eneste Sted, hvor Kristus skal søges. Den fromme skal ikke lægge Vægt paa Askese eller Bodsøvelser, men paa den indre Genoplevelse af Kristi Lidelse. Et Hovedmiddel til Erkendelse af dette Guddommens Væsen, der er løst fra alle menneskelige Egenskaber og Bestemmelser, er, som vi har set, Indøvelse af den ekstatiske

Tilstand, den rene Skuen, i hvilken Sjælen løses fra Omgivelserne og, hensunket i Gud, føler sig som Gnisten i Ilden, som Fisken i Vandet, som Bruden i Brudgommens Favn.

I Virkeligheden er hele denne Tankegang, som udgør det *teoretiske* Grundlag for al middelalderlig Mystik, en Arv fra den græske nyplatoniske Filosofi, hvorfor den ogsaa har faaet Navnet den *areopagitiske Mystik* (efter de nyplatoniske Skrifter, der, med Urette, er blevet tillagt Dionysius Areopagita, Apostlen Paulus's samtidige). Iklædt et kristeligt Klædebon finder vi den hos Hugo af St. Victor, hos Mechthilde af Magdeburg (se S. 87—88), hos Petrus de Dacia og, mest udpræget, hos Eckhart og hans Disciple, Suso og Tauler. Hvor dybsindigt og poetisk et Udtryk de areopagitiske Tanker end kan antage — navnlig hos Mechthilde og Eckhart —, har de dog ofte virket svækkende og forvirrende paa det mystiske Fromhedsliv ved at udslette Forskellen mellem Gud og Mennesker og ved at stille Virkeligheden i Skygge af Mysteriet, saa at den historiske Kristus fortrænges af den mystiske Guddom, de enkelte opnaelige etiske Dyder af „den ene“ Dyd, Dydens Mysterium.

I jo højere Grad Mystikken derfor, navnlig siden Frants af Assisi, har forstaaet at frigøre sig for denne Tankegangs Herredømme, des større er dens religiøse Værd blevet, des mere har den nærmet sig Reformationens Ideer, ved hvilke Kristendommens personlig-etiske Side vinder Overhaand. Det er da karakteristisk for Birgitta, at de areopagitiske Tanker overhovedet ikke findes hos hende — saa lidt som hos Katharina af Siena og Savonarola —, og i Sammenhæng hermed faar hendes religiøse Hovedtanker ogsaa deres særlige Farve. Hun er fortrolig med Brudemystikkens Billede, men til Forskel fra mange andre Mystikere (sammenlign Citaterne S. 80 og S. 87) dvæler hun kun kort ved Udmalingen af Samlivets Sødme, medens de etiske Forpligtelser, der følger med Brudens Kald, skildres vidtløftigt og Gang paa Gang. Viljens Opgivelse betyder hos de spekulative Mystikere ofte blot en Forberedelse for den rene Skuen af Guddommens

Enhed, en Afdøen fra Sanserne, en Løsrivelse fra al Fænomenernes Mangfoldighed, ogsaa fra Ens eget Forestillings- og Følelsesliv; Maalet er da den fuldstændige Passivitet. Hos Birgitta faar Viljesopgivelsen derimod et positivt etisk Indhold. Gennem den fuldstændige Opgivelse af Egenviljen opstaar en lutret Vilje, hvis Maal er, at „alle mine Tanker, Ord og Gerninger maa blive efter hans velsignede Vilje“, en Vilje, der vil Kristi Efterfølgelse og det virksomme Kærlighedsliv. Samme Præg har hendes Bønner (Se S. 85). Hvad hun beder om, er ikke Beskuelsens salige følelsesfyldte Erfaringer, det er om større Syndsbevidsthed, om Tilgivelse af Synderne, om Kærlighed til Gud, om Kraft til gode Gerninger.

Birgitta hører saaledes, ved sin Betoning af det religiøse Livs personlig-etiske Side, til den Retning inden for Mysticismen, som peger frem imod Reformationen. En Forstærkelse af det etiske Krav, som vi har set saa levende hos hende, en Uddybelse af Syndsbevidstheden førte Munken i Erfurt til at søge Grundvolden uden for sig selv, ikke i Kærligheden til Gud, som er Middelalderens Hovedtanke, men i Guds Kærlighed, ikke i den mystiske „Kristus i os“, men i „Kristus for os“. Herved faar først Mystikkens Tanker — om det personlige Samliv med Kristus, om Kristi Lidelse, om Viljens Opgivelse — deres rette Jordbund. Men hertil naaede Birgitta ikke, eller i det mindste kun i Øjeblikke. Vi finder vel hist og her fuldstændig reformatoriske Udtalelser af hende, om Gerningernes Utilstrækkelighed om Askesen, om Troens Betydning, men Hovedsynspunktet er det katolske. Klarest ses dette ved en Betragtning af Lidelsestankens Betydning for hende. Beskuelsen af den korsfæstede Frelser er vel ikke for hende som for de spekulative Mystikere først og fremmest et Middel til at opnaa Ekstasens Sødme eller dens salighedsfyldte Smerte — den, der til Tider endog mærker den fromme legemligt med Stigmatiseringens Tegn paa Hænder og Fødder. Birgitta søger Mod til selv at gaa Lidelsens Vej, ogsaa den selvvalgte, Askesens. Eller Beskuelsen vækker Anger, Frygt for at be-

drøve Kristus, Kærlighed, Lydighed (se Bønnerne S. 85). Men den simple Tanke: Kristus led og døde for os, og Kristendommen bestaar i Tro herpaa, finder vi ikke hos hende eller i det mindste kun som en Betragtning mellem mange andre. Derfor vinder hun sjælden fuld Fred og Klarhed. Der findes vel Udtryk for en fast Fortrøstning i hendes Aabenbaringer og Bønner, men som Regel har dog de kæmpende og lidende Følelser Overtaget — Syndsfølelse, Anger, Higen efter at naa det uopnaaelige. Der er en bestandig Uro og Strid, som, navnlig i den katolske Tid, ofte kan være stærkest hos de bedste. — Og derfor blev det Maal, Birgitta satte for sit Livs Virksomhed, ikke en Fornyelse af Evangeliets Forkyndelse, men Grundlæggelsen af en ny Klosterorden ved Siden af de mange tidligere.

Kaldelsesbevidsthed.

Vi har i den foregaaende Skildring set, i hvilken Grad Birgittas personlige religiøse Liv paa alle Punkter beherskedes af hendes stærke etiske Sans, hvorledes Brudens Lykke træder i Skygge for Brudens Pligter. Det etiske Krav rettedes ikke blot mod Selvopdragelse, men ogsaa, og med den største Styrke, mod Arbejdet for andre. Ved den Aabenbaring, der lige efter Ulfs Død begyndte det nye Tidsrum i hendes Liv, fik hun ikke blot Klarhed over sit personlige Gudsforhold — hun er Kristi Brud — men hun fik ogsaa anvist sit særlige Kald, at være Guds „Talerør“ (se S. 43). Vi ved, at hun tog Kaldet op. Hele den foregaaende Skildring af hendes Liv er ikke andet end en Fortælling herom. Hun tog sin Visionsevne i Kaldets Tjeneste og bragte det Budskab, Gud aabenbarede hende, til sine nærmeste, sine Standsfæller, sin Konge og sit Folk, til Pave, Kejser og fremmede Fyrster; til hele Kristenheden, til den enkelte som til Slægten.

Ogsaa hos andre Mystikere findes Kaldelsesbevidstheden i Forbindelse med den stærke etiske Sans. Bevidstheden om at have modtaget en særlig Mission af Gud fører dem, halvt mod deres Vilje, fra Beskuelsens salige Stilhed ud i

Verdensbegivenhedernes Larm. Det gælder Mechthilde af Magdeburg, Katharina af Siena og allermost den, som Birgitta staar nærmest af dem alle, Savanarola. Han føler Guds Ord brænde i sig, saa han maa tale, skønt han helst tav. En indre Kraft driver ham ud paa det dybe Hav, medens han længes efter Kontemplationens stille Havn. Og hans flammende Bodsprædiken ryster selv det skønhedsberuste, nydelseslystne Florents. Han opnaar en Stilling, som kun kan sammenlignes med de gammeltestamentlige Profeters. Han giver Florents en Forfatning, som stemmer med hans religiøse Anskuelse, og Byen erklærer Kristus for Konge. Efter fire Aars Herredømme brændes Savanarola, efter Pavens Anstiftelse, paa Baalet.

Ogsaa Birgitta har følt Ængstelse ved Kaldelsen. Der er Øjeblikke, hvor alt synes hende som en Drøm. Naar Verden faar for megen Magt over Sindet, da bliver alt forventt; da ser hun bedst de Ting, som dog i Virkeligheden er fjerne, thi Sjælen kan ikke føre dem bort med sig — Himlen og Jorden med Stene og Malme, Planter og Dyr —, medens hun ikke kan se de Ting, som i Virkeligheden er hende nærmest, „de Ting, som jeg faar enten af Helligaandens Indskydelse eller Djævelens Fristelse.“ Naar Øjet blændes af Lyset fra alt det timelige — som dog i Virkeligheden kun er Mørke —, da bliver den aandelige Erfaring saa underlig uvirkelig, saa hun maa klage til Jomfru Maria: „Det synes mig, som om jeg stod paa Tærskelen mellem to Stuer, af hvilke den ene er meget lys, den anden aldeles mørk. Men naar jeg vender Øjnene mod den mørke Stue, synes alt det, som jeg saa i den lyse, mig at være som en Drøm om Natten.“ — Og selv om Synerne er virkelige, kunde de jo stamme ikke fra Gud, men fra Djævelen, thi „det Menneske er ikke til, som ej har noget enten af Helligaandens Indskydelse eller af Djævelens Fristelse“ — der ligger en hel Livsanskuelse gemt i disse Ord.

For saadanne Tanker faar hun dog Fred, dels ved Samtale med sine gejstlige Raadgivere, dels ved en Prøvelse af selve Aabenbarings Indhold, hvorved dens guddommelige

Oprindelse vises. Kun sjældnen dukker Tvivlen op, det almindelige hos hende er tværtimod en urokelig Vished om, at Gud taler til hende. Men ofte føler hun sig tynget af Opgavens Storhed. Hun spørger Kristus, hvorfor han har udvalgt en saa uværdig, og han svarer hende ved Lignelser. Han er som en mægtig Konge, der har modtaget forskellige Mønter af Guld, Sølv og Kobber og lader dem omsmelte til Kroner og Ringe, til Kar og Bægere, til Kedler og Pander. Saaledes gør ogsaa han, hvad ham behager, ved sine Venners Hjerter, som de skænke ham. Og skønt nogle har mere Forstand og andre mindre, „anvender jeg dem dog, naar de give mig deres Hjerte, nogle til eet, andre til et andet, men alle til min Ære og Hæder.“ Eller: han er som en stor Vingaardsherre, der har forskellige Slags Vin, og som undertiden foretrækker den middelmaadige og lettere Vin for den bedre og stærkere. „Saaledes har jeg gjort med dig. Jeg har mange Venner, hvis Liv er mig sødere end Honning, behageligere end al Vin, klarere for mit Aasyn end Solen. Dog udvalgte jeg dig i min Aand, fordi det behagede mig saaledes, ikke fordi du er bedre eller saa god som de eller har Fortjenester større end deres, men fordi jeg vilde det saa, jeg, som gør uvise til vise og Syndere retfærdige. Ej heller foragter jeg dem, fordi jeg har gjort saadan Naade mod dig. Derfor ydmyg dig i alt og vær ikke urolig, undtagen over dine Synder.“ Derfor skal hun tale, uden Hovmod, men ogsaa uden Menneskefrygt. „Du, som hører og ser aandelige Ting, skal ej tie, fordi du lastes, og ej tale, fordi du roses af Menneskene, og ej ræddes, fordi mine Ord, som aabenbares dig, forsmaas og ikke straks opfyldes.“

Saa tager Birgitta da Kaldelsen op. Hun føler Spændingen mellem Opgavens Storhed og sin egen Ringhed; vi har i det foregaaende set, hvorledes hun ofte ligesom viger angst tilbage, naar nogen kommer til hende med Bøn om Hjælp — hun er en uvidende Kvinde, en uværdig Synderinde (se S. 64), hun er „en fattig Løber, der bringer en stor Herres Brev.“ Men er end Løberen fattig, er Budskabet dog fra den store Herre, og som de gammeltestamentlige Profeters

„Saa siger Herren . . .“, klinger Birgittas staaende Indledningsord til de enkelte Aabenbaringer — „Kristus taler . . .“, „Guds Søn sagde til Bruden . . .“ o. l. Denne Bevidsthed giver hende den Myndighed og glødende Nidkærhed, hvormed hun optræder, selv over for de største og mægtigste, i Stockholm som i Rom, i Neapel og paa Cypren — hele hendes Liv er jo i Virkeligheden en Række af Eksempler herpaa.

Hun har ikke, saa lidt som andre „Profeter“, hvem Gud har givet en særlig Kaldelse, ringe Tanker om sin Opgave. Hun ser den i Verdenshistoriens Sammenhæng — det er i den store Kamp mellem gode og onde Magter, der varer gennem Tiderne, at hun er kaldet til at deltage. De tre Verdensaldre sammenlignes med Delene af et Skib. Forstavnen er det gamle Testaments Tid, Skibets mellemste Del er den Tid, der indledes med Kristi Komme, Agterstavnen er den tredje Tid, som er begyndt nu, da Herrens Lidelse næsten er glemt; i denne er det, at Herren har sendt sit Budskab til Verden gennem hende. Det er ikke en ny Lære, hun har at bringe. Hun skal pege paa det Lys, der er fordunklet, for at „Guds Kærlighed maa fornyes i Verden og ikke længere glemmes eller foragtes.“ Thi Styrmandene — de, der har den timelige og aandelige Magt — kaste sig ud i Verdens Storme — Hovmodets, Begærlighedens og Urenhedens — saa at utallige forgaa uden at naa den gode Havn. Det er da Guds Venners Opgave at pege paa Salighedens Vej, som er glemt, at gyde Varme i de kolde Hjerter, paa ny at vise Guds Vilje.

Oftest har Budskabet en bestemt praktisk Opgave at anvise, Guds Vilje med ham eller hende i den foreliggende Situation. Aabenbaringerne til Magnus Eriksson er fulde af Formaninger, baade for hans personlige Liv og for Regeringens Førelse. Hr. Bjørn (se S. 46) skal tilbagegive sit uretmæssigt erhvervede Gods, Paven skal komme til Rom, Neapels Folk skal aflægge sin uhøviske Klædedragt og behandle sine Slaver bedre osv. osv. Med Befalingen følger en Oplysning om, hvad der vil ske, hvis Guds Befaling gennem

hendes Mund adlydes eller ikke adlydes — et Løfte om Belønning eller en Trudsel om Straf. De foregaaende Citater af Aabenbaringerne — til Sveriges Stormænd, til Paverne, til Dronning Johanna osv. — giver nok af Eksempler herpaa. Birgitta er da Profetinde, og da Profetier alle Dage har haft Magt over Mængdens Sind, er det især herved, at hun vandt europæisk Ry i Eftertiden. Hendes Spaadomme spredtes i Afskrifter og paa Tryk, i Tiggermunkenes Prædikener, i Reformatorerens Stridsskrifter. Ofte fik hendes Ord Bekræftelse af Virkeligheden. De svenske Ridderes skønne Legemer (S. 49) hærgedes faa Aar efter hendes Profeti af den sorte Død; det gik, som hun havde sagt — „hvor Tusind var, skal knap Hundrede blive tilbage, og Husene skal blive uden Indbyggere.“ Urban V (s. S. 71) døde i Avignon fire Maaneder efter, at hun i Montefiascone havde forkyndt ham, at Guds Slag vilde ramme ham, hvis han forlod Italien. Dronning Johanna af Neapel fik en ond Død for Snigmorderhaand. Paa Cypren blev Hertug Johannes snigmyrdet paa Enkedronningens Befaling, Riget ødelagdes af indre og ydre Splid og blev et Bytte for Tyrkerne.

Den profetiske Evne var hos Birgitta knyttet til hendes hele stærkt etiske Syn paa Begivenhederne — saadan vil det ske, thi saadan maa det ifølge Guds Retfærdighed eller Barmhjertighed ske. Det Lys, som Visionen har kastet over den Sag, om hvilken hun i Bønnen har samlet sit Sind, breder sig, i Kraft af hendes Tro paa en retfærdig Ordning, ogsaa til Fremtiden. Derfor griber hun ofte rigtigt i sine Intuitioner, udsprungne som de er af en alvorlig og brændende Sjæls Fordybelse i et Samvittighedsspørgsmaal.

Som Brudetanken saaledes blev ogsaa Kaldelsesbevidstheden en etisk Drivkraft for Birgitta. „Vogt paa dit Hjerte, at din Hensigt maa være god, thi gennem dig skulle Guds Ord spredes til andre“, siges det til hende. — Særligt vil Gud virke gennem hende ved Ordensstiftelsen, den nye Vinggaard, som han vil plante, og til hvilken det er overdraget hende at bære de unge Planter „Derfor bør du, som skal bære Planterne, være beredt og aarvaagen til at mod-

tage dem, stærk og udholdende til at bære dem, tro og forsigtig til at bevare dem, at ikke Djævelen skal bedrage dig . . . Staa derfor fast og elsk mig af hele dit Hjerte! Fly alt Hovmod og iagttag al Ydmyghed, bevar din Mund og alle dine Lemmer til min Ære. Lyd mine Forskrifter; ransag hver Stund din Samvittighed, hvor meget og paa hvad Maade du forser dig; rejs dig straks op til mig, om du falder. Agt ej Verdens Ære eller dens Venner, thi naar du har mig, skal alt blive dig lifligt. Og naar du fuldkommeligen elsker mig, skal alt uden for mig, det som Verden tilhører, blive dig besk som Edder.“

Personlighed.

Birgittas Udvikling viser en ret klar Sammenhæng. Barne- net paa Finsta, hos hvem det aandelige Liv tager Form af Syner, saa levende, at hun aldrig glemte dem siden, er beslægtet med den gamle Kvinde i Rom, hvis længselsfulde Ansigt i Dødsøjeblikket er rettet mod den sidste Aabenbaring af Frelseren. Ægteskabsaarene — Livet som Ridderfrue paa Ulfåsa, som Moder til en talrig Børneflok, optaget af Husmoderens mange Hverv, af det nære Samkvem med Slægt og Venner, ja, med Kongens Hof — danner en Afbrydelse, men Forbindelsen er aldrig afbrudt; mere og mere Magt faar det religiøse Krav, og den store aandelige Oplevelse efter Ulfs Død har vel Krisens Karakter, men er dog forberedt ved længere Tids indre Vækst. Ved dette Gennembrud faar Birgittas religiøse Liv, og dermed hendes hele Menneskeliv, sin afgørende Retning, og samtidig synes den nu mer end fyrreogtyveaarige Kvinde at være naaet til fuld aandelig Udvikling. Hendes Ideer og Virkemaade antager deres endelige Form og paavirkes end ikke af den gennemgribende Forandring i Sted og Omgivelser, som indtræder seks Aar senere, da hun forlader Sverige. Aabenbaringerne giver det samme Billede, hvad enten de stammer fra Alvastra eller fra en af Sydens Stæder. Allerede i Sverige skyldtes den væsentligste Paavirkning, hun modtog ude fra, en europæisk dannet Mand som Matthias, og hendes Ord er rettede saavel

mod europæiske som mod særlig svenske Tilstande. Midaldalderen kender ikke en senere Tids nationale og religiøse Skillelinier — for Geniet og Helgenen var der, som man har sagt netop med Henblik paa Birgitta, ingen Grænser.

Og et middelalderligt Menneske var Birgitta i sin hele Tænkemaade og Levevis, i sin Tro paa Pavedømmet, i sin Beundring for Ridderlighedens Ideal, for Munkens Askese; et Barn af sin Tid, naar hun hudfletter sit Legeme og vandrer fra Helligdom til Helligdom, tavs, med nedslagne Øjne, i Lydighed mod Skriftefaderen; en middelalderlig Mystiker, naar hun gribes af Ekstasen og hører og ser „aandeligt“, hører Gud tale til sig om det evige, ser de lønlige Ting, som er skjult i Fremtiden. Intet Under da, at hun, Seersken med den stærke Begejstring for Kirkens Idealer, blev optaget blandt Kirkens Helgener. Og i Tidens Løb klædte Helgenlegenden hende i sin vedtægtsmæssige Dragt, udstyrede hende med de Dyder og Mirakler, som en ret Helgeninde bør have, og som er ens for alle. Men takket være Birgittas varme, levende Menneskelighed skinner hendes egne Træk dog igennem Masken, og i sine Aabenbaringer taler hun endnu til os uden Forklædning.

Mange Træk er iøjnefaldende — de stærke Følelser, Evnen til at lade sig rive med af flammende Vrede, af Begejstring, af Længsel; det strenge Krav om Retfærdighed; det ubetvingelige Mod, den hensynsløse Dristighed i Fremtræden; den stærke Vilje, Evnen og Lysten til at herske, som fulgte hende overalt, over for Familiens snævrere Kreds som under større Forhold. Men man vil ikke give alle disse Træk deres rette Plads i Birgittas aandelige Fysiognomi, hvis man ikke husker paa, i hvilken Grad hun selv havde stillet dem i Guds Tjeneste, i hvilken Grad hendes religiøs-etiske Sans gennemstrømmede hendes hele Væsen. De stærke Følelser er omformet til Harme over for Guds Modstandere, til Selvhengivelsens Inderlighed, til Lidenskab i Bønnen; Viljen er lutret, Strengheden er Nidkærhed for Guds Sag, Mødet Mod til at gaa hans Ærinde. Den Fare for en — naturligvis ubevidst — Forveksling af Guds og sin egen Vilje, af Guds

og sin egen Sag, som truer enhver i samme Stilling, har Birgitta vel ikke helt undgaet. Men som Helhed holder en Bedømmelse af denne Art ikke Stik over for hende. Det er ikke saaledes, at hun lever i en religiøs Illusion, medens det i Virkeligheden er sin egen Ærgerrighed og Herskesyge, hun tjener. Det er netop Kampen mod Selvet, der gennemtrænger hendes religiøse Liv — Følelsen af egen Intethed, Syndsbevidstheden, Egenviljens Overgivelse —, og det mystiske Følelsesliv stilles hos hende i Skygge af Brudens Arbejde for at naa Ydmyghedens, Renhedens, den tjenende Kærligheds Ideal. Under denne Kamp har hun haft noget at kæmpe imod, — hvor meget kan det være vanskeligt at afgøre. Naar vi kender Birgittas Syn paa de medfødte „kødelige“ Følelser og Lidenskaber og ved, at hun, som kunde være haard mod andre, dog var haardest mod sig selv, kan vi kun med Varsomhed benytte hendes egne Selvbekendelser — om det kolde Hjerte, de kødelige Begæringer o. l. —, udsprungne som de er af en ængstet Sjæls aarvaagne Selvransagelser. Paa sikrere Grund er vi, naar vi, som ofte er Tilfældet, ser hendes Billede uvilkaarligt tegne sig gennem hendes Ord — ogsaa naar hun optræder som Guds Profet. Vi ser da, at hun har kunnet være heftig — Aabenbaringerne viser til fulde, at der var Ild i hende, og at hun ikke manglede Ord, maaske heller ikke paa urette Sted. Hun har kunnet være haard i sin Dom, utaalsom over for Modstand, stolt, ja undertiden fristet til Hovmod. Men der er ingen Tvivl om, at Kampen er taget op med de naturlige Lidenskaber, „den utæmmede Fole“, „den vilde Fugl“. Hendes religiøse Liv bestod netop af en Række saadanne Kampe; de fortsattes endnu i hendes Alderdom, da Anfægtelserne syntes hende heftigere end nogen Sinde. Hun hørte til de Karakterer, hvis moralske Styrke er vundet ved Sejr over virksomme modstridende Kræfter, og som herved i Værdi og Spændkraft ofte har et Plus fremfor dem, hos hvem Sejren har været mindre dyrekøbt.

I Forlængelse af det samme etiske Krav, der rejser Selvopdragelsens Kamp i hende, ligger, som vi har set, ogsaa

hendes Virksomhed udadtil, hendes profetiske Bevidsthed. Hun oprøres ved at se det onde i Verden, hun føler sig kaldet af Gud til at kæmpe derimod. Idet hun optræder som Guds Sendebud, befries hun naturligvis ikke for sine særlige menneskelige Skrøbeligheder, men hendes Tro paa sin Mission er dog sand og ægte, og hendes Virksomhed er ingeniunde inderst inde en Tjenen af egne Formaal. Vel havde hun medfødte Egenskaber, der maatte gøre det naturligt for hende at tage et saadant Arbejde op — vi har talt om hendes Handlekraft, hendes Mod, hendes Evne til at herske. Men det væsentlige er dog dette, at hun føler Guds Vilje over sig. Og de naturlige Følelser har vist lige saa ofte stridt imod som tilskyndet, naar den fattige Løber skulde bringe den store Herres Brev. Vi kender Aabenbaringernes stolte, nidkære Ord, ofte saa knusende, saa ubetingede i deres Dom; de er talt i de Øjeblikke, da Inspirationen helt havde Magten over hende, da hun var Guds Talerør og intet andet. Men vi kan kun skimte den Kamp, Angest og Selvprøvelse, der er gaaet forud; dog har den været der, selv Aabenbaringerne giver et lille Indblik deri. Naar hun veg tilbage for den, der paakaldte hendes Hjælp, naar hun grædende kaldte sig en uværdig Synderinde, var det ikke en paataget Ydmyghed, men fuld Alvor.

Hos Birgitta — som hos enhver ægte Profet — finder vi da en kæmpende og bevæget Sjæl bag Bodsprædikantens strænge Aasyn. Ogsaa andre Træk giver Fysiognomiet større Mangfoldighed og Menneskelighed. Hun var vel en Drømmer, en Fjerntseer. Det aandelige Liv er ikke blot den egentlige Virkelighed for hende — „de Ting er mig nærmest, som jeg faar enten af Djævelens Fristelse eller Helligaandens Indskydelse“, — men det har, i Synerne, antaget en Skikkelse, som vi har vanskeligt ved i Praksis at gøre os fortrolige med, selv om en teoretisk Forklaring ikke er umulig. Ekstasen kan komme over hende, bedst som hun rider hen ad en Landevej i Vestergötland. Eller hun kan i Rom hver Morgen en Tid lang sætte sig hen til Vinduet med sit Skrivetøj for at nedskrive, hvad Engelen dikterer hende. Men, ved Siden

af at være en Seerske, er Birgitta tillige et Menneske med en sund Virkelighedssans, der er stærk nok til ogsaa at præge hendes visionære Tilstande. Vi har set, i hvor nær Forbindelse Aabenbaringerne staar med Virkeligheden, med levende Mennesker og faktiske Begivenheder, hvorledes det er, ikke Henrykkelsestilstanden, men Forkyndelsen af Guds Vilje i den foreliggende Sag, der er Maalet for hende. De Krav, hun stiller til sig selv og andre, er da heller ikke uopnaaelige, selv om de kan være strenge. Magnus Eriks-son skal bygge hendes Kloster, Paven skal vende tilbage til Rom — det er ikke højtflyvende Fremtidsfantasier. Snarere er hendes Idealer for bundne af Fortiden, men den historiske Virkeligheds Grund har de i alle Tilfælde under sig.

Et kvindeligt, sundt og praktisk Blik er overhovedet særegent for hendes Syn paa mange Forhold — se f. Eks. hendes Raad til Kong Magnus (S. 52), hendes Syn paa Askesen, hendes Forkærlighed for den tapre Ridder og den virksomme Konge (S. 50), frem for den beskuende Munk. Hun kan end-ogsaa vise en vis Opportunisme, en Lempen sig efter Omstændighederne — dog ikke af Mangel paa personligt Mod eller Offervillighed. I saa Fald havde hun vel f. Eks. ydmygt søgt Audiens hos den hellige Fader i Avignon i Stedet for at sende ham sine harmgnistrende Skrivelser fra Rom. Men, hvor praktiske Grunde taler derfor, kan hun, f. Eks. i Klosterreglerne, tillade ret betydelige Afvigelser fra sine Grundsætninger. — Ogsaa andre Forhold kan formilde den strenge Ret: Uden at hun aner det, paavirker Moderkærligheden i betænkelig Grad hendes Domme. Kristi Ord om Datteren Cecilie, der lod sig bortføre fra Klostret, er paafaldende milde, naar de sammenlignes med, hvad der i samme Anledning loves en anden Kvinde, og Karl, den forvildede Søn, Verdensbarnet, slipper med fem Dage i Skærsilden — en kvindeligt og moderligt Partiskhed, som vel ingen vil bebrejde Birgitta. — Et kvindeligt Træk er overhovedet hendes stærke Instinkt. Skønt hun stræbte at leve det fuldkomne, aandelige Liv, løsrevet fra Familie og Slægt, vedblev Moder- og Slægtsinstinktets dog at være stærkt i hende. Skønt hun førte

en kosmopolitisk Tilværelse i Verdens Hovedstad, følte hun sig dog stadig knyttet til Fædrelandet og vedblev ogsaa at være et Barn af svensk Jordbund. Hendes aandelige Udvikling er den almeneuropæiske, men af Natur og Følemaade er og bliver hun en svensk Kvinde — ved sit religiøse Gemyt, sin Fantasi, sin lagttagelsesevne over for Naturen, sin ridderlig-aristokratiske Tankegang.

Ikke blot hvad Vilje og Karakter angaar, men ogsaa med Hensyn til intellektuel Begavelse var Birgitta en ejendommelig Personlighed. Hun viser en sund Fornuft i sine Overvejelser, som stemmer godt med hele hendes etiske, praktiske Natur. Hun har megen lagttagelsesevne. Man har sagt, og vist med Rette, at Mystik er Fordybelse i det indre Liv uden psykologisk Sans, men Birgitta synes dog at have været i Besiddelse af en ikke ringe Menneskekundskab. Hun kan give smaa, skarpt opfattede Sjæleskildringer, naar hun udmaler alle en verdenskær Prælats Udflugter i det Øjeblik, han vælger den brede Vej, eller naar hun skildrer Bevæggrundene for en vantro til at gaa i Kloster.

Hendes Evne til at udtrykke sig var overordentlig. Der er en Ild og Glød, en Djærvhed og Friskhed, paa sine Steder en Højhed over Aabenbaringernes Udtryksmaade, som de svundne Aarhundreder ikke har slukt eller bleget. Mundtlig har hendes Ord sikkert haft samme Egenskaber, thi en udformet, litterær Stil havde hun ikke. Mest fremtrædende er Sprogets Billedrigdom. Hendes Udtryksmaade er Digterens mere end Tænkerens, ligesom hun overhovedet ikke var nogen spekulativ Aand; hun foretrækker det konkrete Billede for den begrebsmæssige Udvikling, og hun anvender det med en Klarhed og Rigdom, som vidner om digterisk Evne. Formaalet for hende var dog ingenlunde at frembringe poetisk Skønhed. Hvad hun tilstræbte, var at udtrykke sig saa klart som muligt, baade naar hun gav sine egne Tanker billedligt Udtryk, og naar hendes Syner fik Allegoriens Form, baade naar hun vilde finde Ord for det lede og stygge og for det skønne og ophøjede. Gælder det at prise den hellige Jomfru, kan hun ikke finde Billeder af tilstrækkelig

Skønhed: Marias Aasyn er lysere end Maanens Hvidhed, hendes Øjenbryn overgaa Solstraalerne i Klarhed, hendes Øjne Stjernernes Glans, hendes Kinder Morgenrødens Skønhed — det er Troubaduren, der synger om sit Kvindeideal, paavirket som Mariadyrkelsen er af Ridderdigtningen hos Birgitta som hos mange andre i Samtiden. Eller hun ser Himmeriges Dronning sidde med Guldkrone og udslaget Haar, med gylden Kjortel og blaa Kappe, blaa som „den klare blaa Himmel“ — et Syn, der minder om de bibelske Billeder paa Guldgrund, som Birgitta ofte maa have haft for Øje i Roms Kirker. — Modstykket hertil er Billederne af det onde og stygge. Skærsild- og Helvedsstraffen udmales med hele en middelalderlig Fantasis Sindrigheid i Enkeltheder. En Konge overlades til Behandling af en Djævel, hvis Hoved er som en Smedebælg, hans Arme som to Orme, hans Knæ som Jærnblokke. En Kvinde pines ved, at Hovedet sammen-snøres med et Baand, saa at Hjærnen flyder ud af Næse og Øren, Tungen falder ud, Tænderne bøjes ind osv. Det ugudelige Menneske skildres ligeledes med stor Opfindsomhed. En verdslig Abbedisse, der overtræder Regelen ved blødere Klæder og bedre Levemaade end foreskrevet og saaledes fordærver Søstrene ved sit slette Eksempel, sammenlignes med en af de fede Køer, der gaar i Skarnet og tilstænker de omkringstaaende med sin snavsede Hale. Albrecht den Ældre af Mecklenburg er en Ræv, Valdemar Atterdag en Ulv, den svenske Albrecht en Ormeunge. — I mange Tilfælde er Billederne ogsaa brugt ganske objektivt, Maalet er ikke en Stemning af Tilbedelse eller Afsky, men alene den større Tydelighed. Gud, der ser alle Menneskers Veje, er som Fiskemaagen, der kredsende over Vandfladen spejder ned i Havets Dyb. Eller han er i sin kærlige Omsorg for Menneskene som Skaden, der mader sine Unger og lærer dem at gaa. Eller han er som Vaskepigen, der lægger de smudsige Klæder i Bølgerne, for at de skal skylles rene, men giver nøje Agt paa, at de ikke synker. „Saaledes lægger Gud sine Venner her i Verden i Bedrøvelsens og Fattigdommens Bølger, hvori de renses til evigt Liv, og bevarer dem omhygge-

ligt, at de ej skulle synke af for megen Sorg og uudholdelig Smerte.“ Intet er uædelt — saa lidt her som i de gamle Folkeviser — fordi alt har sin Bestemmelse. Brudens Sjæl og Legeme sammenlignes med den bløde Ost i Ostekarret. Gud er en Krukkemager eller en Glaspuster. Undertiden bliver Allegorierne meget vidtløftige, saa de maa forsynes med en lang Forklaring og kan virke noget trættende for en Nutidslæser, men for det meste er de klare og træffende.

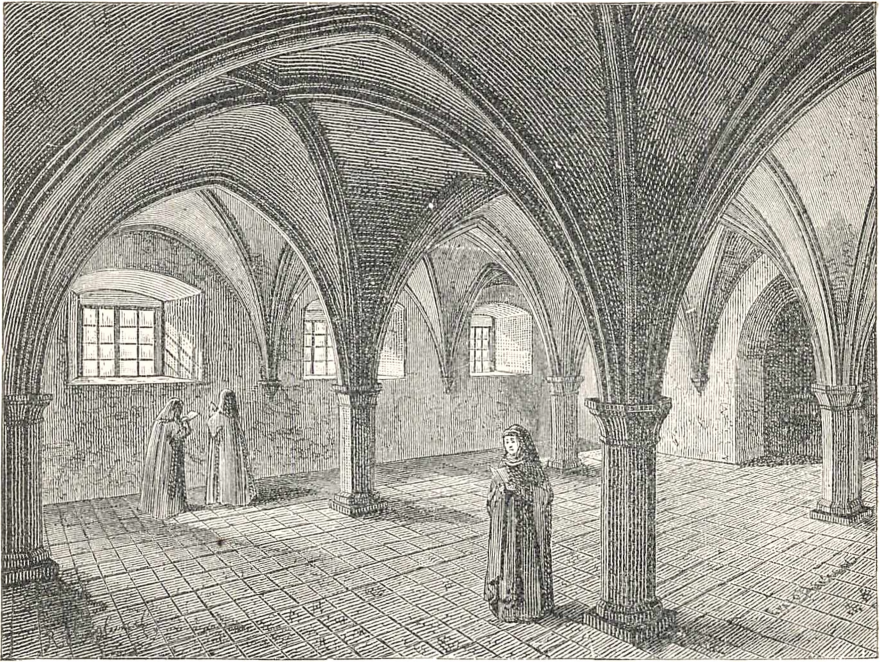
En Del af Birgittas Billeder er de staaende, som middelalderlige Forfattere, i deres Forkærlighed for Allegorier, anvender alle Vegne — Pelikanen, Dragen, Liljen, Vingaarden osv. Nogle har hun især til fælles med den mystiske Retning, saaledes navnlig Brudebilledet og alle de hermed sammenhængende billedlige Udtryk; dog er den poetiske Stemningsfylde rigere hos mange af de andre Mystikere end hos Birgitta. Men oftest har hun med sin sædvanlige Virkelighedssans hentet sine billedlige Udtryk fra sine Omgivelser — fra Hønhuset paa den svenske Herregaard, fra Æslerne paa Roms Gader —, og der stryger hen over Aabenbaringerne en Luftning fra Naturen, fra Arbejdet paa Marken og i Værkstedet, som har samme Virkning som Bibelens Lignelser fra Palæstinas Hyrdeliv og Vindyrkning. — Birgittas billedrige Sprog vidner om Fantasi, om Skønhedsglæde, Natursans, først og fremmest om Evne til at se. En Fordybelse i en Naturstemning, f. Eks. en Lovprisning af Skovensomheden, som meget vel kan forekomme i den middelalderlige, mystiske Litteratur, vil man vel ikke kunne finde hos hende, men Iagttagelse sevne kan man ikke frakende hende. Hun var ikke uden Menneskekundskab, men hendes Blik var dog, som Svenskernes til alle Tider har været det, klarere over for Naturen end over for Menneskene, og hun er i sin Iagttagelse af Dyre- og Planteliv kommet vidt uden for Klosterhavens Roser og Liljer. Hendes Skildring f. Eks. af en Snegl eller en Sommerfugl er saa nøje, vidner om en saadan Evne til at se, at den næsten synes at tyde paa et Naturstudium for dets egen Skyld, saaledes som først Renæssancen ret kendte det. Men den følgende allegoriske Anvendelse — paa

et ugudeligt Menneske — er rigtignok ganske middelalderlig. Birgitta er her, som paa andre Punkter, et Barn af den Tid, hvor det nye begynder at røre sig, medens det gamle endnu er stærkt og levende.

At Birgitta har været en overordentlig Personlighed, kan der ikke være nogen Tvivl om. Naar hun bøjede de store og mægtige, naar Tidens betydeligste Mænd saa op til hende i Tillid og varm Hengivenhed, ligger Forklaringen ikke i, at hun havde noget nyt og betagende at bringe — hun var, som vi har set, snarere efter end forud for sin Tid, og en virkelig Vækkelse, en Reform af Kirken blev det ikke hendes Lod at gennemføre. Heller ikke hendes Visionsevne forklarer alt. Hemmeligheden ligger i hendes stærke, etisk-religiøse Personlighed, i den Tro paa en guddommelig Mission, som udgjorde en Del af hendes Væsen, i hendes livslange Kamp for sit Ideal, og det var til syvende og sidst ogsaa dette, som vandt hende Helgenglorien.

Maribo Kloster.

„Jeg skal plante mig en ny Vingaard, til hvilken Planterne skulle bæres og slaa fast Rod. Og jeg selv skal lægge Gødningen eller Fedmen omkring, og den skal blive opfyldt af den allerbedste Vin. Og denne Vingaard skal jeg selv vaage over . . . Af denne Vingaard skal mange Vingaarde opvokse, som længe har været visnede eller tørre, og begynde at bære Frugt efter deres Fornylses Dag.“ Den Vingaard, som Kristus ved disse Ord befalede Birgitta at plante, fik en hurtig og frodig Vækst omkring i Europas Lande. Paven havde ved Bullerne af 1370 og 1378 — af hvilke den sidste skyldtes Katharinas Virksomhed for at fuldende Moderens Værk — tilladt Oprettelsen af Birgittinerordenen, dog kun som en Underafdeling af Augustinerne, hvorfor den nye Ordens

Sal i Vadstena Kloster.

officielle Navn ogsaa blev „den hellige Augustins Orden, kaldet Frelserens Orden“. I Praksis fik Birgittinerne — som de i daglig Tale hed — dog ikke des mindre en ny og selvstændig Klosterordens Stilling. I den følgende Tid skænkede Paven det birgittinske Moderkloster i Vadstena store Afladsprivilegier, og ogsaa Birgittas Kanonisation fæstnede Ordenens Stilling.

Allerede umiddelbart efter Birgittas Død var Bestræbelserne for at faa hende optaget blandt Kirkens Helgener begyndt — en Tanke, som hendes Personlighed, hendes Kamp for det religiøse Ideals Virkeliggørelse baade i hendes eget personlige Liv og i Kirken gør forstaaelig. Hertil kom, at man i Sverige betragtede hendes Helgenkroning ikke blot som en Æressag for hendes fornemme Slægt, men som en Nationalsag, om hvilken baade Konge og Folk, Stormænd og Almue samledes i Enighed, og Bønskrifter strøm-

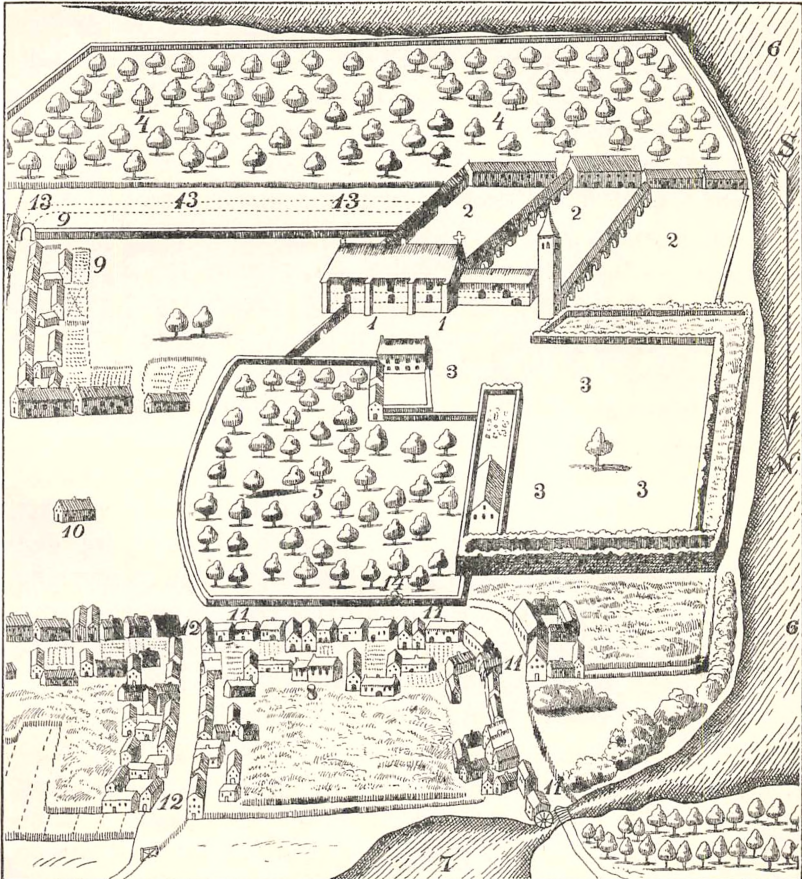
mede ind til Paven. Paa Grund af Stridighederne under Skismaet afbrødes Forhandlingerne imidlertid, og først efter ti Aars Mellemlum genoptoges Bestræbelserne, som nu støttedes kraftigt af Dronning Margrethe, der havde samlet de tre nordiske Riger under sig. Et Udvalg af høje gejstlige undersøgte Bevismaterialet: Birgittas Levnedbeskrivelse, en Beretning om hendes Underværker, affattet efter bestemte Forskrifter med Opgivelse i hvert enkelt Tilfælde af den syges og Vidnernes Navn, af Sygdom, Helbredelsesmaade osv. — endelig Aabenbaringerne, af hvilke man dog havde udeladt alle Angreb paa Paverne saavel som Simoniritualet. Desuden afhørtes en Del Vidner mundtligt. Beviserne erklæredes for tilfredstillende, og efter at Kanonisationsprocessen var endt, foregik Kanonisationen den 7. Oktober 1391 i Vatikanets Kapel. Paven prædikede over følgende Ord af Salmen: „Jeg vil velsigne hans Enke, og over hende skal min Helliggørelse blomstre frem!“ Den følgende Dag fejredes Helgenindens første Messe i Peterskirken, som var smykket med 600 Vokslys, 15,000 Lamper og saa meget frisk Olieløv, som ti Æsler kunde bære. For første Gang lød det: „Ora pro nobis, sancta Brigida!“ og staaende paa Loggiaen uden for Kirken indskrev Paven i Folkemængdens Paasyn den hellige Birgittas Navn i den store, gyldne Bog, som gemmer Engles og Helgeners Navne.

Saaledes stod Ordenen i det 14. Aarhundredes Slutning rustet til at brede sig ud over Sveriges Grænser, og snart finder vi Birgittinerklostre i næsten alle Europas Lande, først i Østersølandene og Italien, senere ogsaa i England, Holland, Frankrig, Spanien. Størst Betydning fik dog de nordiske Birgittinerklostre — foruden Vadstena i Sverige: Munkeliv i Norge, Naadendal i Finland, Maribo og Mariager i Danmark.

Allerede 1401 omtales det, at Dronning Margrethe, som yndede at nedrive Adelens Gaarde og skænke Jorden til Klostre og Kirker, agtede at stifte et Kloster til „Vor Frue og St. Benedikts Ære“ og dertil skænke Grimstorp Gods (i Hunseby Sogn), som Valdemar Atterdag havde inddraget fra den mecklenburgske Familie Ahlefeld. Dronningen, hvis varme

Velvilje for Birgittinerne vi kender, ændrede dog snart sin Plan og bestemte, omkring Aar. 1408, af Grimstorp at grunde, ikke et Benediktiner-, men et Birgittinerkloster, som skulde ligge i Landsbyen Skemminge. Naar man har begyndt Klosters Opførelse, er ikke klart, men førend Aar 1413, altsaa Aaret efter Margrethes Død, synes man ikke for Alvor at have taget fat. Til Mønster for Bygningen tog man Morderklostret i Vadstena, af hvilket Erik af Pommern ved et Besøg i 1413, med Opførelsen af det danske Kloster for Øje, tog et grundigt Eftersyn. I Aarene 1416—17 sendtes flere Vadstena-Munke og -Nonner til Skemminge for at organisere Klosteret, og i et Pavebrev af 1418 hedder det, at en Del af Bygningerne nu er opført. Ved samme Brev godkender Paven Navnet: *Maribo, Habitaculum Mariæ*, for Klosteret, som hidtil var blevet kaldt efter Skemminge; efter den hellige Jomfru opkaldtes det store Flertal af Birgittinerklostrene — Mariendal, Marienbrunn osv. Midlerne til Klosters Opførelse kom ind ved den saakaldte Vor Frue Penning, en Afgift, der indkrævedes efter ganske andre Beskatningsprincipper end Nutidens. Det herom af Kongen og Ærkebispemændene udstedte Brev paaberaaber sig Kristi Ord til den hellige Birgitta: „Jeg vil lade et Kloster opbygge, min Moder til Ære, paa det at Synd og Ondskab kan formindskes. Jeg begærer Hjælp af Menigheden til samme Klosters Opførelse, ikke fordi jeg er fattig eller nødtørftig, thi jeg er Herre over al Ting, men paa det at Eders gode Viljes Redebonhed skal være aabenbaret for andre. Derfor, hver den, som er kommet til Skelsalder, de som have sat sig for at leve i ugift Stand, være sig Svend eller Pige, skal give een Penning; ligesaa de, som leve udi Enkesæde; men den Mand, som er gift, skal give tvende Penninge, een for sig og een for sin Hustru. Hvilke Forældre, som have Børn, der er kommet til Skels Alder, som er 16 Aar, for hver af dem skal han give een Penning, paa det at Kærlighed og Lydighed kan forøges i dem . . .“. Ogsaa Gavebreve begyndte nu at strømme ind. Ved det ældste bevarede af 21. Maj 1416 skænker Enke Katharina Knudsatter sin Gaard i Byen Ems i Ar-

nynge Sogn. Samme Aar skænkede Kongen Hovedgaarden Kyse ved Næstved med alt Tilliggende, som udgjorde ikke mindre end syvogfyrretyve Bøndergaarde. Den første Nonne, som nævnes, Jomfru Gertrud Gertsdatter, skænkede Gods i Skørringe, Bukkehave og Gedser, ved Brev af 1419.

1. Kirche. — 2. Brødre-Kloster, nu Sognepræstens Residens. — 3. Søster-Kloster. — 4. Brødre-Hafve. — 5. Søster-Hafve. — 6. Sønder Søe. — 7. Nørre Søe. — 8. Den gammel Kirche Sted da byen kaldis Skimminge, nu bruges same Kirche til Lade. — 9. Latinske Schole. — 10. Raadhusit. — 11. Klostergade. — 12. Nørre-Gade. — 13. Broder-Gade, hvorigennem er indkiørsel til Brødre-Kloster. — 14. har været indkiørsel til Søster-Klosteret.

Resens Grundplan af Maribo Kloster (fra det 17. Aarhundrede).

Det varede i Almindelighed en Aarrække, førend et Birgittinerkloster, der jo skulde rumme begge Køn og krævede store Bygninger, kom i fuld Virksomhed, og et organiseret Konvent med Abbedisse og Konfessor har der ikke været i Maribo førend Aar 1439, thi først i dette Aar godkendte Paven Klosters Privilegier, og tidligere kan den højtidelige Indvielse da ikke have fundet Sted. Langsomt havde det omfangsrige Bygningskompleks rejst sig. Først ved Midten af det 15. Aarhundrede var den store Stenkirke, som endnu er bevaret, fuldendt, og omkring den bredte sig Klosters anselige røde Murstensbygninger. Klosters Areal strakte sig mod Syd og Vest til Søen, mod Nord til Klostergade, mod Øst til Torvet. Nord for Kirken laa Søsterhuset, hvis væsentligste Del udgjordes af en stor, tre- eller firfløjet Gaard, beliggende Nordvest for Kirken, med hvilken Søsterhuset stod i Forbindelse enten umiddelbart eller ved en Buegang. Bygningsfløjene (Grundplanen Nr. 3), af hvilke et Stykke Mur af den nordlige Fløj endnu er bevaret som den eneste synlige Levning af det gamle Kloster, indesluttede en Gaardsplads, der maalte ca. 50 Alen fra Øst til Vest, ca. 75 Alen fra Syd til Nord; midt i den stod i det 17. Aarhundrede et stort Træ. Øst for Østfløjen laa den rummelige Søsterhave (Nr. 5). En senere opført Bygning var det saakaldte Nykloster, som laa Sydøst for den store Søstergaard, mellem Kirken og Haven. En Træmur med Klosterporten — Klosters eneste Forbindelse med Omverdenen — strakte sig fra Kirkens nordøstlige Del til Havemuren. Munkebygningerne laa Syd for Kirken; de bestod af tre mindre Gaarde (Nr. 2) i Retning fra Øst til Vest og begrænsedes mod Nord af Kirkebygningen; ved to Buegange, af hvilke den østlige var fire Alen høj og havde Korshvælvinger, var de sat i Forbindelse med Kirkens Kor. Syd for Bygningerne laa Broderhaven (Nr. 4).

Ejendommelig for Birgittinerne er Dobbeltklosterforfatningen, som ikke findes i andre nordiske Klostre, i det øvrige Europa kun hos enkelte, kortlevende og lidet udbredte Ordener. Hvert Kloster skal rumme 60 Nonner

og 25 Munke, af hvilke de 13 skal være Præster. Munkenes Øverste kaldes Konfessor, men Søstrenes Leder, Abbedissen, har den øverste Myndighed, ogsaa over Munkene, ligesom Nonnekonventet overhovedet udgør Klostersamfundets egentlige Kerne. En Nonne skal være fyldt atten Aar for at kunne optages. Efter et Aars Prøvetid uden for Klostret møder hun til Indvielse ved Kirkedøren, hvor Biskoppen (i Maribo Odense Biskop) modtager hende med Spørgsmaalet: „Er det Skam eller Sorg over verdslig Modgang, der nøder dig til Renlevned, eller maaske tvinges du af stor Gæld, som du ej har betalt?“ Hun svarer: „Ingenlunde formaar Sorg eller Skam mig til dette, men brændende Kærlighed til Kristus. Og al min Gæld har jeg efter min Evne betalt“. Biskoppen leder hende derpaa ind i Kirken, medens der foran bæres to tændte Blus og en rød Fane med Billeder af Kristus paa Korset og Jomfru Maria. Inden for Indgangsdøren bliver hun staaende, og efter at hun har aflagt Løftet om Lydighed mod Regelen og om intet at elske saaledes som Gud, sætter Biskoppen den viede Ring paa hendes Finger med Ordene: „Jeg indvier dig til Guds Brud og til hans evige Ejendom, i Faderens, Sønnens og Helligaandens Navn“. For Alteret iføres hun derpaa Nonnedragten — Kjortel og Kappe af graat Vadmel, paa Hovedet en hvid Dug, der til Dels ogsaa dækker Pande og Hage; over denne et sort Lærredsslør, paa hvilket er fæstet „Kristi Krone“, korslagte hvide Bind smykket med smaa Stykker rødt Klæde, som betegner Kristi Bloddraaber. Hvert Stykke af Dragten ledsages af Biskoppen med en særlig Bøn. Naar Gudstjenesten er forbi, ledes den indviede hen til Døren, der fra Kirken fører ind til Søsterhuset; foran hende bæres to brændende Lys og en Ligbaare med Jord paa. Hun overgives nu til Abbedissen, der staar ved Døren i Spidsen for hele Nonnekonventet, med disse Ord af Biskoppen: „Se, for Guds og alle Helgeners og den hellige Kirkes Aasyn overgiver jeg denne Guds Bruds Sjæl i dine Hænders Vare-tægt . . . Bevar derfor Guds Ejendom, betroet i din Vare-tægt, at, naar Regnskab skal aflægges, hun, som du modtog

hellig, maa gives helligere tilbage“. Hvertil Abbedissen svarer: „O kære Fader, denne Ejendom er dyrebar og Arbejdet vanskeligt. Og ej strække mine Kræfter til. Dog, om jeg faar Bistand af dine Bønner, skal jeg, i Fortrøstning til din Hjælp, gøre, hvad du byder“. Derpaa træder den indviede ind i Klostret, som hun aldrig mere skal forlade. Slægt og Venner tilstedes det hende til bestemte Tider at tale med gennem Vinduet i Taleporten, men „aabner hun ej Vinduet, da loves hende des større Løn“. Heller ikke Munke og Nonner maa naturligvis, naar undtages Abbedissen, have noget som helst Samkvem. Brødrene maa kun betræde Søsterhuset for at give en døende Nonne den sidste Olie eller for at bære den afsjæledes Lig ud. Selv i Kirken overholdes Adskillelsen. Munkene har deres Alter i Højkoret mod Vest, Nonnerne deres i Kirkens østlige Ende.

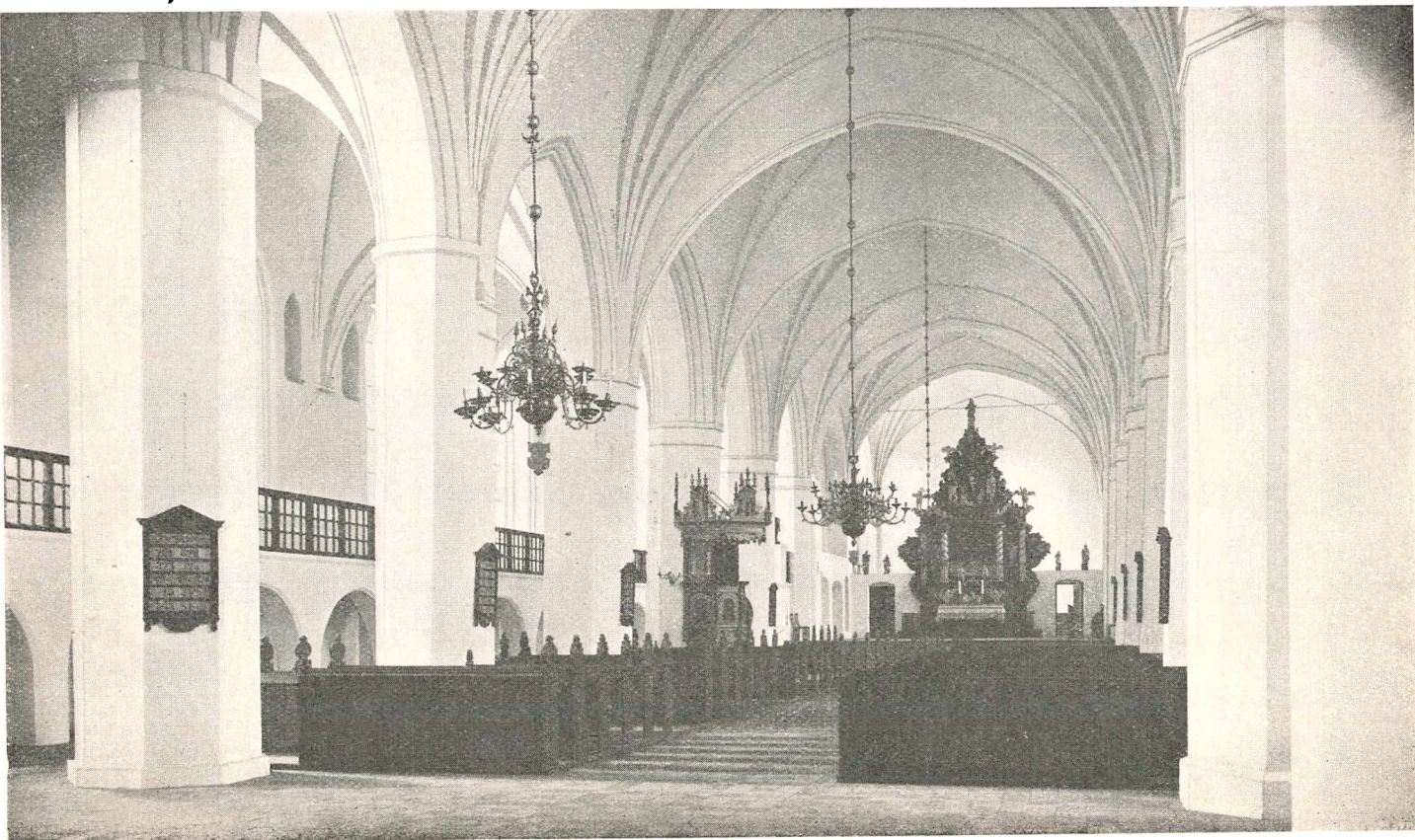
I de første otte Dage efter Indvielsen skal der ikke paalægges den nye Søster nogen Tvang, men derefter maa hun overholde Ordensreglerne. Maribo stod lige fra første Færd i nær Forbindelse med det svenske Moderkloster, og vi kan derfor gaa ud fra, at det daglige Liv her saavel som i Vadstena har været ordnet efter Birgittas Forskrift. For Vadstenas Vedkommende giver Klosters Dagbog et Billede ogsaa af det aandelige Liv med mange smukke og fromme Smaa-træk; men ingen Maribodagbog er bevaret, og vi maa derfor nøjes med en Skildring af Livets ydre Former. — Allerede Kl. 4—5 begyndte Dagen for Nonnerne, som sov i en fælles Sovesal; thi ingen, undtagen Abbedissen, maatte have sin egen Celle. Munkene derimod havde hver sin Celle. Sengen bestod af Halm, Vadmelstæpper og en Hovedpude, men ingen Lagener. Ogsaa Brug af linnede Underklæder var forbudt i Ordensregelen. Dagens første og sidste Timer var helliget Gudstjenester i Kirken. I Mellemtiden arbejdede man. De Munke, der var Præster, fejrede de mange Sjælemesser, der paahvilede Klostret til Gen-gæld for Gaver. Baade Munke og Nonner afskrev Bøger — Bøger til Brug ved Gudstjenesten, Andagtsbøger o. lign. Ogsaa selvstændigt litterært Arbejde udførtes der, som vi

nedenfor skal se. Søstrene var endvidere beskæftigede med huslig Gerning, Sygepleje og Haandarbejde, idet alle Klosterfolkenes Klæder, foruden Alterklæder, Messehageler o. lign., blev syet paa selve Klostret. Alt, hvad de skulde bruge til Haandarbejdet, fik de udleveret af Abbedissen; thi Privatjendom var aldeles forbudt. Klostret som Institution maatte kun eje, hvad der var nødvendigt til det daglige Underhold og til Uddeling af Almisser — en Bestemmelse, som i Tidens Løb hverken overholdtes i Maribo eller Vadstena. — En Del af det daglige Arbejde bestod ogsaa af Sangøvelser. Kirkesangen skulde, ifølge Birgittas Forskrift, være høvisk, alvorlig, enfoldig, ej skrigende, uden Tremulanter og Figurer. „Sindet er nemlig ej frit for Synd, naar de, der synger, fornøjes mere af Noderne end af Sangens Indhold“. Orgelspil maatte ikke forekomme i Birgittinerklostrene. I Maribo kneb det i Begyndelsen med Sangen. I et Brev af 1420 foreholder Vadstenakonventet Brødrene i Maribo, at hver af Munkene, efter hvad man har hørt, synger paa sin Maade, saadan som han har været vant til fra tidligere Tid, saa at Følgen bliver en „latterlig Lydforvirring“. Og en Vadstenamunk, som aflagde Besøg i Maribo, skriver hjem, at Brødrene og Søstrene herovre havde deres egen Maade at synge paa; efterhaanden havde han dog faaet lært dem at synge efter Birgittaritualet.

I Løbet af Dagen holdtes der kun to Maaltider, og uden for disse maatte der ikke nydes noget som helst. Til Gengæld synes man ved Maaltiderne at have faaet kraftig og rigelig Kost, hvad de ret strengt sysselsatte Klosterfolk ogsaa nok kunde have nødig. I Vadstena fik man Søndag og Torsdag Kød- eller Frugtsuppe, fersk eller saltet Kød samt Steg, Mandag og Tirsdag Kaal e. l. og kogt Kød, Onsdag og Lørdag, som var Fastedage, Fisk og Æg — og Maribo har sikkert haft en lignende Spiseseddel. Alle, undtagen Abbedissen, som fik finere Mad og en større Portion, fik en lige stor Portion udleveret og skulde nøjes hermed. Dog tilføjer Regelen, ejendommeligt nok, at om Abbedissen ser en Søster, som trænger til mere, eller ikke „gider“ spise den Mad, hun har faaet, skal hun række hende noget af sine egne

Retter. Fasteforskrifterne var ret milde. Birgitta havde paa-
lagt sig selv et strengere System, end hun paabød sine
Klosterfolk. Dog fik Maaltiderne en asketisk Karakter der-
ved, at al Samtale var forbudt. Vilde nogen bede om noget,
skulde det ske ved Tegn eller hviskende. Efter Bordbøn-
nen begyndte den af Nonnerne, som var Dagens Forelæseske,
at læse op — af en Legende eller Opbyggelsesbog, f. Eks.
Birgittas eller Mechthildes Aabenbaringer, og denne Højt-
læsning varede under hele Maaltidet, kun afbrudt af en
Pause, under hvilken man bad tre Ave Marier. Dette for-
klarer ogsaa det lange Bordsæde (1½ à 2 Timer). Tav-
shedspligten strakte sig langt ud over Maaltiderne. Først ef-
ter Dagens andet Maaltid, som synes at have fundet Sted
omkring Kl. 6, var fri Samtale en kort Tid tilladt; men Re-
sten af Døgnet skulde der — hvad enten man befandt sig i
Kirken, Spisesalen, Sovesalen, Badstuen eller Haven — en-
ten herske fuldstændig Tavshed, eller der maatte, som Til-
fældet var under Haandarbejdet, kun samtales med sagte
Stemme og om gudelige Emner.

Naturligere falder denne Tavshed, naar man husker paa,
at Klosters væsentligste Arbejde bestod i Afholdelsen af
Gudstjenester. Ogsaa paa dette Omraade fulgte man i
Maribo Ordningen i Vadstena, af hvis Gudstjenesteritual et
gammelt dansk Haandskrift er bevaret. Saa snart Søstre
Kl. ca. 4 om Morgenen havde rejst sig fra Lejet, vandrede
de over i Kirken, der var svagt oplyst af enkelte Lys fra
Højaltret, hvor Munkene allerede var i Færd med at fejre
deres første Gudstjeneste, Matutinen. Fra Døren i Kirkens
nordvestlige Hjørne gik Nonnerne langs den murede Om-
gang til deres Alter ved Østgavlen, og saa snart Munkene
var færdige, begyndte de deres Matutine. Ritualet var
sammensat af Davids Salmer, som alle skulde gennemgaas i
Løbet af en Uge, afbrudt af Hymner og Vekselsange af
det særlige birgittinske Ugeritual til Jomfru Marias Ære,
som var digtet af Peter af Skeninge. Det omfattede saavel
hver Dags syv Gudstjenester, de saakaldte „Tider“, som
Ugens syv Dage; hver Ugedag fejredes en bestemt Side af

Maribo Kirkes Indre 1913.

Marias Liv, om Tirsdagen f. Eks. Forjættelserne om hende, om Onsdagen hendes Fødsel osv. At udføre denne Lovsang til den hellige Jomfrus Ære var Birgittinernonnernes fornemste Pligt. Allerede fra det 13. Aarhundrede havde man her i Danmark fejret Maria ved ugentlige Messer, men de daglige „Vor Frue Tider“ tilhører først Slutningen af Middelalderen, da Mariadyrkelsen tog saa stort et Opsving, ikke mindst gennem Birgittinerne. Til Matutinen hørte ogsaa Op-læsning af „Englehilsenen“, som Engelen havde dikteret den hellige Birgitta, desuden Zacharias's Lovsang og forskellige Bønner. Hymnernes klangfulde Vers blev sunget dels af Solo, dels af Kor i Vekselsang, Salmerne vekselvis af to Halvkor. Gudstjenesten frembød megen Afvekslen baade for Øje og Øre ved den stadige Vekslen mellem Kor og Solo og ved Nonnernes rytmiske Bevægelser, naar de knælede, atter rejste sig, vendte Ansigtet mod Alteret, gjorde Korsets Tegn osv. Efter Matutinen fejredes de følgende „Tider“, Prim, Ters og Non, afholdt vekselvis af Munke og Nonner; disse var kortere end Matutinen, men efter Primten fejredes den højtidelige Vor Frue Messe, som udførtes ved Nonnernes Alter af en af Munkene, og efter den paafølgende Ters vandrede Nonnerne ud til den aabne Grav, der, for at minde om alle Tings Forkrænkelighed, altid skulde findes ved Indgangen til Kirken, og læste her Salmen: „De profundis . . .“ Afholdelsen af disse Gudstjenester, som fortsattes uafbrudt i Døgnets første Timer, vekselvis af Munke- og Nonnekonventet, maa i det mindste for Nonnernes Vedkommende have været et ret anstrengende Arbejde, da Tjenesten paa Grund af den stadige Skiften og det udviklede Ritual krævede en uafbrudt Opmærksomhed. Munkene har haft det lettere, da de ikke brugte Mariaritualet, men Stiftets almindelige Gudstjenesteritual. De to sidste „Tider“, Vesper og Completorium, fejredes, den første før Aftensmaaltidet, den sidste, før man gik til Sengs. Vesperen, som indleddes med, at de to Halvkor bøjede sig dybt for hinanden og bad om Tilgivelse for, hvad de maatte have forset sig mod hinanden i Dagens Løb, var, ligesom Matutinen, atter en ret

langvarig og indviklet Gudstjeneste. Ved Søndagens Messe holdt en af Munkene en Prædiken, for Nonnernes Skyld paa Modersmaalet. Herved adskiller den birgittinske Prædiken sig fra den almindelige, latinske, Klosterprædiken, derimod ikke fra Prædiken for Menigmand, som altid holdtes paa Modersmaalet.

Til Klosterfolkets Virksomhed hørte ikke Arbejde eller Udøvelse af Sjælesorg blandt Folket, i Lighed med Tiggermunkenes. Baade Munke og navnlig Nonner var ifølge Regelen stærkt bundne til Stedet, saa at de kun i ganske enkelte Tilfælde maatte forlade Klosteret. De var da, paa Grund af denne Klausur og paa Grund af Ordenens hele Anlæg, henvist til at udøve Indflydelse ad mere indirekte Vej, og i Sverige i det mindste blev dette ogsaa Tilfældet ved den omfangsrige Litteratur, som udgik fra Birgittinerbevægelsen — først og fremmest Birgittas Aabenbaringer, Hymner, digtede til hendes Ære, Biografier af hende, forfattede af de to Skriftefædre og andre, Klosterregelen, Gudstjenesteritualet; i den følgende Tid kommer hertil Prædikensamlinger, Opbyggelsesbøger og en stor Mængde Oversættelser af Bibelen og af mystiske Forfattere som Bernhard af Clairvaux, Mechthilde, Birgitta m. fl. Ogsaa i Danmark findes en Litteratur, som tyder paa birgittinsk Oprindelse, dels ved Sproget, som er en Blanding af svensk og dansk, dels ved Indholdet. Saaledes er der Oversættelser af Birgittas Aabenbaringer og Klosterregel, af Suso og flere Mystikere, af Katharina af Sienas Legende, desuden en Prædikensamling og en Del Bønnebøger, hvortil Stoffet er hentet fra Birgitta, Mechthilde og Suso. Den danske Litteratur er dog mindre omfangsrig og lødig end den svensk-birgittinske, idet den ikke har et eneste virkelig Originalarbejde at opvise, selv Prædikensamlingen er en Oversættelse fra Svensk. Medens Danmark afgjort havde den politiske Overvægt inden for Unionen, var det aandelige Liv i det 14. og 15. Aarhundrede langt rigere i Sverige end i vort Fædreland, og Birgittabevægelsen beholder sit svenske Præg ogsaa efter at være omplantet paa dansk Grund, ligesom Vadstena vedbliver at være Forbillede for Maribo.

Hertil kommer, at den danske birgittinsk-prægede Litteraturs Oprindelse i de fleste Tilfælde er højst usikker; kun et eneste Haandskrift, nemlig Anna Brahes Bønnebog fra 1497, kan saaledes med Sikkerhed henføres til Maribo. I en af Bønnerne, som er gennemtrængt baade af Brudetanken og af det etiske Krav, beder hun til den hellige Birgitta med følgende Ord: „Kom i Hw then vsielige Hiærtens Glæde oc Søtme, som tw fikt, oc haffde i so ideligh Søgelsæ, hemmelig Samtalæ, sød Omfæynelsæ, innerligh Hwswallelsæ, som tw haffde meth thin altsøddestæ oc ælskeligste Brudgomme Jesu Christo Bedh for mek til hannom, ath han myscunde sigh offuer mek . . . ath min Siæl maa brenne i hans Kerlighetz Eld, oc jek maa aldellis udhslyckes for thenne Værilden . . . Oc æy ath allenistæ ath tænckæ eller besynnæ i hans Low eller Budordh, mæn omvæl giøre oc ærffue (∴ arbejde) Dagh oc Nath. Amen.“

Hvor lidet et Udbytte dette end kan synes, udgør de birgittinske Skrifter dog den altovervejende Del af Danmarks fattige religiøse Litteratur fra Middelalderens Slutningstid, og med deres folkelige Præg maa de have bidraget til at udbrede den mystiske Religiositet i videre Kredse. Birgittas Virksomhed førte ikke til en Reform af hele Kirken, heller ikke til en Folkevækkelse, i Lighed med den, der fulgte i Franciskanernes Spor. For Danmarks Vedkommende er det mærkeligt at iagttage, hvor lidet udbredt Birgittas Kultus er i denne Helgendyrkelsens store Tid. Men ved deres Prædikener og Andagtsbøger har Birgittinerne dog udøvet en indirekte Indflydelse og gjort deres til at give det religiøse Liv det mere folkelige og inderlige Præg, som det antager mod Middelalderens Slutning, ikke blot i Retning af Mariadyrkelse, Valfarter osv., men ogsaa i Retning af større Varme og Dybde.

Blandt Birgittinerklostrene indtog Maribo Kloster en anset Stilling; saaledes nævnes det i Ordenens Aktstykker altid som det tredje (blandt et halvt Hundrede) efter Vadstena og det florentinske Kloster Paradisus. Det deltog ogsaa med Iver i Kampen for at forsvare Ordenens

Privilegier. Birgittas Orden var, i Modsætning til ældre Ordener, stiftet i Norden, altsaa i en Afkrog af den civiliserede Verden, paa en Tid, da de middelalderlige Idealer var i Færd med at blegne, ja, da Skismaet havde undergravet den højeste kirkelige Myndighed. Mere fremskredne Aander saa Redningen, ikke i en ny Klosterorden, men i en Styrkelse af Kirkeforsamlingens Myndighed over for Paven, og under den paafølgende Konciliebevægelse i det 15. Aarhundredes Begyndelse vendte man sig i sin Reformiver mod Birgittinerne. En Pavebulle forbød Dobbeltklosterforfatningen, men Erik af Pommern tog sig ivrigt af Ordenens Sag, og de tre nordiske Rigers Biskopper forsikrede i et Bønsskrift til Paven, at Ordningen i de nordiske Klostre var ganske betryggende — „Præsternes Gaard er bygget adskilt fra Søstrenes Kloster, og imellem dem er en stærk og fast Mur, høj og tæt, fast sammenføjet af Kalk og Sten“. Det lykkedes da ogsaa at bevare den af Birgitta paabudte Ordning. Under Baselkonciliet begyndte Angrebene imidlertid paa ny, denne Gang rettet mod Ordenens Rettroenhed. Ved at udpille enkelte Steder af Birgittas Aabenbaringer lykkedes det at finde ikke mindre end 123 Punkter, som stred mod den rette Lære, og ogsaa hendes skarpe Udtalelser mod Gejstligheden søgte man at fortolke som revolutionære. Dette var dog nærmest kun Midler. Det egentlige Formaal var at faa frataget Ordenen de rige Afladsprivilegier, hvorved Kurien paa Skismaets Tid havde søgt at skaffe sig Indtægter, og som Konciliet betragtede med megen Uvilje. Dommen gik da ogsaa Ordenen imod: Afladsprivilegiet blev frataget den, og Aabenbaringerne maatte ikke forkyndes i deres daværende Form — dog skulde denne Dom ikke svække Ærbødigheden for Birgittas Person eller Orden. Kampen for at genoprette dette Tab indledes af Maribo Kloster, hvis Konvent det virkelig lykkedes at udvirke en Pavebulle af 1438, som tilbagegav Klostret det rige Aflads- og Skrifteprivilegium. Senere truede et nyt Angreb, og Kristian I søgte at afværge dette ved i et Brev til Paven af 1468 at skildre Maribo Klosters Fortjenester. Brødre og Søstre tjene og love Gud samdrægtelig og aflade

ikke fra Midnat til Middag med Herrens Lov og Pris, Bønner, Faste og Messer, som har gavnet mange, thi til visse Tider af Aaret er der en stor Tilstrømning af Mennesker for Afladens Skyld. — Ordenen som Helhed genvandt først Afladsprivilegiet 1484, og hvad Aabenbaringerne angaar, er Baseldekretet aldrig blevet ophævet. For Ordenens hele Stilling havde disse Angreb dog ikke den Betydning, som man kunde tænke sig. Birgittas Aabenbaringer beholdt deres Glans af guddommelig Inspiration i Klosterfolkets Bevidsthed og Forkyndelse.

Som naturligt var, yndede Unionskongerne den nordiske Orden, i hvilken det politiske Fællesskab havde faaet et aandeligt Udtryk, og lige fra Grundlæggelsen og til Reformationen nød Maribo Kloster godt af Kongemagtens Velvilje, hvad enten denne nu viste sig i Privilegier og Gaver eller i Støtte over for Pave og Koncilium. Ogsaa med Aristokratiet var Klosteret nær forbundet, idet Adelens Døtre i stort Antal søgte Optagelse inden for dets Mure. I Tidens Løb blev det da rigt paa Gods, idet Nonnerne ved deres Indtrædelse i Regelen medbragte een eller flere Ejendomme som en Slags Medgift, den saakaldte Provente. — Men ogsaa deres Slægtninge viste Klosteret megen Gavmildhed ved „Sjælegaver“; til Gengæld for Godset forpligtede Klosteret sig til paa bestemte Tider af Aaret, undertiden endogsaa to Gange ugentlig, at holde Sjælemesse med Bøn for Giveren og hans eller hendes nærmeste. En særlig begunstiget Stilling fik de Lægfolk, der optoges i Klosters Broderskab, idet de, som det hedder i et af Konventet udstedt Brev, fik Del i „alle de gode Gerninger, som gøres her i vort Kloster Maribo og i alle vor Ordens Klostre, som er Messer, Tider, Faste, Prædiken, Vaagen.“ Ogsaa ved Testamenter fik Klosteret meget Gods og rørligt Eje. Laurids Ingvordsen f. Eks. betænker i sit Testamente af 21. Dec. 1512 Klosteret med en Guldring og Halvdelen af sin Gaard, Konfessoren og Moder Abbedissen hver med en Gylde, Sognekirken i Maribo med en Ko, Hr. Hans Sognepræsten med en Sølvske osv. Af Gavebrevene er de fleste ikke bevaret i Original, da Klosters Arkiv, efter at være ført til Sorø, gik til Grunde ved Ildsvaade 1813; forinden var

der dog taget en Registrant af Brevene med kort Angivelse af deres Indhold.

Med overraskende Rigdom strømmede Gaverne ind — som Vidnesbyrd om Klosters Anseelse og om Tidens Offervillighed, naar det gjaldt „med dette Verdens forgængelige Gods at hverve os det evige liggende Fæ i Himmerig.“ I Løbet af det 15. Aarhundrede bragte saa godt som hvert Aar en ny Forøgelse af Klosters Ejendom — snart een eller flere Bøndergaarde, snart en Herregaard eller Part deri — og dets Gods laa spredt over hele Landet fra Vendsyssel til Gedser, fra Skaane til Jyllands Hede. Da det ophævedes i 1620, ejede det tre Hovedgaarde (Klosters Ladegaard, Vorskov [i Østofte Sogn] og Binnidse [i Hillested Sogn]), 477 Bøndergaarde, 5 Møller, over 100 Huse. De 268 af Gaardene laa samlede paa Lolland alene og af disse atter største Delen i Fuglse Herred. I Forhold til sine undergivne fik Klosteret efterhaanden ved Privilegier af Kongen samme Ret som en adelig Godsejer, saaledes Hals- og Haandsret over sit Tyende o. l. Dets Bønder maatte ikke holde Jagthund; for Overtrædelse skulde der bødes en fed Okse til Abbedissen. Ifølge kongeligt Privilegium havde Klosteret ogsaa Ret til at udføre Korn til Tyskland og andensteds og til at drive Fiskeri ved Møen, Skaane og alle Rigets Fiskerlejer. Den lille Købstad, som havde rejst sig omkring Klosteret, og hvis Privilegium er dateret 27. September 1416, stod under dette som sin „rette Øvrighed og Herskab“, og Bandholm var Klosters Havn.

Denne vidtstrakte Besiddelse gav Klosterfolket, særlig naturligtvis Abbedisse og Konfessor, meget Bryderi. Idelig hører vi om Strid om Mark- og Skovskel, om Indgreb i Klosters Ejendom paa forskellig Vis. Næstved Bymænd, der drev Fiskeri paa Lollands Nordkyst, traadte ved en saadan Lejlighed Klosters Ret for nær, og da det i den Anledning kom til Haandgribeligheder, stak Borgerne Ild paa en af Klosters Gaarde og slæbte en Munk og to Klosterbønder med sig til Næstved, „satte uret Tingdag og selv vidnede de og selv kærede de og dømte urettelig.“ Baade Munken og de to Bønder blev halshugget og begravet i hedensk Jord.

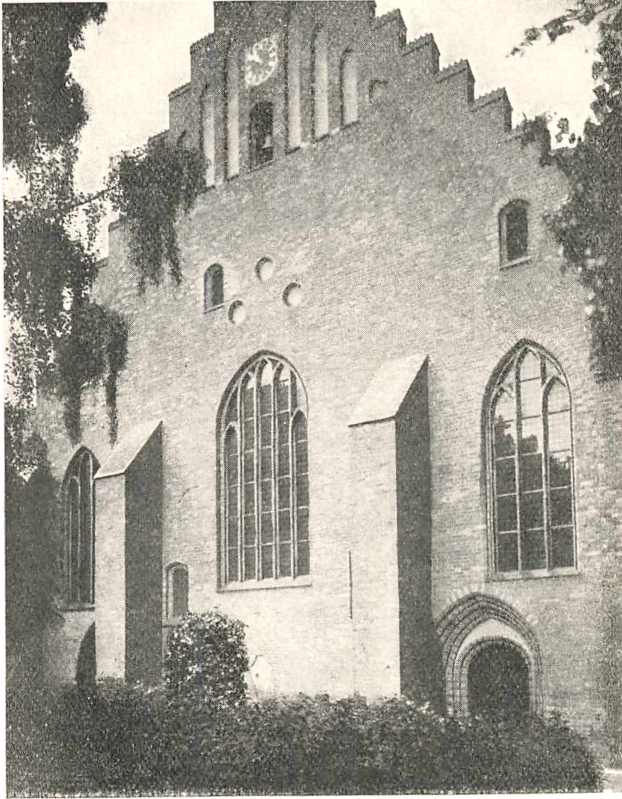
Klostret klagede til Kongen, og ved Dom af 1417 dømtes Bymændene til at begrave de tre Mænd i indviet Jord, faste og bøde til Kongen og Klostret. — Med Tyge Lunge føres tolv Aar igennem Strid om Skovgrænse i Østofte, Hillested og flere Sogne. Tyge Lunges Foged havde, som Klostret skriver i en Klage til Kongen, „bundet Baand med sine Naboer og ginge i Samling med mange Armbrøst og anden Værge og ginge saa med raadet Raad i Skoven, og drev Eders Naades Bønder af Østofte og Klostrets Tjenere bort fra deres Skovskel, som de skulde oprykke, som var tilkendt dem paa Landsting. Og havde Østofte Mænd ingen Værge med sig, de forlod sig paa Eders Naades Brev, og at Retten skulde have sin Gang; derudover finge tre af Eders Naades Bønder og Klostrets Tjenere store Hug, og blev En, hedder Anders Ravn, skudt med en Pil; de siger, han holder ikke Livet.“ Hvad Straf Fogeden og hans Naboer fik for denne Selvtægt, vides ikke; men Striden om Skovskellet fortsattes, og baade Kristian I og Dronning Dorothea tilskikkede Nævn til at ride Skellet ind. — Undertiden kneb det for Klostret at bevise sin Ejendomsret. Saaledes gjorde Knud Gjøre i Aaret 1531 Krav paa en Gaard, som hans Søster i sin Tid havde skænket Klostret som Sjølegave, men paa hvilken Klostret havde forsømt at faa Skøde. Henrik Gjøres anden Søster, Jomfru Eline, der var Nonne i Maribo, skriver i den Anledning til sin Søsterdatter, Fru Eline, og beder hende og hendes Mand, Henrik Gjøre til Gisselfeld, støtte Klostret i denne Sag. „Kære Søsterdatter, kan jeg ikke tro, at det sker med din Vilje eller Minde, at din kære Moders Sjølegave ikke skal holdes. Mig haabes til Gud, at hun var slig en Kvinde, at der maatte saa meget komme for hendes Sjæl og Lejersted ubeknurret og uhindret, thi, kære Søster, beder jeg dig kærligt, at du vil lægge Vind derpaa . . .“

Klostrets store Ejendom og alle de hermed følgende Bryderier maa have lagt meget Beslag paa Abbedissens Tid, og i Virkeligheden var de talrige og mangeartede Krav, der stilledes til hende, uopfyldelige for eet Menneskes Tid og Evner — hun skulde varetage Klostrets Interesser udadtil, hun skulde

være Husmoder for den talrige Husstand paa selve Klostret, hun skulde endelig, og efter Birgittas Tanke først og fremmest, være ansvarlig for Søstrenes aandelige Velfærd. Den store Virksomhed udadtil har næppe kunnet have gode Følger for det aandelige Liv i Klostret, men noget direkte Bevis for Forfald i den katolske Tid kan dog ikke hentes af det fattige Kildestof. Paa Klostrets ydre Magtstilling var Reformationens Nærhed naturligvis ikke uden Indflydelse, Maribo Borgere gjorde endogsaa ligefremt Oprør i 1537, men maatte dog snart falde til Føje og fik ogsaa Abbedissens Tilgivelse mod at love i Fremtiden des ydmygere at være Klostret til Tjeneste og til Kærlighed igen, som deres Forfædre have gjort, og være det hørige og lydige baade Nat og Dag som deres rette Øvrighed og Herskab. — Mogens Gjõe krævede det Gods tilbage, der i sin Tid var blevet skænket af Eskild Gjõe som Sjølegave, men Klostret tog af Maribo „ældste Oldinge“ et Tingsvidne paa, at de Sjølemesser, for hvilke Godset var givet, var blevet holdt uden Forsømmelse i 40 Aar for lille St. Annæ Alter to Gange ugentlig og endnu opretholdtes.

Forbavsende længe fortsatte Klostret sin Tilværelse i samme Spor; lige til 1551 holdtes der katolsk Gudstjeneste. Grunden til denne Skaansomhed var Adelenes Ønske om, at Klostret skulde vedblive at bestaa som Stiftelse for adelige Jomfruer, og ved kongeligt Brev af 1556 omdannedes det gamle Nonnekloster til et adeligt Jomfrukloster med Bibeholdelse af Ejendomme og Privilegier. Jomfruerne skulde blive i Klostret til deres Død, medmindre de indgik Ægteskab. Gudstjenesten blev naturligvis reformeret i luthersk Aand. Klostrets Historie i dets nye Skikkelse skal vi, da Pladsen ikke tillader det, ikke forfølge. Ved at synke ned til en blot Forsørgelsesanstalt havde det mistet sit egentlige Grundlag, og i Løbet af det 16. Aarhundrede høres der Klage paa Klage, ikke blot over Jomfruernes Vedhængen ved Katolicismen, men over Kiv og Usædelighed. 1620 ophævede Regeringen Klostret, hvis Ejendomme overdroges

Sorø Akademi og, efter dettes Ophævelse 1625, gik over i Kronens Eje. I Midten af det 17. Aarhundrede brugtes et af Klosterhusene en Tid til Domhus, 1685—98 boede Leonora Kristine i Nykloster, og Munkeklostret var Præstegaard fra

Maribo Kirkes Østgavl, 1913.

1647 til det 18. Aarhundredes Slutning. Bygningerne forfaldt efterhaanden mere og mere — 1672 tog man 160,000 Mursten herfra til Vaabensted Kirketaarn — og nu er, naar undtages Kirken, kun et enkelt Stykke Mur tilbage af det gamle Kloster.

Maribo Klosterkirkes ældste Historie ligger, ligesom Klosterbygningens overhovedet, i Dunkelhed. Rimeligvis har man i Klosters første Aar nøjedes med en midlertidig Bygning (som man gjorde i Vadstena), eller man har benyttet den gamle Skemminge Sognekirke (Grundplan Nr. 8), som blev indlemmet i Klostret 1418; thi den store Stenkirkes Opførelse synes at have strakt sig over en Aarrække. I et Brev af 1446, udstedt af syv Kardinaler i Rom, loves der 100 Dages Aflad til alle, der bidrager til Maribo Klosterkirke, som man har begyndt at opføre af Sten, men endnu ikke fuldendt. Denne Standsning i Opførelsen har sat sit Mærke paa Bygningen, idet dens ældre, vestlige Del udvendig har en lysere Farve end den østlige, ligesom der er nogen Forskel i Pillers og Buers Stil i det Indre. I de følgende Aar tog man fat paa Arbejdet med Kraft, saa at Kirken blev færdig i Løbet af de næste 10—15 Aar.

Kirken er bygget i den for Birgittinerkirkerne ejendommelige Stil, i Hovedtrækkene efter de Forskrifter, som den hellige Birgitta havde givet i sine Aabenbaringer. Den er, ligesom Vadstena og Mariager, en gotisk Hallekirke: den har tre omtrent lige høje Længdeskibe uden Tværskib. Midtskibet faar sit Lys fra Vinduerne i de halvt saa brede Sideskibe og skilles fra dem ved fritstaaende Piller, forbundne ved Spidsbuer; det har Stjernehvælvinger, medens Sideskibene har Krydshvælvinger. Den gamle Klosterkirke havde to Kor, eet for hvert af de to Konventer. Hæderspladsen mod Øst var indrømmet Nonnerne, medens Munkenes Kor med Højaltret laa mod Vest. Bag Højaltret var Munkestolene, saa at Munkene under Messen vendte Ansigtet mod Øst. Langs Korets nordre Sidemur fandtes en Række Celler med Glugger, gennem hvilke Munkene hørte Nonnernes Skriftemaal og rakte dem Brødet ved Nadveren. Nonnerne stod da uden for Kirkemuren i deres Gaard. Endnu er der Spor af disse Skrifteceller. Paa Trinnene, der fører fra Koret ned i Kirken, var anbragt forskellige Sidealtre, for Maria Magdalene, St. Anna m. fl. Nonnernes særlige Alter, Mariaaltret, var i Kirkens Østside, som det synes, oven paa den mu-

rede Omgang, der strækker sig langs Østgavlen og Side-skibene og er baaret af Piller, forbundne med lave Buer. Ved en Dør i Kirkens Nordvestside stod Omgangen i Forbindelse med Nonneklostret, saa at Nonnerne kunde gaa fra Søsterhuset til deres Alter uden at komme i Berøring med Lægfolket; desuden dannede den Forbindelse mellem de to Kor, idet der førte en Trappe op til den fra Brødrenes Kor i Kirkens Vestside. Baade Kirkens Ydre og Indre

Relief paa Maribo Kirkes Østgavl.

var uden mange Prydelser, thi Birgittas Kirker skulde ifølge hendes Bud ikke eje Guld eller Sølv eller Ædelstene, men deres Ejendom skulde være Guds Naade, samlet ved fromme Bønner.

Reformationen betød ikke nogen stor Forandring for Kirkens ydre Stand, men 1596 blev den gjort til Sognekirke, da Byen havde mistet sin Kirke ved Ildsvaade, og ved Klostrets Ophævelse 1621 blev den overtaget af Bymenigheden som

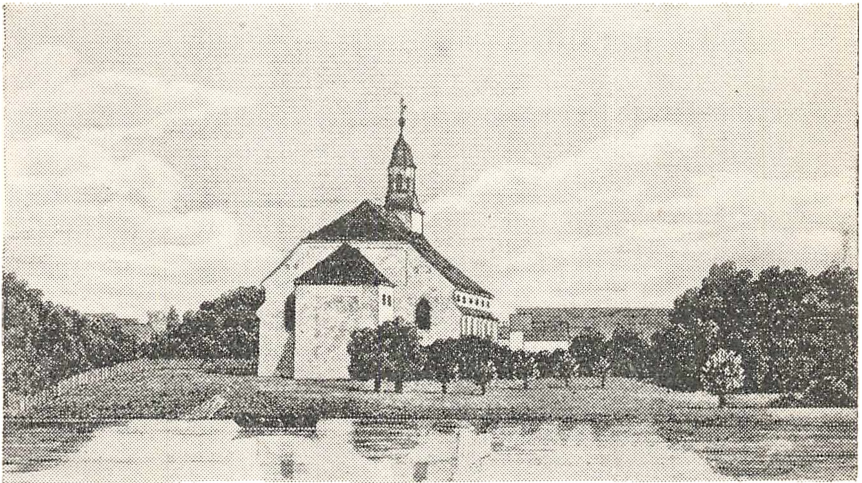
Ejendom. Højaltret flyttedes til den østlige Ende; i det gamle Munkekor (nu kaldet „Jomfrukoret“) holdtes fra 1685 Landemode. Medens Leonora Kristine boede paa Nykloster, havde hun sin faste Stol „over Jomfrukoret“. Hun skænkede Kirken et gyldent Alterklæde, hvorpaa der var broderet Vers, digtede af hende selv, og en Alterdug med Kniplinger. Den 6. April 1598 fandt hun sit sidste Hvilested i Nichen til højre for det nuværende Alter; under hendes Hoved laa en Silkepude, som hun havde udstop-

pet med sine graa Haar, og paa hvilken hun havde syet følgende Vers:

Hvor mangen Tanke-Spaan og Hjertens Sukke-knude
Tilsammen heftet er paa denne Brude-Pude.
Naar som nedlegget er mit Hoved paa sit Haar,
Da løses og mit Baand. Min Sjæl i Glæden staar.

Hendes Ligsten, som nu er indmuret i Nichens Væg, bærer foruden hendes Navn, følgende Indskrift: „Herre hafde dit Ord icke verrit min Trøst saa hafde jeg forgaet i min Elendighed.“

Vedligeholdelsen af den i al sin Simpelhed storslaede gamle Klosterkirke viste sig snart at overstige Byens Kræfter. Allerede fra 1675 klages der over dens forfaldne Tilstand, men først 1738—40 gennemføres en Istandsættelse ved Thurah. Man nøjedes imidlertid ikke med Afstivning af Mure, Fornyelse af Tømmerværk o. l., men paa Østgavlen opførtes et Træspir til Klokkerne som Erstatning for det gamle Taarn paa Vestsiden, hvis Istandsættelse mentes at ville blive for

Maribo Kirke 1843. — Set fra Vest.

kostbar; det nedreves dog først nogle Aar senere. Naar man i sin Reformiver ikke gik videre, var det udelukkende af Sparsommelighedshensyn; thi Murmesteren havde foreslaet,

at hele Kirkens Ydre og Indre skulde „forsvarligt hvidtes“, og Thurah havde villet nedrive Jomfrukoret for at bruge Stenene til andre Reparationer og gøre Kirkerummet mindre.

Maribo Kirke i 1860'erne. — Syd- og Østfaçade.

1779 opførte man et Bindingsværks Skillerum mellem Jomfrukoret og Kirken for paa denne Maade at begrænse dens Størrelse, som vedblev at være til Besvær. Hvis Jomfrukoret ikke var blevet brugt som Landmodesal, havde man i sin økonomiske Iver sikkert nedrevet det halve af Kirken, saaledes som man gjorde i Mariager. Paa denne Tid solgtes ogsaa Munkestolene som gammelt Skrammel.

Med det 19. Aarhundredes anden Halvdel oprandt endelig en ny Tid for Kirken, der efterhaanden var kommet i en sørgelig Tilstand, takket være saavel Fortidens „Istandsættelser“ som dens Forsømmelser. I sin Afhandling af 1861 klager N. L. Høyen over det hæslige Bindingsværks Skillerum, som aflukker Koret og Langhusets sidste Pillefag fra Kirken, over det uheldige lille Spir paa Østgavlen, over Vestgavlens afstumpede Valmtag. Klagen blev ikke uden Virkning. Ved Restaurationen 1861—65, foretaget ved H. Chr. Hansen, blev Skillevæggen nedtaget, Højaltret flyttedes tilbage til sin oprindelige Plads i Vestsiden, altsaa til det saakaldte „Jomfrukor“, medens det tidligere Alterkor mod Øst blev gjort til Vaaben-

hus. Vestgavlen og Koret fik Trappegavl i Stedet for Valmtag. Ved Restaurationen 1891—92, som lededes af Storck, blev det af Thurah opførte Træspir paa Østgavlen nedtaget, og det nuværende, kobbertækkede Taarn opførtes ved Vest-siden paa Fundamenterne af det gamle. Kirkens Indre fik en hvid Farve i Stedet for den fra den tidligere Dekoration stammende røde Dekoration paa gul Bund. Endelig er man nu i Færd med at lægge sidste Haand paa Værket, idet man, efter en af Storck udarbejdet Plan, arbejder paa Flytning af Orgelet (som deles i to Dele, der flyttes til hver sin Side), saaledes at det store Midtervindue i Østgavlen vil komme til sin Ret og Lyset herfra vil strømme ind under Hvælvingerne.

Ifølge Birgittas Paabud skulde alt i hendes Kirkebygninger være „ydmygt, stærkt og alvorligt“, og det noget tunge Præg, som hviler over den gamle Klosterkirke med det lave Taarn, det brede Tag, der dækker alle tre Skibe, Østgavlens store Flade, som ikke brydes af nogen Midtportal, men kun har to smaa beskedne Sidedøre, har, som Høyen bemærker, sin Berettigelse ved at give Udtryk for en Ide. Ogsaa det Indre er uden mange Prydelser, men denne Sempelhed svækker dog ikke det Præg af Lys og Skønhed, som hviler over det store Kirkerum med den lange Række Hvælvinger og Piller, nu ført tilbage til den oprindelige Harmoni og Storladenhed.

Billednoter.

Fig. Nr. 1.

Hr. Birgers og Fru Ingeborgs Gravsten i Upsala Domkirke.

I Randen læses: Hic Jacet Nobiles Dominus Birgerus Petri Filius Legifer Uplandiarum Et Eius Uxor Domina Ingeburgis Cum Filijs Eorum Quorum Anima Requiescant In Pace. Orate Pro Nobis. (Her hviler de ædle Hr. Birger Persson, Uplands Lagmand, og hans Hustru Fru Ingeborg med deres Børn. Deres Sjæle hvile i Fred. Beder for os).

Fig. Nr. 2.

Birgittas egenhændige Optegnelse af en Aabenbaring (Jomfru Marias Raad og Varsler angaaende Kong Magnus Eriksson).

fyrst vil iac thik sighia huru thik a'ru andelik vnderstandilse gifn sea oc hora sumi haftho tha'n ha'lghande sua at the visto timan sum profetin saghe til konunge tha'n dagin koma sa'ndebothan oc mange visto huat them skulle suaras fyr a'n the (tath*) talatho sumi visto oc vtan (man kynilos*) mana kynilse suma thera tha'r a'ru varo lifande a'lla dothe oc visto the fyr a'n stithin byriadis huru han a'ndathis thik a'r eg mer lofat at vita a'n se oc hora andelika oc a'pte thy sighia. — (Først vil jeg sige dig, hvorledes dig er givet aandelig Forstaaelse, at se og høre. Nogle havde Helligaanden, saaledes at de vidste Timen, som Profeten sagde til Kongen: den Dag komme Sendebudene. Og mange vidste, hvad der skulde svares dem, førend de talede. Andre vidste ogsaa uden Menneskers Budskab, hvem der var levende eller døde. Og de vidste, førend Striden begyndte, hvorledes den skulde ende. Men dig er ej lovet at vide mer end at se og høre aandeligt og sige derefter.)

(Litteratur: Af Kilder og Behandlinger fremhæves:

Til Birgittas Historie: Aabenbaringerne paa Latin i *Revelationes Sanctæ Birgittæ Nürnberg 1500* o. fl. Udgaver. — I gammelsvensk Oversættelse, udgivet af G. E. Klemming, I—V, Svenska Fornskrift-sällskapets Samlingar 1837—84. I Udvalg og oversat paa Svensk. *R. Steffen: Den Heliga Birgittas Uppenbarelser*, 1909. K. B. Westman: *Birgitta-Studier*, 1911. Fr. Hammerich: *Den hellige Birgitta*, 1863.

Til Birgittinerordenens Historie: F. Højer: *Studier i Vadstena Klosters och birgittinordens historia* Uppsala, 1905. Hildebrand: *Sveriges medeltid*, III. Schück: *Ur gamla papper*, V.

Til Maribo Klosters og Kirkes Historie: A. Kall Rasmussen: *Efterretninger om Musse Herred*, 1866. Høyen: *Maribo Stiftskirke i Kirkehistoriske Samlinger*, II.)

*) Disse Ord er i Birgittas Optegnelser overstregede.

Stubbekøbing Apotek

1814 — 16. Marts — 1914.

Et lille historisk Tilbageblik af *H. Reddelien*.

Før 1814 har Stubbekøbings Forsyning med Lægemidler været af vekslende og ret tilfældig Art. I korte Træk skal der her gives nogle kultur- og personalhistoriske Data, der betegner Tilstanden før det nuværende Apoteks Oprettelse.

I Slutningen af det syttende Aarhundrede nævnes flere Gange *Christian Apoteker*. Han boede i Søndergade ved Siden af Pugegaarden (nu Brugsforeningen) og ejede ifølge Matriklen 1690 Jord paa Marken. Christian Apoteker blev begravet 1. Februar 1685. — Dorte Ibsdatter Apotekers blev begravet 12. Januar 1707 i en Alder af 74 Aar inden for de 17 Alen med 12-Klokken*). Endvidere nævnes Johan Ludvig Apoteker, der 1681 blev gift med Niels Skrickes Datter Anna**). — I Kirkebogen skrives der om Borgmester Morten Lauritzens Død Torsdag før Nytaar 1680, at han

*) Begravelser i Kirken var mest anset, derefter kom Begravelsen paa Kirkegaarden inden for de 17 Alen; uden for de 17 Alen var Fattigbegravelser.

***) Se Raadmandslisten i „Stubbekøbing gennem Tiderne“ af *Bering Lüsberg*.

døde om Morgenen Kl. 7 i Nærværelse af Præsten Laurids Birch, Løjtnant Erik Brun, Jacob Wichmand og Christian Apoteker. Sidstnævnte har vel været tilkaldt for sine Kundskabers Skyld, han har nok været Farmaceut; maaske er han kommen hertil med en eller anden Militærafdeling ligesom forskellige Felt- og Bartskeerere; han har rimeligvis, som Binus i Nykøbing, praktiseret med „Conditori“, nemlig Plastre, Salver, kogte Olier, Latværges, aromatiske Vande, Morseller og andre galeniske Midler.

Paa Falster har der længe været Apotek*). Den første Apoteker paa Nykøbing Slot var Martinius Binus, der fik Bestalling 15. September 1595 af Enkedronning Sofie. 1609 fratraadte han og blev efterfulgt af Vallentin Kneytel, der fik sin Bestalling 1609 fornyet 1615 med den udtrykkelige Betingelse, at han ikke i sit Hus eller andetsteds uden for Apoteket maa præparere, destillere eller falholde Medikamenter, Oliteter og Vande, men ganske og aldeles afholde sig herfra ligesom ogsaa fra privat Kureren, samt at han skal holde kvalificeret Svend. I 1617 faar Binus og Hustru ny Bestalling som „Conditor og Dienerin“. Kneytel faar ny Bestalling 1626. I 1630 bliver Casper Schuchmann Apoteker. Omtrent 1634 er Christoffer Heerforth kommen til Nykøbing; i dette Aar fik han en Gaard overladt af Prins Christian. 1660 afstod han Apoteket til sin Svigersøn Christoffer Hartmann. Stubbekøbing har vel faaet en Del Medicin fra Nykøbing, men til Tider ogsaa fra Stege, med hvilken By den ofte har staaet i nær Forbindelse.

I Begyndelsen af det 18. Aarhundrede blev der oprettet Apotek i Stege. Her var Dr. med. Marius Mackeprang 1753—1771 baade Læge og Apoteker; senere blev han Landfysicus paa Møen**). Mackeprang gjorde stadige Rejser ned paa Falster over Grønsund. I sin Vogn havde han bag Agestolen et Magasin, hvori han havde Medicin, Vægte,

*) Se K. Carøe: „De medicinske Hofstater paa Nykøbing Slot“, Ugesk. f. Læger 1908.

**) Mundtlig Meddelelse af pens. Distriktslæge cand. chirurg. & pharm. H. V. Mackeprang.

Lodder og andre Apotekerrekvisitter. Han tog ind i Byerne, standsede en Dag eller to, gav Konsultation og dispenserede Medicin, i rigelig Mængde, for det varede mindst et Par Maaneder, inden han kom igen.

Den 10. Marts 1779 fik „Licentiat. medicin. Nicolaj Gottfried Koch født i Altona 18. Januar 1749“ sin Bestalling, paa saavel at maatte praktisere i Teologien som i Medicinen, læst paa Stubbekøbing Raadhus. Han skulde have en aarlig Løn af 120 Rdl. I November samme Aar blev han gift med Byfoged Benzons Datter. Han blev i Embedet til sin Død 1811. Koch var en indflydelsesrig Mand. Han var god mod Slægten; da hans Svoger Christian Benzon, Hustru og Søn alle døde i Løbet af nogle Dage 1781, fandt Børnene et Hjem i hans Hus. Efter Svogeren Niels Benzons Død 1803 træffer vi ham som Repræsentant og Befuldmægtiget paa hele Familien Benzons Vegne, moderat i egne Fordringer, velvillig mod Byen.

I Kochs Levetid skete der ingen Forandring i Medicinalforholdene. Selv om det ikke er nævnt, har Koch selvfølgelig dispenseret Medicin. I 1809 indsender han Opførelse over det slesvigske Regiments Medikamenter, der henstod paa Sygehuset i Stubbekøbing.

Omtrent ved Kochs Død indtraadte der betydelige Personforandringer i Stubbekøbing. Byfoged Canariis havde taget sin Afsked i 1809. Den senere Agent Lorenz Jac. Benzon kom i 1812 hjem og indtraadte i Moderens Forretning, som han overtog i 1815. Den tidligere mægtige Staatske Forretning i Vestergade var hensygnende. Peder Staal var gjort umyndig og fallit. Moderen hensad i den vestlige Ejendom, forhen Ditlev Flindts; men her var kun ringe Forretning. Den rige Overmaaler Wiborg havde helt trukket sig tilbage og kalder sig en gammel Mand, der ikke kan overkomme mere.

Peter Helweg Klein bliver ansat i Falsters nordre Kirurgat efter Koch. Han gifter sig med Frk. Canariis og forbliver i Embedet til sin Død i alt i 45 Aar. Samtidig opslaas Apotekerprivilegiet og tildeles Thøger Aamodt den

15. Juni 1813. Den 3. Januar 1814 afholdes der Auktion over to Gaarde paa Vestergade, Roedsgaard og Flyggegaarden tilhørende P. Staals Bo. Overkrigskommissær Christensen blev højestbydende med 7010 Rdl. paa Aamodts Vegne.

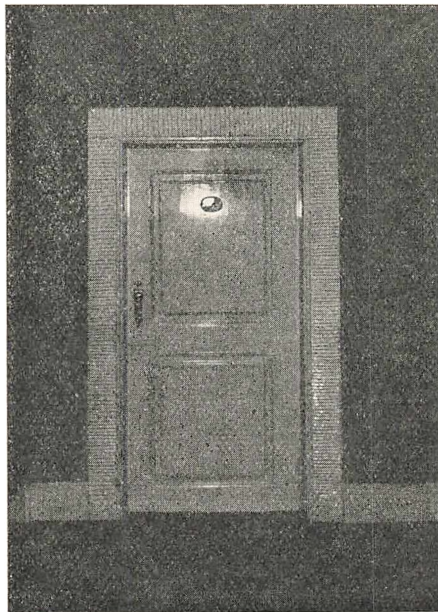
Flyggegaarden er den vestligste og den ældste; til denne hørte den største Avling. Gaarden bar Navn efter Johan Berendt Flygge*); hans Enke solgte Gaarden til Niels Benzons, der atter solgte den til Præsten Dorn. I 1779, efter dennes Død, købte Hofagent Ditlev Flindt Staal Gaardene. — Navnet Roeds Gaard kan formentlig henføres til Poul Jensen Roed**), der i „Matriklen 1690“ nævnes som Ejer af Jord næst efter Sofie sal. Jørgens; den mindste Jordlod tilhørte Roedsgaard. I „Grundtaxt af 1682“ har Sofie sal. Jørgens en Ejendom paa denne Plads i Vestergade. I en „kort Underretning om, hvorledes Stubbekøbing Borgere skattede før og efter de Svenskes Indfald 1660“, findes Borgmester Laurids Pedersen Møenbo paa denne Plads; jeg anser det for sandsynligt, at sidstnævnte har boet her. Fru Karen Staal nævner, idet hun i 1800 tilskøder sin Søn Peder Ejendommen, at der i Skellet mellem hendes iboende Ejendom og disse af hende hidtil brugte Ejendomme, findes et Magasin med Døre og Lemme mod Vest, disse skulde nu vendes ind mod Dorns Gaard. Ejendommen strækker sig fra Stranden i Nord og lille Strandstræde (nu Apotekstræde) til den Længe, hvor hun har sin Port mod Vest.

Flyggegaarden er den ældste, opført af Ege-Bindingsværk med store røde Mursten. Roedsgaarden er yngre, ligeledes Ege-Bindingsværk, men muret med smalle Flensborgersten. I denne Ejendom er Apoteket nu helt og holdent; tidligere har Materialkammer og Kælder været i Flyggegaarden. I Roedsgaard er Gerichter om Vinduer og Døre, riflede ved Snit paa tværs af Træet; de minder om pibede Kraver (se Fig. Side 139 og Side 140). Laasene er fint Gørt-

*) Købmand og Kæmner, f. 1724, død 1770, gift med Anna, Enke efter Andreas Lund, Aar 1760, Forlovere Ditlef Flindt og Lars Staal.

**) Begravet 12. December 1710 i en Alder af 69 Aar.

lerarbejde og meget smukke. Under Bygningsarbejde er der i den oprindelige Storstue, nu Apoteket, fundet en morsom Pudsning af Ydervæggen. Der var lagt et Fletværk af Hasselkæppe (1 a 2 ctm. i Tværmaal) paa Ydermuren, og

dette var først berappet med fint slemmet Ler og dernæst pudset med en fed Mørtel, lavet af gammel læsket Kalk. Pudsningen var næsten lige saa blank som slebet Stuk.

Den første Apoteker, Thøger Christian *Aamodt*, tog 15. Juli 1803 Eksamen chemico pharmaceutic. med enstemmig Laudabilis. Hans Curriculum vitæ i Chirurgisk Academis Eksamensprotokol lyder: „Han er født Anno 1780 paa Moss i Norge, hvor hans Fader var Sorenskriver, Moderen, Thøgerina, født Rosenberg, var Datter af Raadmand Thøger Rosenberg, Køge*). Han mistede sin Fader, da han var 5 Aar gammel, og kom herfor til sin Onkel Apoteker Frich

*) Se Roskilde Dom Apotek af E. Dam.

i Roskilde, som antog ham som eget Barn og lod ham lære Skolevidenskaber, indtil han 12 Aar gammel blev Discipel i sin Onkels Officin; her forblev han i 7 Aar, derefter konditionerede han i samme Apotek i 4 Aar. Siden Maj,

dette Aar, har han opholdt sig i her i Byen (København) og ganske opofret sig sin Tid til videre at dyrke Kemi og Botaniken“. — Aamodt var en elskværdig Mand af lyst Sind. Hans smukt førte Bøger vidner om, at han havde sine Sager i Orden. Hans Kundskaber har været gode, eftersom han fuldstændig oplærte sin Eftermand og dimitterede ham til Eksamen chemico pharmaceuticum. Han kom til Stubbekøbing den 14. Marts og aabnede Apoteket den 16. Marts 1814. Efter hans egne Optegnelser havde han fra 16. Marts til 31. s. M. en Indtægt af 120 Rdl. 4 Mk. og en Udgift af 81 Rdl. 1 Mk. Den første Portion Rottkrudt blev udleveret 18. Marts 1814 til Gaardmand Niels Svendsen i Horreby efter Provst Steenstrups Attest. Den gamle Giftprotokol bringer Bud om alle de gamle Gaard-

navne, som Ejerne førte, f. Eks. Ole Præstebonde, Lidstrup, Sognefoged Rasmus Løjmand i Maglebrænde m. m. fl. Dyr-læge Plambeck synes at have haft hele Nordfalster i Prak-sis. Foruden sit Apotek drev Aamodt de 10 Tdr. Land i Skovmarken, der hørte til Gaardene. Aamodt blev gift med Eva Lauritzen fra København (hendes Lavvæрге var senere Urtekræmmer Lauritzen i København).

Omtrent samtidig med Aamodt kom Niels Peter *Høm* hertil som Discipel. Høm var født paa Borrebygaard 1798, Søn af Niels Høm, Gartner hos General Castenskjold, og Hustru Louise, f. Hansen. Indtil sit 14. Aar blev han un-dervist i Skelskør Skole samt til Dels privat. Efter Fade-rens Død 1812 kom han til København, hvor han i nogen Tid tjente hos en Slægting, der var Tallotterikollektor.

Livet og Arbejdet paa Apoteker var for 100 Aar siden anderledes end nu. Man lavede selv alt. I den gamle Købmandsgaard var der et stort Køkken og Bryggers, i den store aabne Skorsten stod en af Datidens uundværlige Ovne, hvori der fyredes snart med Tørv og Brænde eller ved finere Præparater med Trækul; foruden de sædvanlige Pander af Kobber anvendtes Jydepotter meget. De var Stedfortrædere for Nutidens emaillerede Gods. I Jydepot-terne lavede man de forskellige Sorter Oxymel (sur Hon-ning), Haarlemmerdraaber og lignende. Endvidere brændte man Gips og Alun i dem. De brugtes ogsaa som Digler til at brænde Magnesia i. Haarlemmerdraaber var et van-skeligt Præparat dengang; den kemiske Proces skal ind-ledes og afsluttes ved 165⁰ Cls. Linolie og Svovl opvar-mes til nævnte Varmegrad, men man havde ikke Termometre til saadant Brug dengang, man brugte en Gaasefjer og iagttog, hvor stærkt Fanen krummede sig; det gjaldt om at faa Potten væk fra Ilden i rette Øjeblik, Indholdet brus-er stærkt, naar Processen begynder. Der er baade Fare for Brand og for den forfærdelige Stank, Svidningen giver. Ved saadanne Arbejder fordres først og fremmest Rutine, og det havde Farmaceuterne dengang. Man havde for 100 Aar siden ret gode Vægte og Lodder, men meget toges

efter Rumfang, og manglede man et Granlod, tog man et hvidt Peberkorn, man kunde temmelig nøje finde den rette Størrelse. Medicinen var i Forhold til Nutidens svag, de koncentrerede Lægemidler kendtes ikke. Den første Morfinrecept blev i 1826 ekspederet paa Gammeltorvs Apotek af cand. Niels Secher. Kun Giftene Arsenik og Sublimat brugtes dengang, og da altid i Opløsninger, der lavedes i store Portioner.

Man nøjedes ikke med at lave Medicin alene. Man skar selv sine Korkpropper, klistrede Poser, lagde Kapsler osv. Til Brug ved Overbinding af Flasker lavede man marmoret Papir ved Hjælp af en grov Redekam og udrevne Farver f. Eks. brændt Siennejord, rød Bolus, Okker og Cinnober. Med Kammen førtes Farverne i flotte Sving ud over Papiret, til det var dækket. Slikkeri lavedes der ogsaa, f. Eks. den lækre Altheapasta, der smagte som Marenngs, Tamarinde og Blommemos, der brugtes til de yndede Latvænger. Rester af Datidens Husflid fandtes endnu paa Apotekerloftet i Stubbekøbing 1885.

I 1818 underkastede Høm sig en Prøve hos Stiftsfysikus Krogh og blev derefter Medhjælper hos Aamodt, der forberedte ham til Eksamen chemico pharmaceutic., som han bestod 15. Februar 1821 med enstemmigt Laudabilis. I 1831 døde Aamodt uden at efterlade sig Børn. Høm fik 22. Juni 1832 Privilegiet, efter at have købt Apoteket af Fru Eva Aamodt. Høm giftede sig med Sofie Sørensen, Datter af Provst Georg Sørensen i Gunslev og Hustru Dorteia Sofie Angel; hun hørte til den bekendte norske Slægt og var født i Laurvig. Høm solgte den 9. Februar 1856 Apoteket til Bunkeflod. Et mørkt Tungsind overvældede ham, da han skulde forlade den Ejendom, han havde levet i uafbrudt i over 40 Aar. Han døde 12. November 1857, inden han flyttede bort. Hans Hustru døde i København 1874 og hans eneste overlevende Søn Carl i 1875.

Hans Christian *Bunkeflod* var af gammel dansk Præsteslægt (den danske Patriot Hans Allesen*) i Bunkeflod i

*) Se iøvrigt „Vort Forsvar“.

Skaane hørte til hans Forfædre). Bunkeflod var født i København den 14. November 1828, Søn af Institutbestyrer ved Trinitatis Kirkeskole cand. philol. og philos. Hans Bunkeflod og Hustru Bodil Beck; han blev 1845 Discipel, tog Medhjælpereksamen 26. December 1848, blev pharmaceutisk Kand. 1855 (haud illaud.), Medhjælper i Thisted samt en længere Tid i Slagelse. Bunkeflod døde som Apoteker 22. December 1884. Han led i sine sidste Aar af en Hjerter- og Nyresygdom, der medførte en stærk Begrænsning af hans Syn. Ligesom Høm hentede Bunkeflod sin Hustru paa Falster, han traf hende paa Stubbekøbing Mølle hos Broderen Mølleer Fibiger. Den 10. August 1858 blev han gift med Helene Nathalie Fibiger (f. paa Berritzgaard den 26. Marts 1837 -- død i København den 23. Juli 1903). Bunkeflod havde 11 Børn, den ældste Søn Hans Christian, der var bleven Medhjælper i Maribo og om et Par Uger skulde ind for at læse til Kandidateksamen, forulykkede ved Lystsejlad i Maribo Sø. 10 Børn lever; deraf er en Datter Enke efter Apoteker Carl Petersen, Næstved. Bunkeflod var en stor Modsætning til Høm. Han var Sangviniker og lagde Vægt paa, at Virksomheden saa lidt som muligt fik Præg af egentlig Handel, han undgik al Reklame. Skranken lukkede han med Skyderuder ligesom paa et Posthus. I 1872 solgte han Jorden til senere Justitsraad Scheel, Tvedegaard, og i 1873 nedrev og ombyggede han Udhusene og indrettede en Iskælder. Bunkeflod havde megen Interesse for Byen; han blev 1866 Medlem af Ligningskommissionen, den 2. Juni 1874 Medlem af Byraadet og havde sit Sæde i dette til sin Død. Ligeledes var han Medstifter af Stubbekøbing almindelige Sygekasse. Bunkeflod var et praktisk Menneske og en i sin Kreds vel anset Mand. Hans lyse Sind hjalp ham til at bære Livets Genvordigheder og de økonomiske Besværligheder, der maatte følge med den store Børneflokk og det lille Apotek. Han var en kærlig Fader, der med sin dygtige og evnerige Hustru skabte et udmærket Hjem.

I 1885 købte Assistent ved Universitetets kemiske La-

boratorium *H. Reddelien* Apoteket, som i Løbet af 3 Aar blev fuldstændig omordnet. Reddelien er født den 10. Juni 1855, Søn af Apoteker Knud Reddelien og Hustru Petrea v. Berger. Discipel paa Løve Apoteket i Aarhus fra 1871 til 1875, cand. 1877 (Laudabilis), Assistent hos Professor Jul. Thomsen fra 78—85, i den Tid Manuduktør for pharmaceutiske og medicinske Studerende. I 1892 ægtede han Mathilde Rostrup, Datter af praktiserende Læge H. F. Rostrup og Hustru Olavia Benzon. Han blev Byraadsmedlem, valgt af alm. Vælgerklasse 1888—94, af højstbeskattede 1897—1909, ved Forholdstalsvalg 1909—13, var fra 1894—97 uden for Byraadet Medlem af Skole- og Sundhedskommissionen.

I 1907 solgte han i November Apoteket til cand. phil. & pharm. Torkild *Hoff Hansen*, Søn af Justitsraad, Apoteker Hansen og Hustru H. C. Hansen, Hobro. Apoteker Hoff Hansen har fornyet det Inventar fra før 1885, der endnu fandtes i 1907, og omordnet og restaureret Apoteket, stadig med Bibeholdelse af den gamle Ejendom.

Det hyggelige Hjem med sine gammeldags Indretninger staar uforandret med den smukke Have, der gaar ud til Grønsund. Det hele mindes med Kærlighed af de mange, der har tilbragt en glad Ungdom i denne Ejendom. Der er stridt og levet i den gamle Bygning og paa den gamle Boplads. Gid det hele maa bevares længe endnu.

Fra Erhvervslivet. — Skræddere.

Af Viggo Holm.

Som bekendt lader Oehlenschläger i Begyndelsen af „Aladdin“ den unge Helt, efter at denne har hentydet til Enkeltheder ved Maaltagningen af Købmandens „Fruentimmer“, til Slutning udbryde: „Ha, det er skønt at være Skrædder!“ Hvis nogen skulde tro, at det var særlig østerlandske Forhold, der dannede Baggrund for denne Spøg, vilde det være en stor Fejltagelse, det passer saa godt som tænkes kan paa, hvad der fordem — og Aladdin levede jo i gamle Dage! — godt kunde finde Sted i vort eget Land, vort eget Stift. Livsglade Ungmøer og kaadmundede Skrædderdrenge, knarvorne Mustafaer og skrøbelige Morgianer, alt „ligesaa hos os“. Det var imidlertid ikke alene uregerlige Skrædderlærlinge, der kunde gøre Hovedet kruset paa de danske Mustafaer og faa dem til at gribe til Alenen, de havde ogsaa megen Harm af Samtidens Sypiger og Sykoner, der efter Skræddernes Formening var uforskammet tilbøjelige til at gribe ind i deres Embede, der omfattede *Eneret til at sy nye Kvindeklæder*.*) Her kunde der

*) Interessant i denne Forbindelse, selv om Monopolet var bortfaldet, er Marie Christoffersens Meddelelse i Artiklen „Kvindedragter paa Hedeboegnen“ (i „Arkiv og Museum“ 1913, S. 332): „ . . . de gamle Dragter og Rueskørter blev syede af Mandsskræddere, der drog omkring til

ikke saa godt gribes til Alenen, man brugte et andet Middel: Konfiskation. Den Sypige, som vilde sy „nyt“, maatte forvare sig vel bag lukkede Døre, for hun var udsat for at faa Besøg af en eller flere harmfny-sende Lavsmestere, der maaske vilde sige som deres persiske Kollega: „Jeg skal skrædre dig!“ og derefter vilde de uden videre fratage hende Sytøjet, selv om det var en kostbar „violblaa Silkekaftan“. Der kunde vel findes en sjælden Undtagelse med en kvindelig Skrædder, men en saadan maatte helst have selve Kongens Minde dertil, saaledes f. Eks. „Annike Jensdatter af Vort Købstæd Nykøbing paa Vort Land Falster, som nu paa tvende Aars Tid der paa Steden skal have næret sig af at sy for Folk Kvindeklæder, maa fremdeles uforment af Skrædderlavet sammesteds sig der i bemeldte Nykøbing ernære af at sy Kvindeklæder, saa vidt hun kan med hendes egne Hænder afstedkomme“. Dette Kongeord skulde ifølge Raadstuens Kopibog af ¹¹/₄ 1727 læses til Tinge for Byens Skrædderlav, og først da fik Annike Lov til at arbejde i Fred med sine „egne Hænder“.

Skrædderne var imidlertid stadig paa Post, og 8 Aar efter mente de at have grebet Marie Sypige paa fersk Gering, de brød ind hos hende og fratog hende en „Cantuske af Kamelot“,*) som hun skulde gøre om for Majorinde Ellermann. Denne vilde ikke af med sin Kantusse paa den Maade, hun betroede Sagen til sin Mand, Majoren traadte

Gaardene og foruden deres ringe Syløn fik en „Julerente“, som bestod af Brød og Flæsk. Først ved 1860 blev Sypiger almindelige“.

Den nyeste Fremtoning, „tailor made“, tilhører endnu ikke Historien.

*) *Kantusse* (Kontusse, rettest: *Kontusche*) brugtes meget i de Tider. Det var ifølge L. Meyer en Slags lang Kvindetrøje med Læg i Ryggen, nærmest en Magsdragt, hvori man kunde røre sig frit. Denne Beskrivelse passer vist til den Ændring, Klædningsstykket efterhaanden undergik. Oprindeligt synes det at have været et *fodsidt* Overstykke over Fiskebensskørtet, „ein Mittelding zwischen Kleid und Mantel, am Halse

ridderlig i Skranken for sin Frue, og Sagen, Kantussen indbefattet, kom for Raadstueretten ^{24/11} 1735. Her kendtes det tydelig, at det var et brugt Stykke „enten af samme eller en anden Faxong“. Skrædderne tabte, men trøstede sig med, at havde de taget fejl i dette Tilfælde, skulde de nok vide at godtgøre, at Marie ved andre Lejligheder havde paataget sig nyt Arbejde. Men deres Tapperhed skulde prøves haardere, Folkestemningen gik dem mere og mere imod, og for at frigøre sig for Skræddernes Aag lod undertiden velstillede Folk deres Døtre oplære i „Skrædderprofessionen“, saaledes f. Eks. en Svigerinde af Slotsforvalter Johan Gertz, hun ses 1746 at have lært hos Skrædder Peder Jakobsen i Nysted, hvor der betaltes 5 Rdl. om Maanden for hende i Kostpenge.

Det kvindelige Publikum, der maaske nok undertiden kunde være lidt vanskeligt, rettede stunddom Beskyldning mod de faglærte Skræddere for daarligt udført Arbejde. Bytingsbogen for ^{9/10} 1752 viser, at en af Nykøbings honneste Madamer, der havde leveret Skrædder Kristoffer Kristensen ^{9/4} Alen sribet Hvergarn, hvoraf han skulde sy en Kantusse med tilhørende Skørt, var yderst misfornøjet med hans Arbejde. Hun havde i Forvejen indhentet 3 Skrædderes Erklæringer, og de havde ment, at 4 Alen

anschiessend mit einer schleppenartigen oben am Nacken beginnenden Falbe ohne Taille, weit und luftig Leib und Reifrock umwallend“ (Jak. Falke, Kostumengeschichte, S. 393). Kantussen har haft stor Lighed med den samtidig brugte *Andrienne* (Holbergs *Adrienne* — f. Eks. i Barselstuen, 2. Akt, 2. Sc.: 1. Dame siger om Anne Kandestøbers, som hun ikke kan lide for sin Død: „Mener I, at den Ko har ikke ogsaa faaet *Adrienne* paa sig?“), men at den har været identisk dermed modsiges af den Omstændighed, at man i eet og samme Skifte fra den Tid ved Registreringen finder dem anførte hver for sig.

Ordet Kantusse brugtes ogsaa i sin Tid som en mindre pæn Benaevnelse paa den medicinske Forberedelseseksamen; man har ogsaa *Kantussebal*, *Kantusse-Eksamen*, — hvor det gik lidt løst og frit til. Ordets Oprindelse er de lærde uenige om; nogle mener, at det stammer fra Mustafas Hjemland Persien.

Kamelot er en Slags Uldtøj af Kamelgarn.

Tøj var nok „til et Skørt til et fuldkomment Fruentimmer“, naar det efter opgivet Maal skulde forfærdiges med Dragebaand og bruges oven over et Fiskebens Skørt. Madamens Klage til Øvrigheden lød paa, at Skørtet var forskaaret, og at Kristoffer Skrædder havde sat i Kantussen, hvad der skulde anbringes i Skørtet. Retten afæskede Skrædderlavet Erklæring i Sagen, en Lavssamling sammenkaldtes, og nu gjaldt det at fundere grundigt over Sagen; det var en alvorlig Ting at afgive Skøn for aaben Lade. Maaske har de indhentet yderligere Oplysninger hos Kristoffer; vist er det, at Flertallet nærrede Tvivl om, at 4 Alen var nok til Skørtet, men, tilføjede de med et vist Forbehold, det kom jo rigtig nok an paa, hvorlunde Skørtet skulde være. Stikordet var nu givet til den anklagede Mester, der oplyste, at Madamens Ordre lød paa, at Kantussen skulde være „fuldkommen“, og at han af det tiloversblevne Tøj skulde lade Skørtet blive, som det kunde. Dette beedigede han og slap for videre Tiltale. Men det værste under det hele var, at Kristoffers Kone „havde Slag“ (∴ Slagtilfælde), og hun havde taget sig Sagen meget nær.

En ganske kuriøs Skrivelse af 1/7 1757 til Stiftamtmanden med paategnet Erklæring viser, at den stedlige Øvrighed sluttede sig til den offentlige Mening imod Skrædderne. Brevskriverinden var Helene Justdatter, sal. Meyers Enke fra København, der var flyttet til Nykøbing, hvor hun nu vilde optage Kampen mod Skrædderne. For ret at røre Stiftamtmandens Hjerter begyndte hun saaledes:

„Vel aldrig har nogen hørt saadan vemodig Skæbne af en rig Mands Barn som jeg, i mit Ægteskab med min afgangne Mand, Borger og var Mesterskrædder i København . . . Mine Fataliteter og Omstændigheder kan jeg ikke for Graads Skyld [udtale] og ikke heller med Pennen tør melde Deres Excellence dette, uden at min salig Fader Just Hansen haver tjent hans Excellence salig Geheimeraad Ludvig v. Plessen, hvorfor Overkammerherre v. Plessen haver sat mine gamle Forældre ind i Vartov, og da hans Excellence erfarede min uskyldige Ruin, haver han holdt

et af mine Børn frem til Ære og Lære“. Hun omtaler dernæst, hvorledes hun i sine unge Aar under Forældrenes Velstand havde lært „mange smukke Honêtiteter med Bording, Syning . . . ja *endogsaa Fruentimmergangklæder at gøre*, paa hvad Façon som forlanges, som jeg tvivler, at nogen Mesterskrædder her i Byen kan gøre mig efter, — er jeg saa her til Byen ankommen for at ernære mig, baade med honette Folks Børn at informere og gøre Fruentimmerklæder, men jeg for Skrædderlavet maa ingen Frihed have dertil . . . nedkaster mig for deres Excellence“ osv.

Borgmester Fr. Green bekræftede i sin Erklæring, at Skrædderlavet til enhver Tid saa hende paa Fingrene, og han fandt det beklageligt, at Fruentimmerne ikke her hos nogen Skrædder kunde faa syet eller omdannet et Klædemon til Fornøjelse, hvorover nogle havde maattet sende deres Børn til København for at anskaffe sig det fornødne. Det var at ønske, at hun maatte faa den ansøgte Frihed, dersom hun ellers kunde præstere det, hun debiterede. Her havde tilforn været en Enke i Byen, som af daværende Stiftsbefalingsmand var forundt saadan Frihed (rimeligvis Annike, for hvem der udvirkedes Kongebrev) og havde været Indvaanerne til megen Nytte. Samme Enke var død i indeværende Aar, hvorfor nogle havde formaaget Supplikantinden til at flytte herover. Borgmesteren anbefalede paa det bedste hendes Ansøgning.

Var Skrædderne nøjeseende paa deres Lavsrettigheder udadtil, maa man lade dem, at de ogsaa var strenge, maaske undertiden alt for strenge, med at haandhæve, hvad de ansaa for Ret og Orden inden for deres eget specielle Omraade. ¹⁸/₆ 1666 gik der Dom ved Bytinget mellem Lavet og Skrædder Rasmus Søfrensen. Rasmus var egentlig noget af en selvstændig Mand, men undertiden tog han en Taar over Tørsten, og saa kunde han blive uskikkelig mod Oldemanden Kristen Klemmensen, og det maatte han jo ikke. Hvad han derimod var fuldt berettiget til var, at han gik ud i Byen og arbejdede for Folk i deres Hjem i fuld Overensstemmelse med Lavsartiklerne af ⁹/₇ 1627, der

tillod en Skrædder af Lavet at sidde i hver Mands Hus at arbejde for en billig Løn. Denne Bestemmelse i Artiklerne syntes de andre Mestere ikke om, og de vilde tvinge ham til at lade det være; men det havde *de* ikke Lov til. For at faa ham til at lystre havde Lavsbrødrene frataget ham en Dyne, „som han skulde med sin Hustru have at ligge paa“, men det hjalp ikke paa Rasmus, der oven i Købet derefter ved en Lavssammenkomst havde yppet Kiv med Brødrene i den Anledning og siden entholdet sig fra Lavet. Da Sagen kom for Retten, fik den et Udfald, som Skrædderne slet ikke havde gjort Regning paa. Dommeren holdt en Straffetale til dem, hvori han foreholdt dem, at de „aff egen Møndighed dombdristigt tuert imod Recessen“ havde villet gøre Forandring i de gældende Bestemmelser ved selvtagne Tvangsforholdsregler, og nu vilde de oven i Købet erhverve Dom derpaa! De dømtes til uopholdelig at udlevere Dynen til Rasmus og formanedes til at afstaa fra slig egenmægtig Forandring af Vedtægterne.

Det er aabenbart, at Skrædderlavet ret ofte har maattet føle Savnet af en retskyndig Raadgiver. Men for ikke at berette om lutter Nederlag skal der sluttelig nævnes et Tilfælde, der for en Gangs Skyld kronedes med Held; men her havde man ogsaa gaaet mere sindigt til Værks.

^{18/5} 1683 stod Laurids Adersen paa Nykøbing Raadstue for at vinde Borgerskab som Skrædder. Det var dristigt af ham, for han havde mere end een Ting paa sin Samvittighed. En halv Snes Aar i Forvejen havde Magistraten antaget ham til Trommeslaar efter at have ladet ham lære „denne Kunst“; men Laurids opdagede som saa mange andre, at Kunstens Vej kan være noget brødløs, og for at bøde herpaa syede han i Smug Klæder for Folk. Skrædderne, som vist snart fik Nys derom, har vel ment, at man burde fare med Lempe mod en Mand, der stod i en saa intimt Forhold til Øvrigheden som en veluddannet Trommeslaar; i det mindste indtil videre. Til sidst drev han det dog for vidt, de beslaglagde hans Arbejde, og da han kom med sine 2 Rdlr. for at løse Borgerskab, oplyste

de, at han i sin Tid var løben af Lære. De fik den sne-dige Trommeslaar idømt en Bøde paa 4 Rdlr.

Efter alt at dømme var det i gamle Dage her som i Østerlandene ofte et brydsomt Liv at være Skrædder, selv om Kundekredsen omfattede baade Mænd og Kvinder; kun sorgløse, uerfarne Knøse, ligesom Aladdin opfyldte af Æventyrdrømme, kunde det falde ind at udbryde: „Ha, det er skønt at være Skrædder!“

Bøger.

Bering Liisberg: Stubbekøbing gennem Tiderne.

Udgivet af Købmand *P. W. Wulff*. 1912.

Denne Bog er udgivet til Minde om Hundredearsdagen for Grundlæggelsen af Handelshuset *P. W. Wulff* i Stubbekøbing den 5. Juni 1901.

Forfatteren giver en Udsigt over Byens Historie fra de ældste Tider indtil Nutiden. Dens Oprindelse taber sig i Fortidens Mørke, og der er ikke Tvivl om, at den har bestaaet som Købstad længe, Aarhundreder, før 1354, da de første Privilegier, vi kender, udstedtes. Den har i disse fjerne Tider haft en forholdsvis stor Betydning som Følge af sin heldige Beliggenhed ved et sejlbart og beskyttet Færvand. Den har været en Havne-, en Udskebnings- og Indskibningsplads for Handelsvarer, et Samlingssted og en Udfaldsport for Krigsflaader. Som saadan blev den meget benyttet i Valdemarernes Tid under Vendertogene. Navnet betyder Købingen paa „Stubben“, den korte afrundede Halvø, der skyder sig ud i Grønsund. Stubbekøbings Borgere har haft deres rigelige Andel i det Aarhundrede igennem fortsatte Sildefiskeri i Sundet og haft deres særskilte Boder ved Falsterbo. Baade her og paa anden Vis traadte de i Forbindelse med den dominerende Handelsmagt her i Norden, Hansestæderne. Et Vidnesbyrd om, at Stubbekøbing i tidlig Tid har betydet noget, afgiver den anselige Kirke, der er bygget i sidste Del af det 12te Aarhundrede; Forfatteren er ikke utilbøjelig til at tro, at den er opført af Valdemar

den Store. Senere hen gaar det tilbage for Byen. De mange og langvarige Ufredstider var ikke gunstige for de borgerlige Erhverv; Skat og Tyngge paalagdes Byen; den maatte levere Skibe, Baadsmænd, Soldater, alskens Proviant, ja, endog en Gang et Parti dobbelte Ankelsko, modtage Indkvartering, og hvem der var værst, Fjenden eller vore egne, var ikke godt at sige. Dertil kom de hyppige Ildebrande, der bragte mangen Mand fra Velstand til Armod, og Farsoterne, der slog ned for Fode. Efter den nordiske Syvaarskrigs Afslutning (1570) oprandt der dog en lang velgørende Fredsperiode, i hvilken den haardt medtagne By atter begyndte at komme til Kræfter. Det var jo i det hele taget for Riget en Opgangstid — Renæssancens Tidsalder. Et uhyggeligt Skær kastedes der dog over den fra de mange Heksebaal, der flammede overalt. Og Stubbekøbing stod ikke tilbage: 1568 brændtes der ikke mindre end 11. Ganske tørt omtales disse Begivenheder i Byfogedregnskaberne og Kirkebøgerne. 1624 hedder det f. Eks. „St. Mikkelsdag annammet forfaldent Gods efter Gertrudt Boesdatter, som for hendes Forseelse og Troldomsbedrift er bleven bortbrændt.“ 1647 blev „Ane Spillemands brændt, efterat hun tvende Gange tilforn den Dag var bleven pint og intet bekendte.“ Et Forhold, der ikke blev uden Indflydelse paa Stubbekøbings Velfærd, var Dronning Sofies Ophold paa Nykøbing Slot fra 1594 til 1631. Denne myndige og virksomme Dame begunstigede nemlig Nykøbing paa Stubbekøbings Bekostning og lagde derved Grunden til dens Overvægt og Førsterangsstilling paa Falster. Den kortvarige Kalmarkrig følte ikke saa meget; men med Christian den Fjerdes Deltagelse i Trediveaarskrigen er de gode Dage forbi, og de trange Tider begynde for Alvor igen. Andre Ulykker stødte til. Natten til Kyn-delsmisse, 1. Februar 1625 var det Stormflod, der ødelagde 40 af Byens Skibe. 2. Pinsedag 1639 nedbrændte en Trediedel af Byen. Og saa kom lidt efter Aarhundredets Midte „Svenskekrigen“. „Hvad Skade den Krig foraarsagede Byen er ikke til at beskrive,“ skriver Borgmester *Hans Wolsen*. 1666 hedder det i et Bønskrift: „den ganske By er totaliter

bleven ruineret — kun 10 Mand ere overblevne, som have Livs Middel; Resten er Stakkarle, som ved Dørene maa søge deres Brød.“ 34 Gaarde var nedbrudte, 37 og 2 Huse stod øde og forladte. Det saa næsten ud, som om Byen skulde gaa til Grunde. Nogle Aar efter, 1682, blev den — ligesom adskillige andre Købstæder — berøvet sin folkekaarne Magistrat: Borgmester og Raadmænd; den kongevalgte Byfoged var herefter den eneste Øvrighedsperson. Endvidere forbødes det Borgerne at handle med Udlandet, hvorved der berøvedes Byen en væsentlig Betingelse for Opkomst og Fremgang; det tog sig næsten ud, som skulde den slettes af Købstædernes Tal. Borgerne kom snart til at føle Savnet af deres kaarne Tillidsmænd; thi de første Byfogder var meget uheldige Personer; de to første maatte afsættes. 1732 blev *Chr. Nielsen Benzon* Byfoged og beklædte Embedet til sin Død 1765 — rigtignok med Afbrydelser, hvorunder han var suspenderet. Skildringen af denne velbegavede, energiske men herskesyge og samvittighedsløse Mands Færd, der stundom udartede til en vild Farce, hører til det mest underholdende i Bogen. Han tog sig med megen Iver af Tobaksdyrkningen, og der avledes 1745 i Stubbekøbing ikke mindre end 24150 Pund. Der fandtes et Kridtpibemageri, og „Stubbekøbing Fajance“ havde et godt Navn. Aar 1800 havde Byen ikke mere end 4—500 Indbyggere; men 1825 var Tallet steget til det dobbelte. Efterat man tidligere havde maattet nøjes med nogle primitive Moler, udenfor hvilke Fartøjerne lagde til, byggedes 1839 en Skibsbro, og i 1842 anlagdes Havnen, som 1878 uddybedes til 14te Fod. 1911 fik Byen Jærnbane, og Indbyggertallet er steget til 2000.

Ovenfor er givet et kort Resumé af Bogens Indhold. Man følger med den største Interesse dens livlige Fremstilling af Byens Skæbne gennem de skiftende Tider — en Udvikling, som paa mange Punkter er typisk for de danske Købstæder. Man faar et levende Indtryk af den lille Bys ofte haarde Kamp for Tilværelsen, af dens Borgeres sejge Udholdenhed og Nøjsomhed. Man kommer til at se paa

den med Forstaaelse og Sympati. Anmelderen har altid i Stubbekøbing mødt en Mindelse om forbigangne Tider. De gamle Købmandsgaarde har til Trods for deres prunkløse Ydre et eget fornemt Præg, der leder Tanken hen paa de Patricierfamilier, der i flere Slægtled har givet Tonen an. Navne som *Benzon*, *Flindt*, *Staal* og *Wulff* træffer vi paa mange af Bogens Blade. Det smukke Udstyr, de mange gode Illustrationer, Prospekter og Kort, giver Bogen et festligt Præg.

Købmand P. W. Wulff har ved Udgivelsen af dette Jubilæumskrift paa en smuk Maade lagt sin Kærlighed til sin Fædreneby for Dagen. Desværre opnaede han ikke at se Værket fuldført; han døde 1911. Efter hans Bestemmelse uddeltes Bogen som Gave og kan ikke faas i Boghandelen.

C. A. Hansen.

*Det lollandske Digelag 1873—1913 og Stormfloden den
13. November 1872.*

Udgivet af Digebestyrelsen for Lolland. (Kbhvn., Truelsens Bogtrykkeri
1913, 46 S.)

I November 1913, paa selve „Stormflodsdagene“, udsendte Digebestyrelsen for Lolland ovenstaaende Festskrift, der behandler det lollandske Digelags 40-aarige Historie og er forfattet af Digeingeniør *J. M. Kjersgaard*.

Selve Stormfloden den 13. November 1872 danner Skriftets Overture. Stormflodens Forløb skildres kort og klart, og der kastes tillige et hastigt Tilbageblik paa tidligere større Højvande, Vandfloden Kyndelmissenatten 1625, da Kirkespiret i Nakskov blæste ned, Stormfloden den 10. November 1694, der ligesom den forrige gik stærkt ud over Rødby, o. s. fr.

Hovedemnet er de forebyggende Foranstaltninger, der siden Ulykken 1872 er truffet imod Gentagelsestilfælde. Forfatteren gør nærmere Rede for Digernes Anlæg i H. t. Loven 23. Maj 1873 og klarlægger derefter Digelagets finansielle Forhold, dets økonomiske Betyggelse ved Loven af

22. April 1904 og de løste Opgaver i Retning af Vedligeholdelse og Nyanlæg. Et særligt Afsnit behandler de store Inddæmnings- og Tørlægningsarbejder ved Rødby Fjord, der i høj Grad har forbedret Digelagets Status.

I Ydre fremtræder Festskriftet som et nydeligt Stykke Boghaandværk, smagfuldt i Trykning og i dekorativt Udstyr. Det lille Skrift er ledsaget af en Mængde Billeder, ikke alene smukke og klare Illustrationer, der væsentlig virker som Pryd: Landskabsprospekter af Digerne og Portrætter af de Mænd, der administrativt har været knyttet til Digelaget, men ogsaa Oversigtskort og fortrinlige Planer om Stormflodshøjden 1872, som i deres Anskuelighed i høj Grad støtter Fremstillingen. —k.

Meddelelser.

Løftet Feststemning i Nysted den 28. Januar 1824.

[Stiftstid. 1824, Nr. 15. Universitetsbiblioteket]. „Jeg vaagnede! — thi Morgendæmringen begyndte at nærme sig! — En besynderlig af Ærefrygt begejstret Følelse gennemstrømmede min Sjæl, da jeg erindrede mig min kære Konges Fødselsdag, jeg tænkte paa de forløbne Aar, da jeg i hans Tjeneste havde nydt saa meget godt, saa mange glade Dage; jeg tænkte paa de tilkommende, og Himlens blide Datter *Haabet* lykønskede mig. Under denne min inderlige Følelse rørtes jeg nu mere ved at overraskes af en behagelig Musik efter vor gode Toldinspektør *Clasens* Foranstaltning (en Mand som med saa megen Flid og Selvopofrelse i flere Aar har arbejdet paa at bringe Musikken til den Grad, den nu er) og udført af vort Musikpersonale, som ved flere Lejligheder har vist den Duelighed, som ingen af Danmarks øvrige, lige store Købstæder kan vise Magen til. Under denne blide Musik, som passerede hele Byen, vækkedes Nysteds Indvaanere og mindedes paa en sjælden rørende Maade om den enhver ærlig dansk saa kær(e) Dag. Da dette varede, viste Solen os imidlertid sine første Straaler paa Horisonten. Dette var Tegnet for vore patriotiske Søfolk, som straks satte Flag og Vimpel til og løsnede efter hinanden 9 Kanonskud; om Middagen blev atter givet 9 Skud og ved Solens Nedgang ligeledes 9 Skud. Ved hvert 9de af disse Skud blev raabt 3 Gange Hurra for vor gode Konge. Om Aftenen spiste Byens Embedsmænd og første Indvaanere paa Gæstgivergaarden, hvor under Maaltidet ved

Kongens, Dronningens og hele Kongehusets Skaal blev løsned 27 Kanonskud. Saaledes endte denne for os alle saa glædelige Dag. Søndagen derpaa gav nogle gode Venner og Veninder Komedien „*Ildebranden*“ i 3 Akter, derefter „*Bedsteforældre*“ i 2 Akter og til Slutning følgende Sang i Anledning af H. Maj.s høje Fødselsdag, afsjunget dobbelt firstemmig i Forening med vor før omtalte gode Musik:

Vi samlet er i Dag til Fryd, den er os alle kær;
 vor Læbe tolker Hjærtets Fryd, som Kærlighed frembær.
 :|: Vor gode Konges Fødselsdag, vor blide Konges Dyd
 skal til vor Hjærtes sidste Slag udgøre al vor Fryd. :|:

Gud gid (!) han længe leve maa, den ædle, gode Drot!
 Hans skønne Sjæl kun pønser paa at gøre Danmark godt.
 :|: O, led ham ved Din Faderhaand i hans møjsomme Fjed,
 indtil Du en gang ta'r hans Aand til Dig i Evighed! :|:

Lad aldrig til hans stille Bo ham Sorgens Pile naa,
 lad aldrig Danmarks glade Ro forstyrres ved at slaa
 :|: mod nedrig Svig, mod Voldsmands Magt; men vis (!) det skulde ske,
 da staar hver dansk vist uforsagt som fordem Fædrene. :|:

Ja Brødre, stolte af det Navn at kaldes Dannemand,
 vi stræbe vil ved kraftfuld Gavn, vi det fortjene kan,
 :|: hver ærlig dansk, hver i sin Stand, arm, fornem eller rig,
 hver Borger, Bonde, Adelsmand har Ret til det for sig. :|:

Ej Rigdom, Rang til Sagen gør, nok vi er danske Mænd,
 vor Konge tro, som det sig bør, hver Fædrelandets Ven.
 :|: Vi elske *Fredrik*, Fædreland, vi elsker Retfærds Sag,
 for dem vi slaa til sidste Mand paa Kampens hede Dag. :|:

Lev *Fredrik*, endnu mange Aar! lev stedse lykkelig!
 Gud, lad(e) din Vinter som din Vaar henrinde blidelig!
 :|: Vor gode Konges Fødselsdag, vor blide Konges Dyd
 skal til vort Hjærtes sidste Slag udgøre al vor Fryd. :|:

Saaledes fejrede vi her en kær Konges, en elsket Landsfaders 56 Aars Fødselsdag med det enstemmige inderlige Ønske: Gud, lad os fejre den endnu i mange Aar.

B“

Indsenderens samtidige har naturligvis haft let ved at tyde Meningen af *B.* med de omhyggelig aftalte 7 Prikker, der aabenbart har betegnet Navnet paa en af dem, der spiste paa Gæstgivergaarden. Ved at søge mellem Nysteds „Spidser“ 1824 er jeg standset ved Navnet paa Lægen (Kirurg) Niels Brock *Byrsting* uden derfor bestemt at turde paastaa, at jeg har truffet den morgenduelige, følelsesfulde Forfatter af den for sin Tid saa betegnende Artikel. *V. H.*

Et Bidrag til Forstaaelse af Befolkningens Vækst.

Naar Befolkningen i vore Dage tiltager stærkere end i Fortiden, saa skyldes dette først og fremmest den Omstændighed, at der i gamle Dage døde forholdsvis langt flere *Børn* end nu til Dags.

Til Belysning heraf skal vi i det følgende sammenligne Tiaaret 1735—44 med Tiaaret 1903—12 for *Sakskøbing Pastorats* Vedkommende (Sakskøbing Købstad og Sakskøbing Landsogn):

I 1735 døde	52,	deraf	29	Børn	under	10	Aar
„ 1736	— 51,	—	26	—	—	—	—
„ 1737	— 51,	—	24	—	—	—	—
„ 1738	— 33,	—	18	—	—	—	—
„ 1739	— 39,	—	21	—	—	—	—
„ 1740	— 41,	—	21	—	—	—	—
„ 1741	— 25,	—	14	—	—	—	—
„ 1742	— 30,	—	22	—	—	—	—
„ 1743	— 27,	—	17	—	—	—	—
„ 1744	— 26,	—	13	—	—	—	—

Ialt. . . 375, deraf 205 Børn under 10 Aar

Af de døde var altsaa 54,66 pCt. Børn under 10 Aar.

I 1903 døde	66,	deraf	15	Børn	under	10	Aar
„ 1904	— 50,	—	10	—	—	—	—
„ 1905	— 54,	—	10	—	—	—	—
„ 1906	— 65,	—	20	—	—	—	—
„ 1907	— 59,	—	12	—	—	—	—
„ 1908	— 54,	—	13	—	—	—	—
„ 1909	— 45,	—	14	—	—	—	—
„ 1910	— 39,	—	8	—	—	—	—
„ 1911	— 50,	—	14	—	—	—	—
„ 1912	— 74,	—	23	—	—	—	—

Ialt... 556, deraf 139 Børn under 10 Aar

Af de døde var altsaa 25,00 pCt. Børn under 10 Aar.

Naar Dødeligheden i gamle Dage var saa meget større end nu til Dags, var Grunden ikke alene den, at adskillige Børn blev ligget ihjel i de snævre og mørke Alkovsesenge, men især den, at den frygtelige Sygdom *Børnekopper* hvert Aar gjorde en rig Høst. Denne Sygdom er jo nu, siden Vaccinationens Indførelse, saa godt som ukendt.

Hans Rasmussen.

Industri 1823.

[Stiftstid. 1823, Nr. 50. Universitetsbiblioteket]. Efter en Indberetning 1823 meddeles, at der i *Nykøbing* fandtes 1 Farveri, hvor Farveren arbejder med 1 Dreng, har betydelig Søgning; 1 Kalkbrænderi, der aarlig bearbejder 500 Tdr. „Mergel-Stenkalk“. *Stubbekøbing*: 1 Farveri og Trykkeri med 1 Svend, 2 Dreng og 1 Daglejer; 1 do. med 1 Svend og 1 Dreng; 1 Stampe- og Vadmelmølle, hvor 10—12,000 Alen Vadmøl stemples; 2 Rebslagerier med 2 Svende; 5 Vævere med 9 Stole. *Paa Landet paa Falster*: 1 Teglværk med Kalkovn paa *Kirstinebergs Gods*, ikke i de senere Aar afbenyttet; 1 Teglværk i *Skørringe*, som kun benyttes til Gaardens eget Forbrug; 1 Teglværk tilhørende det *Classenske Fideikommis*, hvor 70—100,000 Sten aarlig

brændes foruden nogen Kalk; nogle af Stenene sælges, men de fleste skænkes Godsets Bønder for dermed at forbedre deres Gaarde; 1 Stampeværk, ligeledes tilhørende Fideikommisset, hvor 50—60,000 Alen uldne Tøjer aarlig stemples. *Straks ved Nykøbing* ejer Hs. Majestæt 1 Teglværk og 1 Kalkovn, hvoraf alene den sidste drives. *Maribo*: 1 Farveri med 3 Arbejdere; 2 Garverier med 1 Svend og 2 Daglejere; 1 Feldberederi. *Nakskov*: 1 Garveri med 2 Svende og 2 Daglejere; 3 Rebslagere med 10 Svende; 1 Farveri med 2 Svende og 1 Daglejer. *Sakskøbing*: 3 Vævere, 1 Pottemager, 1 Feldbereder. *Nysted*: 1 Farveri med 1 Svend; 1 Rebslageri med 1 Svend og 1 Arbejder; 1 Feldberederi; 1 Stampe; 7 Væverier, som foruden Mesteren sysselsætter 2 Svende og 3 Dreng. *Straks ved Nysted* er en Stivelsefabrik, der aarlig tilvirker omtr. 30,000 Pd. Stivelse, hvis Godhed er bekendt. *I Vesterborg Sogn* er 1 Kalkbrænderi; *paa Baroniet Guldborgland*: 1 Tegl- og Kalkovn med en aarlig Tilvirkning af ca. 100,000 Mursten og 90 Tdr. Stenkalk; *i Rørbæk* under samme Baroni, *hvor i sin Tid skal have været en Fabrik for Stoffer*, bor nu en Væver, der med 6 Stole tilvirker Lærreder, Drejl og Hvergarn for Omegnen. Paa Baroniet er i øvrigt 19 Vævere med 36 Stole, 1 Bødker, 1 Kurvemager, 1 Rebslager, 1 Møllebygger og flere Professionister. *Paa Grevskabet Hardenberg* er 1 Væveri, som har 1 Damask-, 1 Drejls- og 3 Lærredsvæve, der kan arbejde efter Bestilling, 1 Rebslageri (ubetydeligt) og 1 Teglværk, der producerer 6—8000 Stkr. Tagsten og 60—70,000 Mursten, og endvidere brændes 4—6 [Kubik] Favne Faksekalk. Omkring i Landsbyerne er i øvrigt en Del Husmænd og Inderster, som har en Væv og væver for Omegnens Beboere; nogle ernærer sig deraf, andre kun til Dels.

V. H.

Lidt om nedlagte Byer. — Grænges Historie.

Sidste Bind af Aarbogen indeholder S. 66 en Afhandling om de *nedlagte Landsbyer*. Heri bemærkes meget rigtigt, at det

var forbudt at nedlægge Bøndergaarde, jvfr. D. L. 5—01—48: Ingen Landsbyer eller Bøndergaarde maa ødelægges for at forbedre Sædegaardes Avling med. Men det er ogsaa rigtigt, at det desuagtet jævnlig skete, for det meste med kgl. Bevilling, undertiden ogsaa uden. Saaledes maa en Kommission, der 1682—83 undersøgte Forholdene paa Lolland-Falster, spørge Embedsmændene, efter hvis Ordre der nylig er lagt 14 Bøndergaarde under Korselitze og 5 under Skørringe. Ogsaa Bøtø var „ødelagt“, hvilket giver Anledning til følgende Forespørgsler:

„Hvorover de Selvejere paa Bøtø Land saa hart med Hjelpeskatt i forrige Aaringer er bleven belagt, saa en Del er bleven øde og forarmede, og de som er ved Magt er fordrevne fra deres Gaarde og Ejendom, som de saa dyre hafde købt, saa Landet nu ligger øde, undtagen en Hollænder, som derpaa bor med nogle Køer, hvortil Gedser Birk skal gøre Hoveri og snart derover ogsaa er ødelagt.“

„Hvem der haver befalet at tage alle Gaardmænd og Husmænd fra Bøtø Land og sætte dennem paa nogle øde Stæder i Falster, hvor deres Kvæg ikke kunde leve og taale Græsgangen, men bortdøde, saa de er ganske kommen om al deres Velfærd“.

1685 var der paa Bøtø kun et Hollænderi med 150 Køer; de var nok tagen fra Bønderne for Restance, og der siges, at de fleste Bønderkøer døde derude, fordi de ikke kunde taale Syltgræsset. — Bøtø Hollænderi blev som bekendt senere nedlagt og Jorden atter udlagt til Bønder, og der findes ogsaa enkelte andre Eksempler paa, at Forandringen er gaet i den Retning. Saaledes blev Stadagergaard, som var en gammel adelig Sædegaard, 1707 nedlagt og udstykket til 6 Bøndergaarde. I en Afhandling om Krongodsernes Historie har jeg nævnt en Del Eksempler paa, at Bønderjord blev lagt ind under Hovedgaarde, og som vist i Afhandlingen i sidste Aarbog, kunde det gaa saa vidt, at hele Landsbyer blev nedlagt. Imidlertid tvivler jeg paa, at dette jævnlig er sket som Følge af Pest el. lign. Ulykker. For Falsters Vedkommende har vi en fuldstæn-

dig Fortegnelse over Byerne i Valdemars Jordebog; de, som er forsvundne, er mest ganske smaa Torper paa eet eller to Bol. Og det samme er vist Tilfældet med de fleste nedlagte Byer paa Lolland.

I Forbigaaende sagt, er det efter Trap ikke Knuthenborg, men Knuthenlund, som ligger paa den tidligere Landsby Bregerups Grund. Og Kirken, som omtales, var et Kapel ved et St. Jørgens Hospital; jeg nævner dette, for at man ikke skal tro, at en Kirkeby er nedlagt — noget, hvorpaa der næppe findes Eksempler.

Maa jeg endnu føje et Par Bemærkninger til *Grænges Historie* i sidste Aarbog, S. 32 („Træk af lollandsk Landboliv i Fæstetidens Dage“). Der siges, at Byen havde 7 Marker, hvori hver af de 19 Gaarde ved Lodtrækning fik sin Part. En saadan Fordeling strider mod alt, vi kender andetsteds fra, og kan i alt Fald ikke være den oprindelige. — Det ses da ogsaa i Markbogen fra Kristian den Femtes Matrikel, at Byen havde regelmæssigt Trevangsbrug med 3 Marker, Vestermark, Søndermark og Øster- eller Møllemark, samt 4 Tofter, Vestertoft, Nymark, Østertoft og Roertoft, af hvilke de to første hørte til Søndermark, den tredje til Vestermark og den sidste til Østermark og fulgte disse Marker i det aarlige Sædskifte. I det ældste Originalkort, som er opmaalt 1794, findes de samme 3 store Marker, adskilt ved Volde, og de mindre Tofter Nord og Nordøst for Byen. — Imidlertid er det meget vanskeligt at gøre Rede for Jordfordelingen i Grænge. Jeg har fundet en Skrivelse fra 1683, hvori Grænge, Toreby og Navelsti Mænd klager over, at deres Jord ligger mellem hinanden, saa den Jord, de skal pløje og høste, ligger en halv Mil fra Gaarden. Og Rigtigheden heraf har jeg faaet bekræftet ved en flygtig Gennemgang af Markbogen for Toreby Sogn. Der er f. Eks. Navelsti Sunds Tofter, „hvori Toreby, Navelsti, Grænge og Sundby interessere“. Markbogen viser, at foruden Navelsti Mænd er der 41 fra Toreby, 8 fra Grænge og 5 fra Sundby, som har Part i disse Tofter. — Hver af Byerne har vel at mærke sine tre Marker, men undertiden kan en

anden Bys Mænd eje et helt Skifte; saaledes Toreby Vester Toftes Agre, som ejes af Navelsti Mænd. Det bestaar kun af 7 Agre og siges at ligge „Vesten Navelsti af Norden Grønvejen.“ I Sønder Vænge ejer Toreby 38 Agre, Grænge 4, men Navelsti 82. I Præste Tofter derimod Toreby 22, Grænge og Navelsti hver 1. — Noget lignende viser sig i Grænge. I By-Agre, hvis Navn noksom viser deres Beliggenhed, har Toreby kun 1 af de 24 Agre, i Magleslette 25 af 80, i Sandbæks Banke Norden for Landevejen 23 af 28, i Sandbæks Banke Sønden for Landevejen ejer Toreby alle de 10 Agre. De sidste to Stykker har ligget lige ved Toreby, thi Sandbæks Rende er Skellet imellem Byerne. Derimod har jeg kun fundet et eneste Tilfælde, hvor en Navelsti Gaard har Jord paa Grænge Bymark. Dette sammensatte Jordfællesskab, paa hvilket man ogsaa kender andre Eksempler, er en højst ejendommelig Ordning og kunde fortjene en mere indgaaende Behandling, til hvilken jeg endnu ikke har Stof — og Aarbogen vel ej heller Plads. Maaske er det ogsaa praktisk først at behandle det simple Jordfællesskab, hvilket Nr. Ørslev By er et typisk Eksempel paa. Maa jeg endnu kun bede Forfatterne af fornævnte Artikler ikke betragte disse Tilføjelser som en Kritik; Sagen er simpelt hen, at jeg har haft Adgang til Stof, som ikke har været dem bekendt.

Karl Rasmussen.

En liden poetisk Skolemester-Ansøgning fra 1808).*

Lollands Radsted i Maj Maaned
det Aar, da Willemoes han daaned
paa Orlogsskibet „Prins Kristian“
for røveragtig Engelskmand,
en allerunderdanigst Bøn
til Kristians den gode Søn;
ak, efter at jeg som Skolemester
i Lolland under tvende Præster,

*) Meddelt ved Lærer, Branddirektør Nordlund, Kastager.

i otte Aar og noget over
 har læst for Børn, som ofte sover,
 saa har jeg maattet kapitulere,
 for om jeg kunde den Død fixere,
 som i min Krop har boret sig ind
 og sat sig fast som en Kilepind;
 men ak, jeg arme usle Stymper
 af Armod og Læsning sammenkrymper,
 maa nyde Nød og Armod's Plage
 med Børn og Viv i sidste Dage,
 hvis Frederik, min Konge og Fader
 ej allernaadigst og frit tillader,
 at jeg og Hustru, Dortha Wandel,
 maa drive i Radsted en lille Handel
 med alskens Vare, baade tykt og tyndt,
 med Saalelæder og Hovedpynt:
 Til Fonden for dem, som har misted
 Forældre, Børn, eller ere kvæsted,
 jeg da om De befaler,
 indsender aarlig ti Rigsdaler.
 Men om jeg kun maa det tynde have
 for at vederkvæge den Bondes Mave,
 jeg gerne lægger til hine ti
 to Gange fem efter fuldendt Krig. —
 Med denne min Bøn belagte Attester
 fra Seidelin, Krag*) og flere Præster,
 fra Lægerne Weikopf og Bukhave,
 som tit haver lappet paa min Mave.
 Med Børn og Viv, ja sorgfuld Kone,
 jeg kaster mig for Kongens Trone
 og haaber trygt at høre Ordet:
 „Det søgte sket, hav Handelsbordet!“

*) B. Seidelin var Sognepræst i Slemminge fra 1770—1803.
 Frederik Christian Krag var Sognepræst i Radsted fra 1777—1800
 og døde i det af ham paa egen Bekostning oprettede Præsteenk-
 sæde den 19. Januar 1802.

Et Pergaments-Mindeblad.

Hengemt i Sognekirken i Nykøbing paa Falster.

Skønt kun et Par og tyve Aar er rundet, siden det her ommeldte Dokument blev til, er det nok saa, at kun faa eller ingen tænker paa, hvad der ligger i det lille Zinkhylster paa det ophængte Skibs Dæk.

Ved at gennemlæse det af mig i sin Tid affattede og derefter opbevarede Udkast til Dokumentet bemærker jeg, at flere af de deri nævnte Mænd alt er gaaet til Hvile, og da jeg tilmed tør slutte, at Dokumentets nærmere Indhold er ukendt af de mange, har jeg ment at handle ret ved at fremdrage det, særlig da heri gives en ikke uvæsentlig Notits om „Fregatskibet Jylland“, naar dettes Saga mulig en Gang skal skrives. Sker det end saa, at Originaldokumentet bevares, vil Omtalen heraf i Stiftets Aarbog nok kunne siges at være paa rette Sted, ogsaa som Værn mod Glemselens Slør.

Nykøbing F., December 1913.

P. Petersen.

Mindebladets Indhold er følgende:

„Anno Domini 1891, den 6. Marts, i Hs. Majestæt Kong Christian „den IX.s otte og tyvende Regeringsaar, ophængtes dette Skib i Sognekirken i Nykøbing p. F. Paa allerunderdanigste under 7. Februar d. A. „fremsendte Ansøgning har Hs. kgl. Højhed Kronprins Frederik den 9. „samme Maaned allernaadigst bifaldet, at det maa bære Navnet:

„Kronprins Frederik“.

„Selve Skibet er en troværdig Kopi af det danske Fregatskib Jylland, „der deltog i det hæderlige Søslag ved Helgoland 9. Maj 1864, og hvor- „med Kong Christian den IX. ti Aar senere (1874) foretog sin Islands- „rejse.

„Sømandsforeningen i Nykøbing p. F. (stiftet 6. Februar 1887, tæller „124 Medlemmer, hvoraf 64 Sømænd) skænkede Skibet til Pryd for Kir- „ken, en Gave til Menigheden.

„Snedkermester Ludvig Plasche har forfærdiget Skibsskroget og an- „det Træarbejde under Tilsyn og Ledelse af Foreningens Æresmedlem, „Skibsbygmester E. Benzon, efter en fra Orlogsværftet (Marinens Arkiv) „laant Tegning af fornævnte Orlogsskib.

„Billedskærer E. Hvalsøe udskar og skænkede Gallionsfigur og Navnebrædt, Rebslager Niels Zierau spandt Tovværket, Styrmand Chr. Svane udskar og skænkede Baadene.

„Sejlmager F. N. Halmøe syede og gav Flagene.

„Malermeister Carl Hansen malede Skibet.

„Rigningen af Skibet er udført af 45 af Sømandsforeningens Medlemmer, hvis Navne tillige med Bestyrelsens Medlemmers Navne findes anført paa Bladets højre Halvdel, samt Oplysning om, at Rigningen af Skibet er udført i Købmændene Brødrene Rasmussens Lokale.“ Selve Dokumentet er 18 Tommer bredt og 15 Tommer højt; det oplyser i øvrigt, at da var

„C. A. Fabritius-Tengnagel (R. af Dbg) Stiftamtmand over Lolland-Falsters Stift.

„H. V. Styhr, Lic. theol., Biskop over samme Stift.

„H. C. Holch (R. af Dbg.) Borgmester og Byfoged i Nykøbing p. F.

„Aksel G. Kemp, Sognepræst

„H. F. Helms, resid. Kapellan

„Viggo Holm, Kordegn, Klokker og Graver } for Nykøbing Menighed.

„Carl Skaarup, Organist

„Købmand Nellesmann, Kirkeværge.

„I Kirkeinspektionen var Sognepræsten, Byfogden samt Byraadsmedlem, Amanuensis Krogh.“

„Dette Pergaments-Mindeblad med sande, historiske Data skrev undertegnede efter Anmodning af Bestyrelsen for Sømandsforeningen. Det nedlægges og tilloddes i et Zinkhylster til et Vidnesbyrd for kommende Slægter om, at en kristelig Aand og et kongetro Sind boede sammen med Fædrelandskærlighed hos Sømandsforeningen og Nykøbing Borger-
skab.

Nykøbing p. F., Marts 1891.

Peter Petersen,
Andenlærer ved Borgerskolen.“

Aarsberetning.

Lolland-Falsters historiske Samfund afholdt *Generalforsamling* Lørdag den 29. Marts 1913 paa Olsens Hotel i Maribo.

Under Formandens Forfald gav Næstformanden, Stiftsfysikus *Hansen*, Beretning om Virksomheden i Aarets Løb.

Det foreløbige *Udkast til Love* forelagdes og vedtoges med følgende Ændringer: § 6, Stk. 1, sidste Linie: Ordene „8 Dage forinden“ udgaar og erstattes med „3 Uger før Generalforsamlingen“. Til § 6, Stk. 3, føjes: „senest 1 Maa-
ned efter at Paakrav er fremsat.“

Regnskabet, med Godkendelsespaategning af d'Hrr. Revisorer Sagfører Bang og Boghandler C. Dein af Maribo, forelagdes af Kassereren, fhv. Apoteker Reddelien og godkendtes. Bestyrelsen og Revisorerne genvalgtes.

Herefter bestaar Bestyrelsen af følgende 12 Medlemmer:

Rektor Dr. phil. *Christensen*, Nykøbing,
Stiftsfysikus Dr. med. *C. A. Hansen*, Nysted,
Amtsforvalter *A. Holck*, Maribo,
Lærer *O. Jansen*, Birket,
Borgmester *Kirk*, Nakskov,
Bestyrer *Kolbye*, Maribo,
Lærer, Branddirektør *Nordlund*, Kastager,
Gaardejer *H. P. Pedersen*, Søllested.
Gaardejer *O. C. Rasmussen*, Nr. Ørslev,
Fhv. Apoteker *Reddelien*, Stubbekøbing,
Lensbaron *Rosenørn-Lehn*, Orebygaard,
Forstander *S. C. A. Tuxen*, Næsgaard.

Paa *Bestyrelsesmødet* d. 29. Marts 1913 genvalgtes Amtsforvalter *A. Holck* til *Formand*, Stiftsfysikus *Hansen*, Amtsf-

forvalter *Holck* og Forstander *Tuxen* til Medlemmer af *Forretningsudvalget*, fhv. Apoteker *Reddelien* til *Kasserer*, Bestyrer *Kolbye* til *Sekretær* og Sagfører *Bang*, Maribo, og Boghandler *Dein*, Maribo, til *Revisorer*.

Antallet af *Repræsentanter* udvidedes og bestaar her-
 efter af:

Sognepræst *A. Andersen*, Stadager,
 Hofjægermester *O. Brun*, Sæddingegaard,
 Konsul *E. Dan*, Nakskov,
 Boghandler *Chr. Dein*, Maribo,
 Proprietær *Grau*, Skelstrupgaard,
 Bankagent *Grundtvig*, Saksøbing,
 Bibliotekar *Gudmand-Høyer*, Nykøbing,
 Redaktør *Haugner*, Nakskov,
 Sognepræst *Helveg*, Idestrup,
 Gaardejer *P. H. Juul*, Højreby,
 Lærer *Kirkegaard*, Herritslev,
 Gaardejer *N. Kristiansen*, Volshave,
 Lærer *J. E. Larsen*, Nysted,
 Sognepræst *L. N. Lundby*, Søllested,
 Gaardejer *C. M. Madsen*, Vejleby,
 Godsejer *Moesgaard Kjeldsen*, Lidsø,
 Gaardejer *L. S. Mortensen*, Sdr. Taastrup,
 Lærer *Fritz Hansen Møller*, Horslunde,
 Sogneraadformand *M. C. Nielsen*, Knubbelykke,
 Gaardejer *P. Pedersen*, V. Tirsted,
 Fhv. Vice-Skoleinspektør *P. Petersen*, Nykøbing,
 Sognepræst *Prior*, Saksøbing,
 Redaktør *C. Reventlow*, Nykøbing,
 Sagfører *Ruder*, Rødby,
 Højskoleforstander *M. P. Schmidt*, Nr. Ørslev,
 Realskolebestyrer *A. Nielsen*, Nr. Alslev,
 Sparekassebogholder *Grum Schwensen*, Nykøbing,
 Sparekassebogholder *H. S. Skytte*, Aastrup,
 Gaardejer *Jens C. Stub*, Nr. Alslev,
 Godsejer *C. Thorsen*, Vestensborg.

Nedenstaaende meddeles *Uddrag* af Lolland-Falsters historiske Samfunds *Regnskab* for Regnskabsaaet 1912—13:

Indtægt.	Kr.	Ø.	Udgift.	Kr.	Ø.
426 Medlemmers Kontingent	937	00	Bidrag til Porto, Avertering m. v., Bidrag til Historisk Fællesforening m v.	116	44
Indvundne Renter	4	34	Aarsskrift	595	09
			Kassebeholdning	229	81
	941	34		941	34

H. Reddelien.

Love for Lolland-Falsters historiske Samfund,

vedtagne paa Generalforsamlingen d. 29. Marts 1913.

§ 1.

Samfundets Formaal er at vække og nære den historiske Sans ved at værne om Lolland-Falsters historiske Minder og fremdrage den stedlige Historie. Dets Hjemsted er Maribo.

§ 2.

Formaalet søges naaet ved Udgivelsen af en Aarbog eller mindre Hæfter samt, forsaavidt Midlerne strækker til, ved Afholdelse af offentlige Møder med Foredrag rundt om i Stiftet m. v.

§ 3.

Medlemsbidraget er mindst 2 Kr. aarlig. Man er stemmeberettiget 1 Maaned efter Indmeldelsen. Alle Medlemmer modtager gratis Samfundets Skrifter.

§ 4.

Samfundets Bestyrelse bestaar af 12 Medlemmer. De vælges ved simpel Stemme flerhed for 3 Aar ad Gangen. Hvert Aar afgaar 4, de 2 første Gange ved Lodtrækning. Medlemmerne kan genvælges. Bestyrelsen vælger selv sin

Formand, endvidere et Redaktions- og Forrretningsudvalg, bestaaende af 3 Bestyrelsesmedlemmer — hvoriblandt Formanden — og fordeler i øvrigt Arbejdet imellem sig. Der vælges hvert Aar 2 Revisorer.

§ 5.

Til Varetagelse af stedlige Opgaver vælger Bestyrelsen for 3 Aar ad Gangen et Repræsentantskab, bestaaende af et passende Antal Medlemmer — saavidt muligt fordelte over hele Stiftet — der er villige til at virke for Samfundets Interesser.

§ 6.

Generalforsamlingen indkaldes ved Meddelelser i Dagbladene eller ved direkte Indbydelse, der sker mindst 14 Dage forud. Forslag, der ønskes behandlede paa Generalforsamlingen, maa være Bestyrelsen i Hænde mindst 3 Uger før Generalforsamlingen.

Den ordentlige Generalforsamling afholdes i Marts. Paa denne aflægger Bestyrelsen Beretning om Samfundets Virksomhed i det forløbne Kåenderaar og fremlægger det reviderede Regnskab. Endvidere foretages Valg af Bestyrelsesmedlemmer og Revisorer.

En overordentlig Generalforsamling kan indkaldes, naar Bestyrelsen finder, at der er Grund dertil, og skal indkaldes, naar mindst 25 Medlemmer eller 5 Repræsentanter stiller skriftligt Forlangende derom, senest 1 Maaned efter at Paakrav er fremsat.

Alle Afgørelser paa Generalforsamlingen træffes ved simpel Stemme flerhed. Vedtagelsen om Ændringer i Lovene og om Samfundets Opløsning skal dog for at være gyldig ske paa 2 umiddelbart paa hinanden følgende med mindst 14 Dags Mellemlum afholdte Generalforsamlinger efter særlig derom udgaaet Bekendtgørelse.

Ved Beslutning om Samfundets Opløsning bestemmer den sidste Generalforsamling, hvorledes der skal forholdes med de Midler, Samfundet til den Tid maatte være i Besiddelse af.

Tillæg til Medlemslisten i Aarvog I.

Driftsbestyrer Agerskov, Maribo.
 Læge Thorgejr Bekker, Nakskov.
 Agent Charles Benzon, Stubbekbg.
 Pens. Lærer Boiesen, Nykøbing.
 Gaardejer Bøgvad, Hunseby.
 Lærer R. Henriksen, Radsted.
 Classenske Bibliotek, Nykøbing.
 Gdr. Corneliussen, Hasselø.
 Toldforvalter Enevoldsen, Maribo.
 Apoteker Flagstad, Nakskov.
 Frøken G. Frank, Stubbekøbing.
 Pastor Monrad Frantzen, Maribo.
 Godsejer Friderichsen, Høvængegd.
 Lærerinde Frk. cand. phil. Hansen,
 Maribo.

Møller Vilh. Hansen, Vaalse.
 Gdr. H. P. Henriksen, Horreby.
 Gdr. Ferd. Jørgensen, Birket.
 Murer V. Jørgensen, Birket.
 Gdr. Aksel Kristiansen, Kastager.
 Lærer L. M. Larsen, Nykøbing.
 Postekspedient Lorenzen, Nykøbing.
 Apoteker M. Lund, Nakskov.
 Lærer Lund, Utterslev.
 Bestyrer Mourier, Højbygaard Sukkerfabrik.
 Pens. Overlærer Møller, Nykøbing.
 Forpagter Olsen, Rodsnæs.
 Lærer Johs. Olsen, Nøbbet.
 Amtstuefuldmægtig A. F. Petersen,
 Maribo.
 Lærer Pedersen Sejerbo, Krønge.

Forretningsfører C. Pedersen, Stiftstid., Nykøbing.
 Fhv. Smedemester Petersen, Maribo.
 Gaardejer L. Ploug, Bønned.
 Lærer A. K. Rasmussen, Nykøbing.
 Læge O. Schumacher, Nakskov.
 Prokurist Sonnichsen, Nykøbing.
 Stiftsmuseet, Maribo.
 Købmand P. Suhr, Maribo.
 Partikulier R. Toxværd, Væggerløse.
 Gaardejer Vesten, Grænge.
 Gaardejer R. West, Bøgeskovholm.
 Kammerherreinde Wichfeld, Engestofte.

Udenfor Stiftet:

(Medlemmer og Abonnenter.)

Magister C. Christensen, Skaanesgade, Kbh.
 Forfatter Torkild Gravlund, Reersø, Gørlev.
 Etatsraad Hiort Lorenzen, Roskilde.
 Højskolelærer Jensen, Nørrebrogade, Kbh.
 Cand. mag. J. Jørgensen, Kbh.
 Professor P. J. Jørgensen, Kbh.
 Landsarkivet for Sjælland m. v.
 Redaktør Ovesen, Viborg.
 Sognepræst Richter, Vejen.
 Lærer Karl Rasmussen, Skindergade, Kbh.
 Statens Lærer-Højskole.

I Nedenstaaende *Navne* forekom Unøjagtigheder i Medlemslisten i Aarvog I:

L. C. Nielsen, Sognepræst, Fejø.
 Jens Nørregaard, Gaardejer, Gurreby.
 Nørgaard, Tandlæge, Sakskøbing.
 Hans Rasmussen, Overlærer, Sakskøbing.
 E. Ross Svenningsen, Bogbinder, Nysted.
 C. Thaaning Steffensen, Boghandler, Sakskøbing.